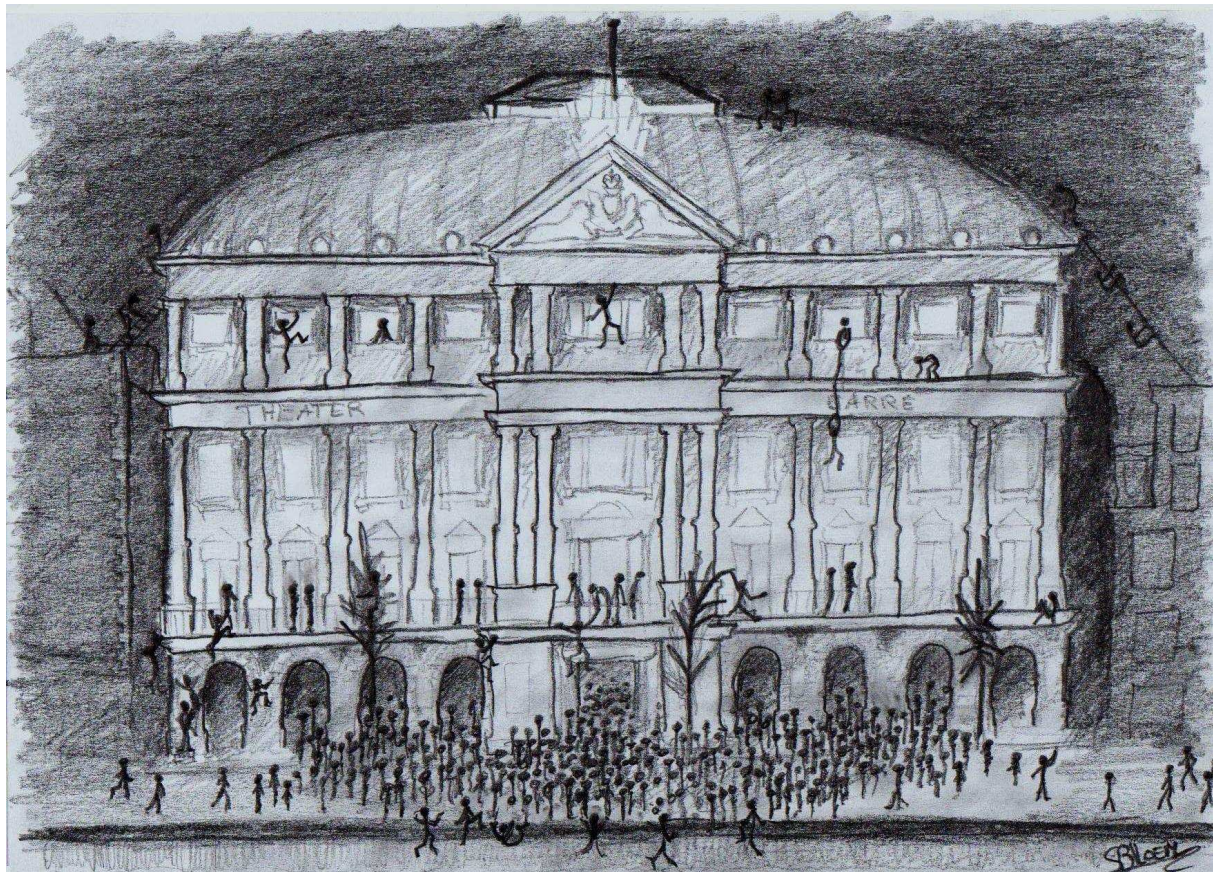

Verbanden tussen welvaart en podiumkunsten

Arne van Vliet

Studentnummer 323670

a.r.vanvliet@live.nl

Masterscriptie Algemene Cultuurwetenschappen

Richting Sociologie van Kunst & Cultuur

Faculteit der Kunsthistorische Wetenschappen

Erasmus Universiteit Rotterdam

Begeleider: Prof. Dr. A.M. Bevers

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Inleiding	6
Hoofdstuk 1: Inleiding in de ontwikkelingen in de welvaart en podiumkunsten 1975-2008	8
<i>1.1: Welvaartsontwikkelingen 1975-2008</i>	8
1.1.1: 1945-1980	8
1.1.2: Jaren '80	9
1.1.3: Jaren '90	10
1.1.4: 2000-2007	11
1.1.5: Kredietcrisis 2007-2009	12
<i>1.2: Ontwikkelingen in de podiumkunsten 1975-2008</i>	13
1.2.1: 1945-1980	14
1.2.2: Jaren '80	15
1.2.3: Jaren '90	17
1.2.4: Recente ontwikkelingen	18
<i>1.3: De crisis, de media en de podiumkunsten</i>	20
Hoofdstuk 2: Analytisch kader	22
<i>2.1: Mecenaat</i>	22
<i>2.2: Protectoraat</i>	24
<i>2.3: Markt</i>	26
<i>2.4: Motivatie analytisch kader</i>	27
Hoofdstuk 3: Methodiek	29
<i>3.1: Onderzoeksmodel</i>	29

3.1.1: Onderzoeksobjecten	29
3.1.2: Confrontatie	30
3.1.3: Onderzoeksoptiek	30
3.1.4: Welvaart	32
3.1.5: Protectoraat	34
3.1.6: Mecenaat	36
3.1.7: Markt	37
3.1.8: Visualisering onderzoeksmodel	37
<i>3.2: Operationalisering</i>	38
3.2.1: Verantwoording gebruikte bronnen	38
3.2.2: Indicatoren	42
Hoofdstuk 4: Analyse van de verbanden tussen welvaartsontwikkeling en de podiumkunsten	45
<i>4.1: Trendanalyse</i>	46
4.1.1: Welvaart	46
4.1.2: Aanbod van de podiumkunsten	47
4.1.3: Participatie aan de podiumkunsten	48
4.1.4: Inkomsten van de podiumkunsten	49
<i>4.2: Correlatieanalyse</i>	52
4.2.1: Inleiding	52
4.2.2: Welvaart	52
4.2.3: Aanbod van de podiumkunsten	54
4.2.4: Participatie aan de podiumkunsten	55
4.2.5: Inkomsten van de podiumkunsten	57
<i>4.3: Regressieanalyse</i>	59
4.3.1: Inleiding	59
4.3.2: Welvaart	61
4.3.3: Aanbod van de podiumkunsten	62
4.3.4: Participatie aan de podiumkunsten	63
4.3.5: Inkomsten van de podiumkunsten	64
4.3.6: Conclusies op basis van de analyses	66

Hoofdstuk 5: Conclusies	68
<i>5.1: Conclusies op basis van algemene ontwikkelingen in de welvaart en de podiumkunsten</i>	68
<i>5.2: Conclusies op basis van de modellen van patronage</i>	71
<i>5.3: Verwachtingen van de gevolgen van de huidige crisis</i>	73
<i>5.4: Beantwoording hoofdvraag</i>	76
Literatuur	78
Bijlage 1: Weergave van de correlatieanalyse	82
Bijlage 2: Interview met Annemieke Kluwen	84
Bijlage 3: Gegevens podiumkunsten en welvaart	90

Voorwoord

Een scriptie is een proeve van wetenschappelijke bekwaamheid die een student vroeg of laat moet afleggen. Het is echter een illusie dat de student dit traject alleen moet afleggen. Tijdens het onderzoek naar verbanden tussen welvaart en podiumkunsten ben ik door veel mensen gesteund, die ik graag wil bedanken.

Graag wil ik prof. dr. Ton Bevers bedanken voor zijn goede begeleiding van de scriptie en zijn uitstekende kennis van de culturele sector. De tweede lezer, dr. Koen van Eijck, dank ik van harte voor zijn hulp bij het doen van de statistische analyses. Ook wil ik prof. dr. Cees Langeveld noemen voor een inspirerend gesprek over het onderwerp. Drs. Annemieke Kluwen bedank ik voor het geven van inzicht in de werkwijze van de rijksoverheid.

In mijn directe omgeving heb ik veel positieve steun gekregen van mijn vrienden Louis, Susanna en Michiel. Louis sr. en Annegien Wouters ben ik dankbaar voor hun interesse en vertrouwen in de goede afloop. Ik wil Carine, Wilbert, Jenneke en Inger noemen voor de fijne tijd die zij mij gegeven hebben tijdens mijn studie en daarvoor. Bijzondere dank gaat uit naar mijn vriendin Noëlle, zonder wie deze mijlpaal met veel meer moeite gehaald zou zijn.

Tot slot wil ik mijn ouders bedanken. Zonder hen was het niet mogelijk geweest om deze studie te doen. Hun liefde voor kennis hebben ze op mij overgedragen en daarvoor ben ik hen heel erg dankbaar.

Inleiding

Een economische crisis is ingrijpende ontwikkeling die de mondiale samenleving beïnvloedt op verschillende vlakken. Op alle niveaus van de maatschappij beginnen alarmbellen te rinkelen al voordat de totale omvang bekend is of de oorzaak vastgesteld is. Een economische crisis, zo is de algemene opvatting, leidt tot een periode waarin het ‘minder goed’ gaat. Minder goed staat hier dan voor de individuele negatieve gevolgen die men ervaart door de economische crisis, welke zeer vaak van financiële aard zijn. Men gaat ervan uit dat een crisis een economische recessie tot gevolg heeft; een laagconjunctuur waarin het aanbod groter dan vraag is, en wat vaak leidt tot hogere werkloosheid, minder inkomsten en minder uitgaven. Dit wordt bewaarheid in 2009 wanneer de gevolgen van de ‘kredietcrisis’ in Nederland zichtbaar worden.

Wanneer de economie krimpt, is de eerste vraag die gesteld wordt: wat zijn de gevolgen voor mij, mijn bedrijf of mijn sector? Omdat het eerste niet interessant is voor wetenschappelijk onderzoek en in mijn geval het tweede niet bestaat, heb ik ervoor gekozen om in mijn scriptie in te gaan op de economische gevolgen van de financiële crisis op de sector die ik bestudeer: de podiumkunsten. Drie mogelijke gevolgen van de crisis voor de podiumkunsten zijn, ten eerste, dat het beter gaat, omdat men meer ontspanning wil in moeilijke tijden, ten tweede, dat de situatie gelijk blijft omdat de Nederlandse overheid een groot deel van de sector subsidieert en dit ook zal blijven doen, en ten derde, dat het slechter gaat omdat de publieksinkomsten, overheidssubsidies en overige inkomsten afnemen.

Het onderzoek dat voor u ligt richt zich op het vaststellen van verbanden tussen welvaart en de podiumkunsten. Eerder onderzoek naar de financiële situatie van de podiumkunsten is gedaan door onder anderen David Throsby (1979), en meer recentelijk Pim van Klink (2005) en Cees Langeveld (2006). De verbanden tussen de sectoren podiumkunsten en economie zijn object van de wetenschappelijke literatuur van de economie van de podiumkunsten, waarin de manier waarop de podiumkunsten functioneren op economische wijze wordt benaderd. De markt van vraag en aanbod is ook in de podiumkunsten te vinden, met als vraagzijde het publiek en als aanbodzijde de podia en gezelschappen (Puffelen, 2000, 98-100). Er is in de wetenschap echter beperkte aandacht gegeven aan de wisselwerking tussen de welvaart en de podiumkunsten. Daarom is om een beeld te krijgen van deze wisselwerking gekozen voor een explorierend onderzoek. Over een periode van 33 jaar wordt

geanalyseerd welke effecten er zijn waar te nemen van welvaartsontwikkelingen in de podiumkunsten. Dit onderzoek is er op gericht antwoord te geven op de vraag:

Zijn er verbanden te leggen tussen de welvaartsontwikkeling en ontwikkelingen in de podiumkunsten in Nederland tussen 1975-2008?

Gekozen is om middels een kwantitatieve analyse de beschikbare data van de podiumkunsten te vergelijken met data van de welvaartsontwikkeling over deze periode. Voorafgaand aan de daadwerkelijke analyse wordt in hoofdstuk één de algemene ontwikkelingen in de economie en de podiumkunsten vanaf 1945 uiteengezet. In hoofdstuk twee volgt de introductie van het analytisch kader, waarmee de financiële situatie van de podiumkunsten beter begrepen kan worden. De methodiek en operationalisering van de analyse wordt in hoofdstuk drie weergegeven waarna in hoofdstuk vier de analyse wordt gepresenteerd. In vijfde en laatste hoofdstuk worden de conclusies naar aanleiding van de analyse gegeven en wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag. Op basis van dit onderzoek is het uiteindelijk wellicht mogelijk om eventuele gevolgen van de huidige crisis en recessie voor de podiumkunsten beter te voorspellen.

Hoofdstuk 1. Inleiding in de ontwikkelingen van de welvaart en podiumkunsten 1975-2008

Inleiding

Het eerste hoofdstuk richt zich op het uiteenzetten van het onderzoeksgebied: 1975-2008. De beantwoording van de vraag: “Zijn er verbanden te leggen tussen de welvaartsontwikkeling en de ontwikkelingen in de podiumkunsten in Nederland?” kan alleen plaatsvinden als er een schets wordt gegeven van de algehele ontwikkelingen van de welvaart en de podiumkunsten in Nederland. Pas dan kunnen aspecten worden uitgekozen die voor dit onderzoek een relevante bijdrage leveren en welke aspecten dat niet kunnen of doen. De eerste paragraaf geeft de ontwikkelingen van de welvaart weer, waarbij de aandacht voornamelijk ligt op de economische vooruitgang, een bepalende factor voor de welvaart. In de tweede paragraaf wordt de belangrijkste ontwikkelingen in de podiumkunsten uiteengezet. Tot slot volgt een korte weergave van de media-aandacht voor de podiumkunsten ten tijde van de kredietcrisis van 2007-2009.

§1.1. Welvaartsontwikkelingen 1975-2008

§1.1.1. 1945-1980

Als inleiding op de welvaartsontwikkelingen vanaf 1975 is het raadzaam om de voorgeschiedenis kort te belichten vanaf 1945. Na de Tweede Wereldoorlog begon in Nederland de wederopbouw, die gepaard ging met een snelle economische groei vanaf 1951 tot 1973. De Tweede Wereldoorlog en de daaraan voorafgaande periode hadden West-Europa op een technologische achterstand gezet vergeleken met de Verenigde Staten, die in de jaren '50 en '60 met een snel tempo werd ingelopen. De groei binnen de zware industrie (olieraffinaderijen, chemie, elektrotechniek etc.) gaf een impuls aan de handelspositie van Nederland als poort van Europa. De groei van arbeidsplaatsen en –productiviteit als gevolg hiervan, gecombineerd met een wereldeconomie in opmars door internationale handel en een systeem van vaste wisselkoersen dat na 1945 in werking was getreden, zorgden voor een periode van stabiele economische groei van 22 jaar. De economische groei over de gehele periode bedroeg 4,9%, waarbij in de jaren '60 de meeste groei plaatsvond. Het nationaal inkomen steeg van 40 naar 300 miljard gulden tussen 1960 en 1980; in dezelfde periode

groeiden de collectieve uitgaven van 14 tot 200 miljard gulden (Zanden, J.L. van, 1989, 210-226). De rol van de overheid in de economische groei is dus evident. Door een duidelijke industriepolitiek met forse investeringen veranderde Nederland van nachtwakersstaat in een verzorgingsstaat, waarbij het overheidsbeleid de politieke en maatschappelijke koers van het land in grote delen bepaalde (1989, 242-254).

In 1973 maakt de wereldeconomie een vrije val en daarmee kwam een einde aan de lange periode van hoogconjunctuur in Nederland. De oorzaken van de eerste oliecrisis, zoals de crisis later bekend zou worden, lagen bij de tekorten op de betalingsbalans van de Verenigde Staten, onder andere door de kosten voor de Vietnamoorlog. Het bleek onmogelijk om de belangrijkste wisselkoers voor goud stabiel te houden, met de dollar als wereldwijde handelsvaluta. Een andere factor was de stijgende inflatie voor grondstoffen, zoals olie. Met een daling van de waarde van de dollar ten opzichte van goud en daarmee de stijging van de prijzen voor grondstoffen, bereikte de inflatie in 1973 een hoogtepunt. Een prijsstijging van 130% van de olie, ingezet door OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries) in 1973 had een afname van vertrouwen in de economie tot gevolg. Deze economische crisis had voor Nederland achteraf gezien een beperkte invloed. De eerste autoloze zondag werd ingevoerd en er werden rantsoeneringen op olie gelegd, maar deze bleken weinig effectief. Het Bruto Binnenlands Product (BBP) steeg in de jaren 1974 en 1975 weliswaar minimaal, maar er was geen sprake van een economische recessie (statline.cbs.nl, 27-05-2009). Na de oliecrisis in 1973 volgde kort daarop een tweede oliecrisis die de Nederlandse economie wel in een langdurige recessie zou brengen.

§1.1.2. Jaren '80

In 1979 werden de prijzen van olie, welke na 1973 niet meer op het prijsniveau van voor die tijd waren gekomen, wederom wereldwijd verhoogd. In Nederland ging deze inflatie gepaard met een grote stijging van de werkloosheid, mede door de snelle groei van de beroepsbevolking door wat de 'tweede feministische golf' genoemd wordt. In de jaren '70 en '80 steeg het aanbod van vrouwen op de arbeidsmarkt zeer sterk, waarmee de stijging van de werkgelegenheid volledig in het niet viel. Terwijl de werkloosheid in 1980 nog 6,3% was, steeg deze in 1983 naar 15,4%. De wereldwijde economische recessie naar aanleiding van de tweede oliecrisis zorgde voor een afname van productiviteit van de zware industrie.

De overheid was vanaf de jaren '50 al sterk aanwezig in de economische sector, en in de jaren '80 zou dit niet veranderen. Door verschillende interventies in het loonbeleid van bedrijven probeerden verschillende kabinetten (Den Uyl, Van Agt, Lubbers) de crises en

recessie te bestrijden, deels met succes. Het beleid dat vanaf de jaren '50 gevoerd werd was de 'geleide loonpolitiek', waarmee de overheid zich bemoeide met de loonvorming binnen bedrijven. Begin jaren '60 was dit beleid losgelaten en had plaatsgemaakt voor een vrije loonpolitiek wat een sterke stijging van de lonen in Nederland tot gevolg had. Door de crises was het aantal werklozen gestegen tot 590.000 personen, en bleken kabinetformaties niet in staat de economie te herstellen. In het kabinet Van Agt II (CDA, PvdA en D'66, 1981-1982) ontstond onenigheid tussen het CDA en PvdA over het financieel-economisch beleid ten opzichte van voornamelijk de werkloosheidsbestrijding, waardoor het genoodzaakt was haar ontslag in te dienen. Kabinet Van Agt III (mei 1982-november 1982) was een interim-kabinet dat diende als overgang tot er nieuwe verkiezingen waren uitgeschreven. In hetzelfde jaar vond uiteindelijk een doorbraak plaats over de loonmatigingskwestie die speelde tussen de vakbonden, werkgevers en de overheid: het Akkoord van Wassenaar (Zanden, J.L. van, 1997, 123-124; 2004, 11-18).

Door de eerder beschreven loonstijgingen ging de FNV (Federatie Nederlandse Vakbeweging) niet akkoord met een loonmatiging die het aangetreden kabinet Lubbers (1982-1986) voor ogen had. Door te pleiten voor arbeidstijdverkorting kwamen de drie spelers uiteindelijk tot een overeenkomst. Het Akkoord van Wassenaar behelsde uiteindelijk dat de werknemersorganisatie loonmatiging toestond in ruil voor arbeidstijdverkorting, waardoor meer (parttime) banen ontstonden. De invloed van de overheid op het bedrijfsleven, met name wat betreft loonzaken, werd met het Akkoord verkleind waardoor er meer armslag was voor gezonde concurrentie in de sector (Bruggeman, I., 2004, 15-29; Zanden, J.L. van, 1989, 254-265 & 280-287).

De stijging van de werkloosheid van 281.000 personen in 1979 tot 801.000 in 1983 had tot direct gevolg dat de reële lonen met 10% daalden in Nederland. Door de hiervoor beschreven maatregelen verbeterde de positie van de Nederlandse economie vanaf 1983. De wereldeconomie herstelde zich gelijktijdig, wat een positief effect had op de Nederlandse industrie en internationale handel. In de jaren na de recessie van 1981-1982 brak een periode aan van economische groei die aan zou houden tot in de jaren '90.

§1.1.3. Jaren '90

In de jaren '90 floreerde de Nederlandse economie en steeg de welvaart van Nederlanders in een hoog tempo. Door de opkomst van de ICT-sector, de daaruitvolgende digitalisering en de ingebruikneming van Internet werd de globalisering in de hand gewerkt en dit leidde tot een hernieuwd geloof in het kapitalisme. De gevolgen voor de economie in Nederland zijn zeer

positief. In het hele decennium blijft de economische groei een stijgende lijn vertonen. De algehele welvaart van Nederlanders nam door de florierende economie eveneens toe. Onder de noemer 'nieuwe economie' werd de handelsmarkt en de complete maatschappij tot *e-society*, met de e- van elektronisch, gemaakt. De nieuwe economie hield in dat door het Internet en de ICT de oude economische wetmatigheden van bijvoorbeeld inflatie en deflatie, hoogconjunctuur en recessies niet meer golden. "De economie groeit, de arbeidsmarkt wordt krap, looninflatie neemt toe, en de centrale bank moet op de rem trappen met renteverhogingen die economische neergang veroorzaken" was de conjunctuurwerking van de 'oude' economie (Nieuwkerk, M. van, 2007, 93). In de nieuwe economie was er geen sprake meer van conjunctuur: de economische groei werd beheerst door transparantie in de markt met prijsdalingen tot gevolg; netwerkeffecten zorgden voor een snelle groei van bedrijven en de economie vertoonde een immaterialisering door de informatietechnologie (Jacobs, D., 2001, 35-38). De arbeidsproductiviteit in de ICT-sector nam toe zonder dat daar grote stijgingen in loonkosten aan vastzaten. Een lage rente en lage inflatie hielden de groei constant: een nieuwe recessie werd op deze manier voorkomen. Nederland kende ten tijde van de ICT-hype een groei in arbeidsaanbod en huizenprijzen. De Nederlandse economie had in de jaren '90 een bloeiperiode die pas in het nieuwe millennium verwelkt (Nieuwkerk, M. van, 2007, 90-96).

§1.1.4. 2000-2007

Na de millenniumwisseling vond in 2000-2001 wereldwijd een sterke terugslag op de aandelenkoersen plaats. De economische groei door de opkomst van globalisering, Internet en ICT had een wildgroei aan nieuwe beursgenoteerde bedrijven teweeg gebracht. De speculatie van internetbedrijven die een blijvende financiering van investeerders zien, lieten de beurzen overal ter wereld tot ongekende hoogten groeien. Wanneer halverwege 2000 duidelijk wordt dat de beursstijging ten einde is, start een algehele verkoop van aandelen van voornamelijk ICT-bedrijven, het vertrouwen is weg. De belangrijkste beurzen verliezen 50 tot 80% van hun waarde tussen 2000 en 2002. Gevolg is dat de economische groei in de jaren na de millenniumwisseling minimaal is. De invoering van de Euro in 1999 op de beurzen en in 2002 als Europese valuta herstelt de economie enigszins maar het zal tot 2004 duren voordat de groei boven de 1,5% komt (Nieuwkerk, M. van, 2007, 96).

De Internet-zeepbel, zoals de ICT-crisis later bekend werd, had in de politiek een tijd van bezuinigingen tot gevolg. Om de economie weer te laten aantrekken werd door de kabinetten Balkenende I en II (2002-2006) bezuinigd en geprobeerd de staatschuld af te

lossen. De werkloosheid nam in deze jaren toe, maar bereikte nooit meer dan 5%. De koopkracht nam ook sterk af, wat aangeeft dat de Nederlandse bevolking gevolgen ondervond van de laagconjunctuur (statline.cbs.nl, 30-05-2009). Na 2004 breekt een korte tijd van economische groei aan die standhoudt tot 2007/2008.

§1.1.5. Kredietcrisis 2007-2009

Een kort overzicht van de kredietcrisis ziet er als volgt uit. Na de gebeurtenissen op 11 september 2001 en de gevolgen hiervoor op de wereldwijde economie, besluit de Federal Bank of America leningen af te sluiten tegen een rente van 1%. De Amerikaanse banken profiteren hiervan en hebben de mogelijkheid om veel krediet te verstrekken, voornamelijk in de vorm van hypotheekleningen aan particulieren. Daardoor lopen de leningen van particuliere huisbezitters sterk op, die ze niet kunnen afbetalen. Ook de huisprijzen stijgen door deze groeiende vraag naar vastgoed. Er ontstaat een handel in verkoop en verstrekking van hypotheekleningen tussen de Amerikaanse banken, die niet alleen geld lenen bij de Federal Bank, maar ook bij banken wereldwijd. In 2006 is de huizenmarkt in de VS verzadigd. Wanneer blijkt dat de particulieren niet kunnen instaan voor hun hypotheekleningen zitten de banken zonder geld, en door de vele onderlinge leningen binnen de financiële sector weet niemand meer wie aan wie obligaties heeft verkocht of wie bij wie leningen heeft. Het vertrouwen tussen banken onderling neemt af en in een kettingreactie stopt iedere bank met het verstrekken van leningen, waardoor de gehele financiële wereld stagneert (Hull, 2008; Udell, 2009).

Deze kredietcrisis heeft wereldwijde invloed op de economie. Om faillissement te voorkomen worden veel banken genationaliseerd en proberen overheden met financiële injecties garant te staan zodat de handel weer op gang komt. In Nederland, het onderzoeksgebied in deze scriptie, is het gevolg dat de Fortis bank wordt genationaliseerd, er financiële injecties door de overheid plaatsvinden in de ING Groep, AEGON en SNS Reaal en dat er een economische krimp wordt voorspeld. Nederland zit op het moment waarop dit geschreven wordt wederom in een economische recessie. De kredietcrisis heeft nog geen duidelijk effect op het functioneren van de maatschappij, wel maken de media duidelijk dat veel sectoren onder de crisis lijden. Of een economische crisis en recessie ook van invloed is op de podiumkunstensector hoop ik met dit onderzoek uit te vinden.

§1.2. Ontwikkelingen in de podiumkunsten 1980-2009

Om te kunnen vaststellen dat de data van de podiumkunsten en de economie aan elkaar gelieerd kunnen worden, is het essentieel om overige factoren niet buiten beschouwing te laten, factoren die ook van invloed kunnen zijn op de te vinden data. De podiumkunsten (theater, dans, klassieke muziek en popmuziek) ontwikkelen zich op meer gebieden dan enkel het financiële gebied. Er moet rekening gehouden worden met veranderingen in de samenleving, zoals organisatie, politieke besluitvorming, individualisering, die effect hebben op de podiumkunsten en zich uiten in bijvoorbeeld de opkomst van cabaret en musical. In deze paragraaf zal ik de belangrijkste ontwikkelingen die van invloed zijn (geweest) op de situatie van de podiumkunsten beschrijven. Hierover zijn boekenkasten vol geschreven, daarom beperk ik mij tot het weergeven van globale ontwikkelingen. De belangrijke veranderingen zullen wel vermeld worden, maar verder niet diep op de geschiedenis ervan worden ingegaan.

Een kort overzicht van de podiumkunsten na de Tweede Wereldoorlog geeft Cees Langeveld in zijn dissertatie *Economie van het theater* (2006) en het boek *Zaken van Zalen* (2009). Uitgebreider wordt de geschiedenis van het theater beschreven door Hans van Maanen in het overzichtswerk *Het Nederlandse toneelbestel van 1945 tot 1995* (1997). Anja Krans geeft in de uitgave *Vertraagd effect* (2005) een goede weergave van de ontwikkelingen in de theaterwereld sinds Aktie Tomaat. Het essay “Het spel en de knikkers” in *De hulpbehoevende mecenas, Particulier initiatief, overheid en cultuur, 1940-1990* (1990) van Ton Bevers en Erik Hitters geeft weer welke veranderingen na de oorlog plaats hebben gevonden in onder andere de mecenaatfunctie binnen de podiumkunsten. De ontwikkelingen in de popmuziek worden beschreven in ‘*Dit gebonk dient tot het laatste toe te worden bestreden*’: *Popmuziek en overheidsbeleid 1975-2001* door André Nuchelmans (2002), en Louis Grijp geeft in *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden* (2001) eenzelfde beeld van de gehele muziek, waarbij in dit onderzoek de klassieke en popmuziek van belang zijn. Deze uitgaven leveren gezamenlijk een goed beeld van de belangrijkste ontwikkelingen in de podiumkunsten vanaf 1945 en dienen daarom als leidraad voor deze paragraaf.

In de podiumkunstensector bevinden zich verschillende partijen. Aan de productiekant staan de gezelschappen en artiesten, aan de distributiekant staan de podia en festivals, de consumptie wordt gedaan door het publiek (Langeveld, C., 2009, 15). Daarnaast zijn er koepelorganisaties en (semi-)overheidsinstanties die een belangrijke rol spelen. Getracht is om de ontwikkelingen van het bestel weer te geven zonder dat deze partijen onderbelicht

worden. Aan de hand van de vier disciplines binnen de podiumkunsten zal geprobeerd worden de belangrijkste ontwikkelingen in de sector vanaf 1945 weer te geven.

§1.2.1. 1945-1980

Na de Tweede Wereldoorlog wordt in Nederland gestart met de bouw van een groot aantal podia, ingegeven door de Rijkscommissie voor de Bouw van Schouwburgen en Concertzalen. Zo stijgt de bouw van het aantal theateraccommodaties van 11 tussen 1945 en 1955 tot 44 tussen 1955 en 1970. In de jaren '70 neemt de bouw enigszins af, er worden 35 nieuwe theaters in gebruik genomen tot 1981. In de periode van 1945 tot 1981 stijgt het aantal theaters in Nederland van 46 tot 136, een zeer sterke groei. In de bouw ervan speelde het beleid van de overheid gericht op cultuurspreiding een grote rol. Hoewel het accent in de Randstad ligt, wordt elke provincie voorzien van meerdere theaters (Maanen, H. van, 1995, 102-103). De podiumkunstensector werkt nauw samen met overheidsinstanties, zodat in 1967 een geografische spreiding is voltooid met theaters en gezelschappen verdeeld over heel Nederland (Bevers, A.M. & E. Hitters, 1990, 149-160). Na de Tweede Wereldoorlog wordt er naast een theaterbestel eveneens een orkestenbestel met structurele subsidies ingevoerd voor verbetering van de positie van orkesten en musici. Daarnaast worden het Holland Festival (1947) en de koepelorganisaties Donemus (1947) en Gaudeamus (1949) opgericht ter promotie van de professionele muzieksector (Grijp, L., 2001, 644-645).

In de jaren '50 en '60 waren in het theater een aantal gezelschappen met een aantal steracteurs te bewonderen. Tot 1969 voerden klassieke stukken als Hamlet en Gijsbrecht van Aemstel de boventoon op de planken. Aktie Tوماat maakte een einde aan het 'gezapige' karakter van het toneel in Nederland. Het had tot gevolg dat het repertoire uitgebreid werd met onder andere Samuel Beckett en Harold Pinter, er plaats werd gemaakt voor experimenteel theater, veranderingen in publieksopstelling (de opkomst van blackbox-theater) en een andere acteerstijl, waarbij het niet meer vreemd was om het publiek direct te betrekken bij de voorstelling. Anja Krans ziet Aktie Tوماat als een basis voor de herdefiniëring van het theater, zijn rol en functie. Theater krijgt een ander imago, plus de kans om te experimenteren met de relatie tussen acteurs, theatermakers, locatie en publiek (Krans, A., 2005, 5-11). De klassieke muziek kende eenzelfde soort ontwikkeling; Aktie Notenkraker had als doel de eigentijdse muziek en de positie van musici en componisten te verbeteren.

Aktie Tوماat veroorzaakte ook een splitsing tussen gesubsidieerde podiumkunsten en vrije producties. Daarnaast had het tot gevolg dat het aantal kleine speelplekken toenam doordat het aantal kleine, experimentele, gesubsidieerde gezelschappen toenam. De grote

gezelschappen richtten zich op de grote(re) zalen, die in aantal afnamen (Langeveld, C., 2009, 23-25). De overheid heeft na de Tweede Wereldoorlog tot in de jaren '90 een zeer bepalende financiële rol in de podiumkunsten gespeeld, de rol van vrije producties is tot in de jaren '80 zeer beperkt geweest. De uitgaven van de overheid groeien, Van Maanen geeft aan dat in 1970 per hoofd van de bevolking acht keer zoveel uitgeven werd aan gezelschappen als in 1950. Redenen hiervoor zijn dat aan de toneelvoorziening in het hele land gebouwd wordt en dat er een exploitatietekort is voor de gezelschappen (Maanen, H. van, 1995, 118).

Op het muziekbestel kwam eind jaren '60 en in de jaren '70 kritiek omdat het overgrote deel van de subsidies naar de orkesten ging. In 1946 ging het om 94% en in 1966 om 81% (Smithuijsen, 2007, 139). De opkomst van de popmuziek in de jaren '50, '60 en '70 werd door de overheid grotendeels genegeerd. In de popwereld vond geen vergelijkbare actie plaats om het bestel te veranderen. Wel was er een voortdurende strijd tot erkenning als kunstvorm, wat resulteerde in de oprichting van het Nationaal Pop Instituut in 1975. De popmuziek manifesteerde zich in deze periode op festivals en in 'sozen' maar wist niet vaak de gevestigde podia te bereiken. In de jaren '60 en '70 worden daarop poppodia als Paradiso, Melkweg en Tivoli gesticht, die gevestigd zijn in een oude kerk, fabriek en concertgebouw (Langeveld, C., 2009, 23-25, Nuchelmans, A., 2002, 69-72).

§1.2.2. Jaren '80

De podiumkunsten kenden in de jaren '80 een opkomst van de moderne dans dankzij choreografen als Hans van Manen, Rudi van Dantzig, Toer van Schayk en Jiri Kylian die vanaf de jaren '60 bij Het Nationale Ballet of Het Nederlands Dans Theater werkzaam waren (Utrecht, L., 1988, 273-283). Daarnaast werd het jeugdtheater in de jaren '80 geprofessionaliseerd en werd de uitvoering van de eerste grote musical *Cats* door VandenEnde Theaterproducties naar Nederland gehaald. De overheid besloot tot een herziening van de subsidiëring van de podiumkunsten wat resulteerde in de vierjaarlijkse cultuurnota. In het kader van dit onderzoek is het belangrijk te vermelden dat de ontwikkeling van het aantal gezelschappen, producties en voorstellingen midden jaren '80 een hoogtepunt bereikt om weer af te nemen in de jaren '90 (Maanen, H. van, 1995, 178-180). Krans besteedt een apart hoofdstuk aan de 'topjaren' 1987-1988 onder de noemer "Hoogtepunt in het naoorlogs theater" (2005, 38-81). Ook was er behoefte aan poppodia wat resulteerde in de opening van podia in onder andere Haarlem, Tilburg, Rotterdam (Langeveld, 2009, 26), en de Commissie Sutherland herstructureerde het orkestenbestel zodat orkesten werden opgeheven

of fuseerden (Smithuijsen, 2007, 139). Het een en ander zal hieronder verder beschreven worden.

De invoering van de vierjaarlijkse cultuurnota, samengesteld op advies van de Raad voor Cultuur, werd geïnitieerd om de ontstane wildgroei van gesubsidieerde podiumkunstgezelschappen een halt toe te roepen. Anja Krans geeft aan dat door de vele verschillende toneelgezelschappen de belangstelling voor theater afnam, mede door de artistieke visie binnen de gezelschappen. Die zou onderling te ver uiteen lopen. Het eerste kunstenplan werd in 1988 ingevoerd en het systeem van vierjaarlijkse subsidie voor gezelschappen trad in werking. De overheid presenteerde een eenduidige visie met betrekking tot de podiumkunsten en probeerde de functie ervan voor het publiek te verduidelijken (Krans, A., 2005, 38-42). Hans van Maanen schrijft dat de visie van de overheid tot de jaren '80 was dat het hogere doel van het theater "de ontplooiing en opvoeding van het volk door middel van cultuurspreiding" was. Nadat bleek dat de doelstellingen rond deze visie niet gehaald waren, werd de visie bijgesteld naar: "de aanwezigheid van kunst beïnvloedt de samenleving gunstig, daarom is het een taak van de overheid om dit in stand te houden" (1995, 269-270).

De start van een aantal nieuwe, grote gezelschappen in de jaren '80 gaf het theater een nieuw imago. Toneelgroep Amsterdam, Het Nationale Toneel en het Ro-theater zijn hier voorbeelden van. De hernieuwde posities binnen de theaterwereld zorgden voor een artistieke bloei, niet noodzakelijk financiële bloei (Krans, A., 2005, 43, 52-53). In de popmuziek begon de overheid structurele subsidies te verstrekken aan de Stichting Popmuziek Nederland, groeiend van 200.000 gulden in 1982 tot 1,5 miljoen in 1990. Toch behoorde een groot deel van de popmuzieksector tot de vrije producties die tot stand kwamen zonder overheidsfinanciering (Nuchelmans, 2002, 120-124). Door de adviezen van de Landelijke Werkgroep Orkestenbestel, ook wel de Commissie Sutherland genoemd, daalde het deel voor orkesten tot 73% van het muziekbudget. Gevolg was dat orkesten moesten fuseren of opgeheven werden en er drie stedelijke orkesten en drie grote regionale orkesten kwamen (Smithuijsen, 2007, 139).

De gezelschappen in de gesubsidieerde sector werden zich in de tachtiger jaren steeds meer bewust van het beleid van de overheid, dat per periode zwaartepunten koos voor de kunstsector. Van Maanen beschrijft de marktgerichte houding die uit de beleidsdocumenten naar voren komt, waaruit blijkt dat de overheid van mening was dat de aanbod-vraagverhouding in de kunsten was scheefgegroeid, en dat daarom het streven meer was gericht op "de mogelijkheden te benutten en te versterken die binnen de samenleving en dus

ook binnen de markt voorhanden zijn” (1995, 240-241). Al met al kleurt de jaren '80 zich door een veranderend cultuurbeleid resulterend in de vierjaarlijkse cultuurnota, door de opkomst van een nieuwe artistieke theatervisie resulterend in de oprichting van nieuwe gezelschappen, en door de oprichting van nieuwe poppodia. Ook in de danssector wordt een reorganisatie doorgevoerd. Drie festivals (Springdance, CaDance en Holland Dance Festival) en een aantal gezelschappen worden gedurende jaren tachtig opgericht en in 1988 krijgen 15 dansgezelschappen structurele subsidie.

§1.2.3. Jaren '90

In de jaren '90 zijn er twee belangrijke ontwikkelingen waar te nemen in de podiumkunsten. Aan de ene kant is dat de opkomst van het cabaret in de theaters, aan de andere kant de explosieve groei van grote musicals die ten uitvoering worden gebracht. Kenmerkend voor musicals is dat het gezelschap niet naar het publiek toe reist, geen subsidie van de overheid ontvangt en een lange speelperiode kent die niet seizoensgebonden is. Ook het cabaret wordt niet structureel gesubsidieerd door de overheid. Naast deze ontwikkelingen is de opkomst van festivals in de jaren '90 een opvallend verschijnsel. Deze uitingen van podiumkunsten laten zich niet zozeer leiden door inhoudelijke artistieke keuzes maar meer door het publiek en de markt. Net als andere delen van de maatschappij worden de podiumkunsten sterk gecommercialiseerd (Krans, A., 2005, 95-96).

De vrije producties maken van theater 'een avondje uit' en winnen terrein op de gesubsidieerde producties (2005, 132). Joop van den Ende –mediamagnaat en theaterproducent– is al in 1971 producent van toneelvoorstellingen en ziet een belangrijke rol in de wisselwerking tussen televisie en theater. Door *Making of...*-programma's op televisie te maken weet hij zijn musicals grote bekendheid te geven. Ook door in verschillende landen theaters te kopen weet hij een gegarandeerde plek voor de musicals die hij produceert te bewerkstelligen. De VandenEnde Foundation richt hij op om talentvolle jonge en gevestigde kunstenaars te ondersteunen, en zo cultuurparticipatie en cultureel ondernemerschap te bevorderen (133-134). Van den Ende speelt op deze manier een belangrijke rol in de ontwikkelingen in de podiumkunsten, voornamelijk vanaf 1990. Zijn manier van aanpak zorgde voor een gewinning bij het publiek aan de schaalvergroting die door de grote producties plaatsvond in de podiumkunstensector. Ook de marketing van producties werd meer en meer belangrijk, ook in de gesubsidieerde sector (Langeveld, C., 2009, 27-30).

Het cabaret wint eveneens terrein in de podiumkunsten in de jaren '90 en het nieuwe millennium. Hier is eveneens een wisselwerking tussen televisie en theater niet weg te

denken. Cabaretiërs werden doordat hun shows op de televisie te zien waren bekend bij een groot publiek en wisten daardoor, wanneer zij hun theatertour door het land deden, veel kaarten te verkopen. Voorbeelden hiervan zijn Hans Teeuwen, Theo Maassen, Herman Finkers en Bert Visser. Ook cabaretfestivals als Camaretten en het Leids Cabaretfestival zorgden voor een opkomst van nieuwe stand-up comedians die snel hun weg naar het grote publiek vonden (Krans, A., 2005, 135-136).

De overheid wil in de jaren '90 de podiumkunstensector meer eigen inkomsten laten genereren en stelt daartoe de 15%-85%-regeling in, waardoor de instellingen worden verplicht 15% eigen inkomsten te verkrijgen. Ook probeert de overheid meer afstand te nemen en richt daartoe het Nederlands Fonds voor de Podiumkunsten (NFPK) op. Sinds 1993 subsidieert het NFPK (het huidige NFPK+) naast de overheidssubsidies de sector met incidentele bedragen en later ook met tweejaarlijkse subsidies. Doelen van het Fonds zijn promotie in het buitenland, artistieke kwaliteit en pluriformiteit handhaven en regionale spreiding nastreven (Smithuijsen, 2007, 136).

§1.2.4. Recente ontwikkelingen

Aan het eind van de jaren '90 en begin van het nieuwe millennium krijgt de podiumkunstensector te maken met het overheidsbeleid zoals uiteengezet in het *Actieplan Cultuurbereik* en de nota *Cultuur als confrontatie* (2001-2004). Deze plannen van staatssecretaris Van der Ploeg – van huis uit econoom – richten zich op publieksparticipatie, jongeren en allochtonen. Het doel van het cultuurbeleid is om een breed publiek te trekken en zich te richten op moeilijk bereikbare groepen, jongeren en allochtonen. De cultuursector wordt gevraagd haar beleid hierop af te stemmen; het marktdenken wordt hierdoor nog verder geïmplementeerd. Multicultureel theater is de trend die in het nieuwe millennium duidelijk zichtbaar wordt. Om ook jongeren in de zalen te krijgen wordt vanaf 1999 op alle middelbare scholen het vak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) ingevoerd. In de theatersector worden gezelschappen opgericht als *Made in the Shade* (1994), *Dox* (1997) en *Rotterdams Lef* (1998), die zich specifiek op jongeren richten (Krans, 2005, 127-128, 149-152).

Recentelijk ziet de podiumkunstensector zich geconfronteerd met plannen van minister Plasterk (Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) om terug te keren naar het cultuurprofijtbeginsel, wat inhoudt dat de sector meer eigen inkomsten moet genereren. Het eerste idee om meer geld te vragen voor de toegangskaartjes wordt vanwege felle kritiek van de hand gedaan. De minister richtte in 2007 de Commissie Cultuurprofijt op met als doel het draagvlak voor gesubsidieerde kunst en cultuur te versterken in de nieuwe cultuurnota-

periode 2009-2012. Het advies van de commissie luidde dat in het versterken van cultureel ondernemerschap de mogelijkheid lag om meer inkomsten uit private bronnen (bedrijven en particulieren) te krijgen, zodat de overheid zou kunnen bezuinigen op cultuur. De bedoeling was dat culturele instellingen hun eigen inkomsten boven de 25% zouden krijgen van de totale inkomsten; eerder was dit 15%. Om dit te stimuleren ging op 1 januari 2009 de Matchingsregeling in werking: wanneer instellingen meer eigen inkomsten genereren geeft de overheid extra subsidie (Raad voor Cultuur, 2008, zie ook: bijlage 2).

Naast deze regeling wil minister Plasterk in de nieuwe beleidsperiode 2009-2012 een aantal gezelschappen en instellingen in de podiumkunsten de basisinfrastructuur van de sector laten vormen. Zij krijgen een vierjaarlijkse subsidie van de overheid omdat hun aanwezigheid in het culturele landschap onmisbaar wordt geacht (Raad voor Cultuur, 2008). De instellingen die niet binnen de basisinfrastructuur vallen kunnen subsidie aanvragen bij het Nederlands Fonds voor de Podiumkunsten+ (NFPK+), dat in 2007 ontstaan is uit een fusie tussen het Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten (FAPK), het Fonds voor Podiumprogrammering en Marketing (FPPM) en het Fonds voor de Scheppende Toonkunst (FST). De gesubsidieerde podiumkunstensector bestaat nu uit twee 'evenwaardige dragende zuilen': het NFPK+ en de Basisinfrastructuur (Smithuijsen, 2007, 137; NFPK+, 2008, 3-4). Voor de recente plannen en beleidsmaatregelen van de minister is veel media-aandacht geweest, met eveneens reacties uit de sector. Deze zullen in de volgende paragraaf worden belicht.

§1.3. De crisis, de media en de podiumkunsten

Na de adviezen van de Commissie Cultuurprofijt aan minister Plasterk verschijnen begin 2008 enkele berichten in de kranten met titels als “Cultuurinstellingen moeten 10 miljoen zelf verdienen” en “Kunstsector moet verzakelijken” (Volkskrant, 02-08). Het wordt duidelijk dat de overheid minder de hand wil hebben in de culturele sector en daarom het marktdenken als methode introduceert om dit te bewerkstelligen. De reactie vanuit de sector is gematigd. Ondernemerschap wordt aan de ene kant als gewenst geacht, maar het afrekenen gezelschappen en instellingen op grond van economische motieven wordt niet op prijs gesteld. De belangenvereniging voor culturele instellingen, Kunsten '92, vindt dan ook dat de overheid voorzichtig moet omspringen met de uitvoering van het advies (NRC Handelsblad, 1-02-2008).

Als in augustus 2008 bekend wordt dat gezelschappen met gevestigde namen zoals De Theatercompagnie en The Amsterdam Baroque Orchestra & Choir van Ton Koopman geen subsidie meer ontvangen in de nieuwe begroting, worden de reacties op het overheidsbeleid heftiger (Volkskrant, 21-08-2008). De ‘verliezers’ vallen niet binnen de 205 instellingen en 8 fondsen die de basisinfrastructuur vormen. In de podiumkunsten klinkt het geluid dat de politieke motieven belangrijker zijn dan artistieke kwaliteit, gezien het “systematisch verschuiven van subsidie van de Randstad naar de regio” (NRC Handelsblad, 17-09-2008).

Hoewel er meer geld wordt vrijgemaakt aan cultuur dan in eerdere begrotingen, wordt ook het nieuwe systeem ingevoerd met als onderdeel het cultuurprofijtbeginsel: meer eigen inkomsten, op te voeren tot 25% (Raad van Cultuur, 2008). Dit leidt tot een botsing met de sector nadat de volle omvang van de kredietcrisis langzaam zichtbaar wordt. In de kunsten uit zich dat het eerste door berichten dat sponsoring afneemt. Dit werkt door in de Tweede Kamer waarvan een deel wil dat minister Plasterk de voorgenomen bezuinigingen niet doorvoert. Hij is dit desalniettemin niet van plan (NRC Handelsblad, 28-10-2008; Volkskrant, 28-10-2008). Ook wanneer het VSB Fonds bekendmaakt dat het naar aanleiding van de kredietcrisis de donaties voor kunst en cultuur halveert, wil de minister het beleid niet wijzigen (NRC Handelsblad, 10-11-2008 & 12-11-2008).

Ton Koopman maakt in het nieuwe jaar bekend dat hij geen Europese tour kan houden door financiële tekorten vanwege gebrek aan subsidie en de kredietcrisis (NRC Handelsblad, 26-01-2009). Kunsten '92 organiseerde in samenwerking met het ministerie van OC&W begin februari een debat over het cultuurprofijtbeginsel en de matchingsregeling met als uitkomst dat de doelen van de overheid te hoog gegrepen zijn. Hoewel wel rekening

gehouden wordt met teruglopende inkomsten in de sector, wil het ministerie vasthouden aan het beleid. In 2010 zal gekeken worden naar de gevolgen van de crisis voor de culturele sector en zullen eventueel maatregelen genomen worden. De sector vindt dat te laat (kunsten92.nl, 20-04-2009; NRC Handelsblad, 04-02-2009). Ten slotte verschijnt op 3 juni een bericht dat de crisis zwaar zal uitpakken voor grote podia in Nederland, omdat deze minder mogelijkheden hebben om creatief en ondernemend ermee om te gaan (NRC Handelsblad, 03-06-2009).

Het is een feit dat in de media de crisis voor de culturele sector al voelbaar is. Verwacht wordt dat de crisis, in combinatie met de beleidsvoering van het ministerie van OC&W, negatieve gevolgen zal hebben voor de financiële positie van de podiumkunsten. Dit hoofdstuk diende ter inleiding op het komende onderzoek, waarin wordt gezocht naar verbanden tussen de welvaart en de podiumkunsten om te kijken óf er gevolgen van de crisis zijn te verwachten, afgeleid uit de geschiedenis vanaf 1975.

Hoofdstuk 2. Analytisch kader

Inleiding

Als leidraad voor dit onderzoek heb ik het analytisch kader gekozen dat door Erik Hitters in zijn proefschrift *Patronen van patronage* (1996) is opgezet. Hij schetst door middel van een cultuursociologische methode van ideaaltypen de geschiedenis van cultuurpatronage in Nederland van begin 19^e eeuw tot in de jaren '90 van de 20^e eeuw. Door een onderverdeling te maken in drie modellen van patronage: mecenaat, protectoraat en markt, geeft hij in grote lijnen een overzicht van de historisch-sociologische ontwikkelingen met betrekking tot de financiering, initiatieven, organisatie en legitimatie van cultuur. Het onderscheid van mecenaat, protectoraat en markt vormt in dit onderzoek onderdeel van de achtergrond voor de kwantitatieve analyse die in hoofdstuk drie, vier en vijf wordt gepresenteerd. In dit hoofdstuk worden in de eerste drie paragrafen de drie modellen van patronage uiteengezet. Tot slot volgt een motivatie voor het gebruiken van de onderverdeling van mecenaat, protectoraat en markt in dit onderzoek.

§2.1. Mecenaat

Het eerste model dat Hitters beschrijft is vernoemd naar “de patronageverhoudingen tussen kunstenaars en opdrachtgevers in de oudheid; het mecenaat” (1996, 57). In zijn onderzoek wordt het mecenaat gebruikt als de aanduiding van patronage van private partijen die de kunsten financieren, initiëren, organiseren en legitimeren. Het model is in de 19^e eeuw dominant in de cultuursector van Nederland. In deze periode was er nog geen bloeiend cultureel leven waar iedereen toegang toe had; het beperkte zich enkel tot de rijke stedelijke bovenklasse. Er waren een aantal musea en vrijwel geen openbare voorstellingen van kwaliteit. De activiteiten vonden in een klein gezelschap plaats en haalden geen uitzonderlijk niveau.

De financiering van de culturele activiteiten is in het mecenaatmodel van de 19^e eeuw afkomstig van degenen die ook van de uitvoering ervan genieten: de rijke bovenklasse. Alhoewel er aan een aantal cultuurinstellingen vanuit de overheid vormen van subsidie worden verstrekt, voert de particuliere sector de boventoon. De inkomsten van recettes zijn te laag om kunstuitingen in stand te houden, de additionele financiering en het startkapitaal

komen vanuit de stedelijke bovenlaag. Ook de initiatieven komen vanuit deze groep en worden georganiseerd door degenen erbij te betrekken die zich ertoe geroepen voelen. De legitimatie van de activiteiten is op basis van kwaliteit; Hitters spreekt daarom van esthetische legitimatie (1996, 73). Tot halverwege de twintigste eeuw speelt het mecenaat een belangrijke rol in het culturele leven in Nederland. Voor Rotterdam is het mecenaat bijvoorbeeld zichtbaar in de oprichting van het Museum Boijmans in 1849. In hetzelfde model is de toevoeging van de collectie en naam van Daniël George van Beuningen in 1958 te plaatsen, waarna het museum Boijmans Van Beuningen gaat heten.

In het mecenaatmodel is het de privé-financiering van rijke personen die het culturele leven gezond houdt. Hitters onderstreept dat het niet gaat om puur de opdrachtgever-kunstenaarverhouding maar breder getrokken kan worden naar een algehele betrokkenheid van de mecenas bij de kunsten. Degenen die de kunsten financieren zijn ook betrokken bij de initiatie en organisatie ervan. In het mecenaatmodel passen daarom hedendaagse organisaties als het VSB Fonds, de VandenEnde Foundation en het Prins Bernhard Cultuurfonds. Deze richten zich op het financieel ondersteunen van culturele initiatieven en functioneren zonder overheidssubsidie.

Hitters ziet het mecenaatmodel in de 19^e eeuw als dominant model. Door veranderingen in de financiering en opkomst van overheidssubsidies verliest het mecenaat aan betekenis in de 20^e eeuw, maar is nog wel aanwezig. De overheid subsidieert gemakkelijker cultuurbehoud (musea) dan uitvoerende kunsten, zo blijkt uit de structurele gemeentelijke bijdragen aan Boijmans van Beuningen vanaf 1843, terwijl het Rotterdamsch Philharmonisch Orkest pas vanaf de jaren 1930 daarop kan rekenen (1996, 87-88). De podiumkunsten worden in de 19^e en aan het begin van de 20^e eeuw vrijwel volledig zonder overheidssteun gefinancierd. Vanaf de jaren '20 en '30 van de 20^e eeuw wordt de roep van de podiumkunstinstituten om overheidssteun sterker. Na de Tweede Wereldoorlog neemt het protectoraatmodel de dominante positie van het mecenaatmodel over.

§2.2. Protectoraat

In dit model worden de kunsten afgeschermd zodat ze zich kunnen ontwikkelen van binnenuit. Na 1945 gaat de cultuursector op groter schaal deel uitmaken van het overheidsbeleid en wordt ingevoegd in de ideologie van de verzorgingsstaat. Het doel is dat de kunsten voor iedereen beschikbaar zijn en daarom beschermd en behouden moeten worden. Cultuur wordt gezien als een middel om de ontplooiing en het welzijn van de Nederlandse bevolking te stimuleren, en zal daarom door middel van financiering uit publieke middelen haar functie kunnen vervullen. In hoofdstuk één is beschreven hoe de welvaart in Nederland een sterke groei onderging; dit maakte het eveneens mogelijk om een breed dekkend financieringsstelsel op te zetten waar vele cultuuruitingen uit gesubsidieerd konden worden. Op deze wijze werd de cultuursector, dus ook de podiumkunsten in Nederland, financieel afhankelijk van de staat (Hitters, 1996, 59-60). De podiumkunsten werden in de periode tot 1990 in geheel West-Europa voor zestig tot negentig procent gesubsidieerd door de overheid. Het overige deel kwam uit recettes en additionele financiering uit het mecenaat. De bijdrage vanuit het mecenaat kwam in Europa niet boven de vijf procent uit (Bever A.M. & E. Hitters, 1990, 130-133).

Zoals gezegd vindt de financiering in het protectoraatmodel plaats uit publieke middelen. De in het vorige hoofdstuk beschreven ontwikkelingen na de Tweede Wereldoorlog zijn te verbinden aan een grote stijging van overheidsuitgaven op alle gebieden. Ook in de cultuursector investeert de overheid erg veel. In 1950 worden voor de productie van podiumkunst 19 instellingen gesubsidieerd, in 1980 is dit gegroeid naar 76 instellingen. Ook het opzetten van organisaties als de Raad voor Cultuur, verschillende stichtingen en adviesorganen houdt ten eerste het gedachtegoed dat de overheid niet oordeelt over kunst in stand, en zorgt ten tweede voor een financiële infrastructuur in het Nederlandse culturele leven.

De term protectoraat komt oorspronkelijk uit het volkenrecht en de betekenis ervan is dat een zwakke staat afhankelijk is van een sterke staat (Hitters, 1996, 59). Dat Hitters dit begrip in de context van overheid en cultuurbeleid plaatst, is gegrond op de redenering dat de markt tekort schiet om de kunsten in stand te houden. De cultuursector kan een waardevol cultureel aanbod niet binnen de werking van de markt overeind houden en daarom is het de taak van de overheid om in te springen. De overheid schermt de cultuursector af van marktwerking en zorgt dat zij blijft functioneren. Op deze manier valt cultuur onder het protectoraat van de staat (1996, 137-138).

In de podiumkunsten gaat de overgang van private naar publieke financiering na 1945 vrij geleidelijk. Tot de jaren '70 wordt er een subsidiëringstelsel opgezet waarmee het rijk, de provincie en de gemeente tezamen de tekorten in de sector dekken. Hierdoor kunnen de instellingen binnen de podiumkunsten het accent leggen op het artistiek beleid zonder zich druk te maken over de financiering ervan. De productie, distributie en consumptie worden gesubsidieerd vanuit de overheden en maken de podiumkunsten afhankelijk van publieke middelen (1996, 164). Hier kan de 'ziekte van Baumol' aan gekoppeld worden. Dit houdt in dat de productietijd in de kunsten gelijk blijft (een compositie/toneelstuk instuderen duurt even lang als honderd jaar geleden) terwijl de kosten stijgen (inflatie, loonkosten etc.). De overheid springt in op deze *income gap* (Puffelen, F. van, 2000, 98-99).

Het protectoraatmodel is het dominante model vanaf 1945 tot op heden. In feite zou verwacht worden dat de cultuursector om deze reden weinig invloed merkt van een economische schommeling of een daling in de Nederlandse welvaart: de overheid springt immers in en zorgt voor een financieel gezonde sector. In een tijd van laagconjunctuur is het echter zo dat de overheid veel bezuinigt op de uitgaven. Ook de cultuursector is doelwit hiervan, evenals alle andere sectoren. Daarnaast hebben beleidsmatige veranderingen vanuit de overheid een sterke invloed op de financiële positie van podiumkunsteninstellingen. Zeker na 1990 vindt een verschuiving plaats van de beschermingsfunctie van de overheid als buffer voor de marktwerking, naar een meer marktgerichte politiek jegens de kunsten in Nederland. In 1992 komt minister d'Ancona met een cultuurnota die bezuinigingen voor de gehele sector inhoudt, en in 2003 wil staatssecretaris Van der Laan met *Meer dan de som* de overheid op afstand zetten van de cultuursector (Kunsten '92, 2009). Een meer marktgerichte cultuursector is het doel. In 2008 wil minister Plasterk het profijtbeginsel herinvoeren, wat neerkomt op een grotere eigen verantwoordelijkheid voor de inkomsten in de kunsten. Dit wijst op een veranderende verhouding tussen de markt, de overheid en de cultuursector. Hitters spreekt van een "stelselmatige ontmanteling van dat protectoraat" waaraan de overheid lijkt te werken (1996, 157). Het protectoraat als patronage van cultuur ziet Hitters als uitzonderlijk, iets wat alleen plaats heeft kunnen vinden in een periode van politieke, economische en maatschappelijke stabiliteit. In de jaren '80 begint het protectoraatmodel zoals dat ideaaltypisch is geschetst barsten te vertonen en maakt ruimte voor een meer op de markt gericht model.

§2.3. Markt

In de jaren '80 wordt door de politiek en wetenschap het cultuurspreidingproject failliet verklaard (Hitters, 1996, 166). Hiervoor is al kort betoogd dat economie een invloed kan hebben op de podiumkunsten en ook Hitters geeft aan dat financiering en legitimiteit “ten tijde van economische tegenspoed belangrijke thema's in de discussie rond de toekomst van de verzorgingsstaat” zijn, terwijl deze in een hoogconjunctuur geen probleem vormden (167). De overheid wil een kleinere rol gaan spelen in de cultuursector en enkel dienen als een vangnet. Het laatste model van patronage, het marktmodel, kan gebruikt worden om de situatie in de cultuursector in de jaren '90 tot op heden te beschrijven.

De markt is een economisch begrip dat doelt op de wisselwerking tussen vraag en aanbod, winst en verlies. In hoofdstuk één kwam naar voren dat de ontwikkelingen in de economie in de jaren '80 die van het kapitalisme zijn; ook in de kunsten kunnen de vrije marktmechanismen herkend worden. De markt als analytisch model van patronage geeft weer dat aan de aanbodzijde zowel private partijen (sponsors, fondsen en publiek) als publieke partijen (overheden) zijn, en dat aan de vraagzijde de partijen staan die het culturele aanbod produceren en distribueren (Hitters, 1996, 169-170). In het marktmodel gelden de regels van de markt: ondernemerschap en winst. De rol van de overheid geldt als gelijkwaardig aan de rol van andere investeerders.

Het marktmodel is zeker niet ideaaltypisch op de Nederlandse kunstwereld van toepassing. De rol van de overheid is tot op heden nog sterk aanwezig en beïnvloedt sterk de markt van vraag en aanbod binnen de cultuursector. De overheid probeert de vraag te verhogen door het aanbod te subsidiëren, waardoor de toegangsprijzen laaggehouden kunnen worden. In de financiering van de kunsten wordt door de overheid het zelf genereren van inkomsten door culturele instellingen wel gestimuleerd. Van culturele instellingen, waaronder de podiumkunsteninstanties, wordt in dit model een meer zakelijke benadering van hun financiën verwacht. De nadruk ligt meer op de hoeveelheid publiek die de zalen vult, dan op de samenstelling van het publiek. In het proefschrift van Hitters komt het marktmodel tot uiting in de periode vanaf 1990. De overheid wil zich vanaf dan steeds verder terugtrekken als *protector* van de kunsten en oefent druk uit op instellingen om zich los te maken van subsidies onder het motto: “minder overheid, meer markt” (Ministerie OC&W, 1995, 8-9). De veranderende opstelling van de overheid maakt het noodzakelijk dat de podiumkunsteninstellingen meer verantwoordelijkheid krijgen voor de financiële gezondheid van hun instantie, en daardoor een marktgerichte aanpak moeten nastreven.

§2.4. Motivatie analytisch kader

Hitters geeft het overzicht van de drie modellen van patronage als volgt weer:

Figuur 1. Drie ideaaltypische modellen van patronage

	<i>Mecenaat</i>	<i>Protectoraat</i>	<i>Markt</i>
<i>Dimensies</i>			
<i>Financiering</i>	Privé	Publiek	Commercieel
<i>Initiatief</i>	Burgerij	Ambtenarij	Entrepreneurs
<i>Organisatie</i>	Associatie	Bureaucratie	Adhocratie
<i>Legitimatie</i>	Esthetisch	Sociaal	Economisch

(Hitters, 1996, 58)

De drie modellen beschrijft Hitters in een historische context, waarbij het mecenaat dominant is in de 19^e en 20^e eeuw tot 1945, het protectoraat tussen 1945 en nu, en de markt een weergave is van de ontwikkelingen vanaf de jaren '80 van de vorige eeuw. De modellen zijn niet opeenvolgend maar bestaan ook naast elkaar. Op dit moment passen bepaalde ontwikkelingen in het mecenaatmodel, andere in het protectoraatmodel of in het marktmodel. Gezamenlijk vormen de drie modellen het patroon van patronage. De modellen verduidelijken elk op een andere manier de financiering van het culturele leven in Nederland. Het Festival aan de Werf in Utrecht wordt bijvoorbeeld volledig gefinancierd uit publieke middelen, de musicals van Van den Ende Theaterproducties zijn uit commerciële bronnen bekostigd en het Museum Beelden aan de Zee is door particuliere investeringen opgericht en ondersteund (1996, 62-63; 215-217).

In dit onderzoek dienen de modellen om een onderscheid te maken tussen de verschillende manieren van financiering van de podiumkunstensector. De focus ligt op de financiering van cultuur binnen de drie modellen, omdat deze dimensie te koppelen is aan de financiële situatie van de podiumkunsten in Nederland en daarmee te verbinden is aan de welvaartsontwikkeling van het land. De bronnen van financiering –privé, publiek en commercieel– kunnen gebruikt worden om inzage te krijgen in de inkomstenstromen in de podiumkunsten. Omdat deze in de podiumkunsten uiteenlopen, is het raadzaam om de bronnen van inkomsten af te bakenen. In het volgende hoofdstuk zullen de meetinstrumenten voor de verbanden tussen de podiumkunsten en de welvaartsontwikkelingen verder worden gespecificeerd binnen de drie modellen van patronage. Een doel van dit onderzoek is daarom

ook te kijken hoe de modellen zich over te onderzoeken periode tot elkaar verhouden. Het analytisch kader geeft de mogelijkheid om op een gestructureerde manier de beschikbare data te verwerken, maar maakt het ook mogelijk om de ontwikkelingen begrijpelijker te maken aan de hand van de wisselende dominantiepositie van modellen. Op deze manier is niet alleen duidelijk welke ontwikkelingen in de financiering van de podiumkunsten hebben plaatsgevonden, maar ook hoe deze te begrijpen zijn. De uitkomsten uit de kwantitatieve analyse zullen in hoofdstuk vijf geplaatst worden op de modellen van patronage. Daarmee zullen de modellen ook geëvalueerd worden op relevantie en juistheid.

Hoofdstuk 3. Methodiek

Inleiding

Om een antwoord te vinden op de hoofdvraag “zijn er verbanden te leggen tussen de welvaartsontwikkeling en ontwikkelingen in de podiumkunsten in Nederland tussen 1975 en 2008?” is een kwantitatieve analyse vereist. Het doel van dit hoofdstuk is duidelijk te maken waarnaar gezocht wordt, op welke manier dit gedaan wordt en welke bronnen worden geraadpleegd. De begrippen welvaart, economische crisis, economische recessie en de begrippen die binnen de podiumkunsten te plaatsen zijn zullen in dit hoofdstuk worden gedefinieerd en geoperationaliseerd. Hierbij zal het eerder beschreven analytisch kader van patronage als leidraad functioneren. In de eerste paragraaf worden de centrale begrippen uiteengezet en wordt het onderzoek in schema gevisualiseerd. De tweede paragraaf bevat een uitleg en verantwoording van de gebruikte bronnen voor de data-analyse en een beschrijving van de operationalisering van de onderzoeksmethode.

§3.1. Onderzoeksmodel

Het onderzoek dat gaat plaatsvinden heeft zoals elk onderzoek een structuur nodig. Voor het ontwerpen van een onderzoeksmodel dat leidt tot de analyse en de uiteindelijke beantwoording van de hoofdvraag en deelvragen is gekozen om gebruik te maken van het wetenschappelijke naslagwerk *Het ontwerpen van een onderzoek* van de auteurs Verschuren en Doorewaard (2005). De methodiek die hieronder wordt uiteengezet kan herleid worden uit deze publicatie.

§3.1.1. Onderzoeksobjecten

De fenomenen die ten grondslag aan deze studie liggen zijn de welvaartsgroei, waarbinnen de koopkracht, de economische groei en de werkloosheid als variabelen functioneren; binnen de podiumkunstensector zijn dit de ontwikkeling van het aantal instellingen, het aanbod, de participatie, de subsidiëring en de inkomsten. In hoofdstuk één is uiteengezet welke maatschappelijke en algemene ontwikkelingen in de welvaart en de podiumkunsten hebben plaatsgevonden. In dit hoofdstuk zal hier verder op in worden gegaan om de fenomenen af te bakenen zodat deze bruikbaar zijn voor dit onderzoek.

§3.1.2. Confrontatie

Er wordt in dit onderzoek gezocht naar het verband tussen aan de ene kant de ontwikkelingen in de Nederlandse welvaart, en aan de andere kant de ontwikkelingen in de situatie van de podiumkunsten, waarbij de nadruk ligt op de financiering van de gesubsidieerde sector. De confrontatie krijgt invulling door de waarnemingen in de sectoren economie en podiumkunsten met elkaar te vergelijken. De financiële situatie van de podiumkunsten wordt herleid uit de ontwikkeling van het aantal gesubsidieerde gezelschappen in Nederland en het aantal voorstellingen dat zij geeft, de publieksparticipatie in bezoekersaantallen, de overheidssubsidie die de podiumkunsten ten deel valt en de eigen inkomsten van de podiumkunstensector. De ontwikkeling van welvaart in Nederland wordt naar de reguliere maatstaven zoals gehanteerd door het Centraal Bureau voor Statistiek gemeten: economische groei, koopkracht en arbeidsmarkt (CBS, 2000, 9-11). In de volgende paragraaf zal worden uiteengezet hoe deze begrippen zullen worden geïnterpreteerd.

§3.1.3. Onderzoeksoptiek

De onderzoeksoptiek is de invalshoek van waaruit dit onderzoek gedaan zal worden. Met behulp van het gekozen analytisch kader zal de onderzoeksoptiek geënt worden op de drie modellen van patronage: mecenaat, protectoraat en markt. Wat van belang is in dit onderzoek is Hitters' volgende interpretatie van de drie modellen: hij benadrukt in zijn conclusie dat het ene model het andere niet uitsluit, oftewel dat de verhouding tussen de modellen zich juist door synchroniteit kenmerkt. In de jaren negentig en tot op heden vormen het mecenaat, het protectoraat en de markt gezamenlijk een patroon van patronage (Hitters, 1996, 216).

De uitwerking van het analytisch kader is enigszins verschillend van de definiëring zoals Hitters deze weergeeft. Hitters schrijft dat in het mecenaatmodel de belangrijkste rol ligt bij private partijen, en dat de culturele sector een zelffinancierende functie bezit. Naast directe inkomsten komt de additionele financiering van private zijde in dit model. (Hitters, 1996, 72) Dat dit model nog van toepassing is in deze tijd, blijkt uit het feit dat tegenwoordig bij bijna elk podium of gezelschap zogenaamde "Vrienden van" en abonnementshouders te vinden zijn, die door middel van een structurele gift bijdragen aan een verbeterde financiële positie van de podiumkunsten in Nederland. In zekere zin draagt het publiek dat participeert in de podiumkunsten deze sector een warm hart toe, mede gezien het feit dat velen abonnementshouder of "vriend van" zijn. Hiervan uitgaande is gekozen om in dit onderzoek de inkomsten uit recettes van de podiumkunsten onder het mecenaat te plaatsen. De cultuurparticipatie, dat wil zeggen de hoeveelheid bezoeken aan podiumkunsten, valt om deze

reden ook binnen het mecenaatmodel. Beide variabelen geven weer hoeveel animo er in de particuliere sector is voor de podiumkunsten. De inkomsten zijn vanuit een private bron en worden in dit onderzoek daarom als privé-financiering opgevat. De variabelen zijn binnen dit model geplaatst om de verhouding tussen de modellen te vergemakkelijken. Het verschil tussen de mecenaatvariabelen en de variabele die gebruikt is ter representatie van het marktmodel is de financieringsbron. Om deze reden zijn de financieringsbronnen die Hitters onderscheidt meegenomen in het onderzoeksmodel en worden ook gebruikt om, naast de modellen van patronage, de uitkomsten uit de kwantitatieve analyse te interpreteren.

Het protectoraatmodel staat voor de afscherming van de kunsten opdat deze zich van binnen uit kunnen ontwikkelen (Hitters, 1996, 130). De belangrijkste en in wezen enige speler in dit model is de overheid. Het subsidiëren van de podiumkunsten gebeurt middels publieke financiering, en ook fondsen met belang in een rijk en breed cultureel aanbod worden door de overheid bekostigd. Fondsen als de Mondriaanstichting en het Fonds voor Beeldende Kunst, Vormgeving en Bouwkunst (Fonds BKVB) zijn koepelorganisaties die van de overheid structurele subsidie ontvangen, opdat deze ingezet kan worden om de kunsten te bevorderen. In het licht van deze studie heeft het protectoraat betrekking op de overheidssubsidiëring en het aanbod van de podiumkunsten, wat bestaat uit het aantal structureel rijks gesubsidieerde gezelschappen en het aantal uitvoeringen van deze gezelschappen.

Omdat veel Nederlandse podia vanaf de jaren '90 zijn verzelfstandigd en daarnaast gemeentelijke subsidies ontvangen, ontbreken macrogegevens ervan. Vanaf 1996 houdt de Vereniging van Schouwburg- en Concertzaaldirecties (VSCD) onder haar leden wel gegevens bij, maar van voor 1996 zijn geen data beschikbaar. Omdat het Centraal Bureau van Statistiek (CBS) de gegevens van structureel rijks gesubsidieerde gezelschappen vanaf 1975 heeft bijgehouden, is het mogelijk om deze in een tijdreeksanalyse te vergelijken met macro-economische gegevens. De variabelen zijn gekozen op basis van de informatie die beschikbaar was en om deze reden blijven de data van schouwburgen en concertzalen buiten beschouwing.

In het marktmodel draait alles om publieksbereik, impact en imago (Hitters, 1996, 169). De rol van vraag en aanbod geldt ook in de cultuursector, zelfs op meerdere vlakken. Naast het marktwerkingsysteem van enerzijds aanbod vanuit gezelschappen en podia en anderzijds vraag vanuit het publiek, bestaat er de vraag naar sponsors door podia en gezelschappen en het aanbod van bedrijven en organisaties. Financiële en materiële bijdragen van bedrijven aan organisaties in de cultuursector speelt tegenwoordig bijna overal een rol.

Daarnaast zijn commerciële inkomsten uit verhuur en horeca ook te plaatsen binnen de markt van vraag en aanbod.

Binnen het marktmodel is de rol van de overheid gelijk aan die van sponsors en andere aanbieders. Het aantonen van een verband tussen economie en cultuur wordt binnen dit model het meest mogelijk geacht, omdat inkomsten uit sponsoring, horeca en verhuur sterk beïnvloed kunnen worden door een economische crisis en/of recessie. De rol van de overheid als buffer voor de financiering van de podiumkunsten maakt het zichtbaar maken van dit verband minder gemakkelijk. De hoeveelheid inkomsten die de podiumkunsten anno 2009 uit sponsoring, horeca en verhuur ontvangen is niet groot, maar desalniettemin acht ik het wel van belang een indicatie te geven van de ontwikkeling van deze overige inkomsten tussen 1980 en 2009. Helaas zijn hiervan geen macrogegevens beschikbaar tot 1990. De beschikbare data vanaf 1990 zullen dienen om een indicatie te geven van de ontwikkeling van de commerciële financiering van de podiumkunsten.

§3.1.4. Welvaart

Economische groei, crisis en recessie

Met economische groei wordt de volumeverandering in het Bruto Binnenlands Product (BBP) bedoeld. Het Bruto Binnenlands Product (BBP) is het totaal van wat in Nederland wordt geproduceerd aan goederen en diensten. De groei of krimp van het BBP is een belangrijke maatstaf voor de economische prestaties van een land (regering.nl, 19-05-2009). De volumegroei van het BBP geeft een indicatie van de toename van de materiële welvaart in een land (cbs.nl, 28-05-2009).

Aan de volumeverandering van het BBP is te zien of een land een economische recessie ondervindt. Er is sprake van een economische recessie wanneer de groei van de economie twee achtereenvolgende kwartalen negatief is. Een economische crisis is een forse daling in de beurskoersen in korte tijd. Voornamelijk de financiële sector ervaart gevolgen van een crisis, andere sectoren ervaren in sommige situaties de gevolgen van een crisis: een economische recessie. In dit onderzoek geeft de factor economische groei weer of, en wanneer er sprake is van een recessie. De vraag of er gevolgen van een economische recessie zichtbaar zijn in andere vlakken van de samenleving en of het de welvaartsgroei beïnvloedt, is deel van dit onderzoek. Het uiteindelijke doel is om te analyseren of er een verband is tussen de conjunctuur en welvaartsgroei enerzijds en ontwikkelingen in de financiën van de podiumkunsten anderzijds.

Welvaartsgroei

Economische groei wordt gezien als een belangrijke variabele van welvaartsgroei. Welvaartsgroei is echter een abstract begrip dat moeilijk door middel van cijfers vast te leggen is. Het belang van de welvaart van Nederlanders voor dit onderzoek zit in de mogelijkheden tot het besteden van geld aan podiumkunsten. Wanneer men meer te besteden heeft is het mogelijk dat de aantrekkelijkheid om naar toneelvoorstelling of concert te gaan, ook stijgt. Gelieerd hieraan is de stijging van de koopkracht van de gemiddelde Nederlander. Welvaart uit zich ook in een florerende arbeidsmarkt dat leidt tot een hoger consumptief vermogen. Om een beeld te geven van welvaartsgroei worden daarom meerdere variabelen genomen die de welvaart van de Nederlandse bevolking beïnvloeden. De hiervoor kort beschreven ontwikkelingen worden door het CBS onderscheiden in het Jaarverslag Welvaartsverdeling 2000 als variabelen voor de welvaart in Nederland. Welvaart wordt dus gedefinieerd door economische groei, de ontwikkeling van de koopkracht en de ontwikkeling van de arbeidsmarkt (met als indicator werkloosheid) (Grubben, B. e.a., 2000, 9-18). De variabele economische groei is al behandeld, en hieronder volgt een toelichting op de variabelen koopkracht en arbeidsmarkt. De indicatoren krijgen meer aandacht bij de operationalisering van de data-analyse.

Koopkracht is het besteedbaar inkomen dat iemand heeft, rekening houdende met het huishouden waartoe deze persoon behoort. De koopkracht kan bepaald worden door de verandering te meten in gelijkblijvende huishoudens (statische koopkrachtontwikkeling) of door verandering te meten in “de huishoudensamenstelling, de prijsontwikkeling en gebeurtenissen als het vinden van (ander) werk of pensionering” (dynamische koopkrachtontwikkeling) (2000, 194-198). Omdat koopkracht weergeeft hoe het gesteld is met de financiële situatie van de Nederlandse bevolking, is het een goede variabele voor het meten van welvaart. In dit onderzoek zal de dynamische koopkrachtontwikkeling als indicator van de koopkracht dienen, omdat dit een accurater beeld schetst van de werkelijkheid doordat hier met meer actoren rekening gehouden wordt dan bij de statische koopkrachtontwikkeling. De verandering in inkomen in Nederland is terug te zien in de koopkracht. Wanneer het inkomen stijgt, stijgt ook de koopkracht. De dynamische koopkrachtontwikkeling geeft daarom ook goed weer wat de veranderingen in de financiële situatie zijn binnen de huishoudens in Nederland.

De veranderingen op de arbeidsmarkt zijn vaak onderhevig aan economische veranderingen en beïnvloeden direct de financiële situatie van huishoudens. Een laagconjunctuur heeft als gevolg dat er minder vraag is naar werkkrachten, minder

werkgelegenheid is voor werkenden en dat de werkloosheid stijgt. Met andere woorden als de aangeboden hoeveelheid op de arbeidsmarkt groter is dan de gevraagde hoeveelheid, spreekt men van werkloosheid. Een stijgende werkloosheid leidt tot een verminderde welvaart van de inwoners van een land en zo ook van het land zelf. Werkloosheid is op deze manier een goede indicator voor de welvaart van een land. In Nederland worden er twee definities van werkloosheid gehanteerd: ten eerste de *geregistreeerde werkloosheid* waarbij het gaat om mensen die bij het arbeidsbureau geregistreerd staan en geen betaald werk hebben voor 12 uur of meer per week en daarvoor wel beschikbaar zijn; ten tweede de *werkloze beroepsbevolking*, mensen zonder betaald werk voor 12 uur of meer per week, actief zoeken en beschikbaar zijn voor werk, inclusief niet-geregistreeerde werklozen (Schöndorff, R. e.a., 2004, 60-61).

De drie variabelen voor de weergave van welvaarts-groei in Nederland, economische groei, koopkracht en werkloosheid, worden in dit onderzoek gehanteerd en vergeleken met ontwikkelingen in de podiumkunsten. De variabelen zullen ook onafhankelijk van elkaar worden vergeleken met de verschillende variabelen van de podiumkunsten die hieronder uiteengezet worden. Op deze wijze kunnen er verbanden gezocht worden tussen macro-economische veranderingen en macroveranderingen in de podiumkunsten.

§3.1.5. Protectoraat

Aantal gezelschappen

Het aantal gezelschappen is in dit onderzoek afgebakend tot de structureel rijksge subsidieerde gezelschappen binnen de podiumkunsten. Onder de podiumkunsten vallen de disciplines theater, muziek, muziektheater en dans-theater. Bij deze disciplines zijn jeugdtheater-, mime- en poppentheatergezelschappen, orkesten, opera- en operettegezelschappen en balletgezelschappen inbegrepen. De keuze voor de gesubsidieerde gezelschappen is gemaakt om een praktische reden: alleen daarvan zijn door de jaren heen gegevens verzameld en met elkaar te vergelijken. Van de gehele podiumkunstensector (inclusief de vrije sector) is over de periode 1975-2008 beperkt data verzameld, waardoor het onmogelijk is een effectanalyse te maken. Dit geldt voor het aantal gezelschappen alsmede voor het aantal uitvoeringen door en bezoeken aan de gezelschappen.

Aantal uitvoeringen

Het aanbod van de podiumkunsten bestaat uit twee variabelen: de structureel rijksge subsidieerde gezelschappen, en alle voorstellingen hiervan die in Nederland worden

uitgevoerd. Het is helaas onmogelijk om een compleet overzicht te krijgen van al het aanbod wat op de podia in Nederland wordt gepresenteerd. Redenen hiervoor zijn dat de instanties die hier gegevens van bijhouden een select aantal podia en gezelschappen om gegevens vraagt, de definiëring van wat onder podiumkunsten wordt verstaan niet overal gelijk is, of omdat veel voorstellingen plaatsvinden op locaties die niet in eerste instantie bedoeld zijn als podium. De rijksoverheid is de enige instantie die over de te onderzoeken periode structureel cijfers heeft bijgehouden van het aantal uitvoeringen door de gesubsidieerde gezelschappen. Om deze redenen wordt in de operationalisering het aanbod van de podiumkunsten afgebakend tot wat door de beschikbare gegevens mogelijk wordt gemaakt.

Door de gegevens van de gesubsidieerde sector te hanteren is het wel mogelijk te analyseren of het protectoraatmodel zichtbaar is in de data. In het protectoraatmodel dient de overheid als buffer om het effect van economische veranderingen op te vangen en de productie van cultuur in stand te houden door middel van subsidies. De analyse van de cijfers zal uitwijzen of de overheid deze functie de afgelopen decennia inderdaad heeft vervuld. De gegevens maken het echter niet mogelijk om op basis van de kwantitatieve analyse de gevolgen van welvaartsveranderingen voor de vrije sector te bepalen. Hier zal in de conclusie rekening mee worden gehouden.

Overheidssubsidie

De financiering van de podiumkunstensector is binnen de drie overheden verdeeld. Overheidssubsidie staat voor de hoeveelheid subsidie dat de podiumkunstensector ontvangt vanuit het rijk, de provincie en de gemeenten. Het rijk subsidieert alleen gezelschappen, orkesten en fondsen ter bevordering van podiumkunsten. Theatergebouwen worden veelal gesubsidieerd door gemeenten en de provincie, gezelschappen in sommige gevallen ook. De verantwoordelijkheid voor het aanbod van de podiumkunsten is verdeeld over de drie overheden. De rijksoverheid dient het aanbod op landelijke schaal te dragen en in stand te houden, de gemeenten dragen verantwoordelijkheid voor de accommodaties en de provincies zijn verantwoordelijk voor het aanbod en de verspreiding daarvan op provinciale schaal (Smithuijsen, 2007, 136). Festivals worden ook tot de podiumkunsten gerekend en krijgen, al naar gelang de doelstelling en omvang, subsidie van het rijk, provincies of gemeenten.

In de jaren '80 werden er elk jaar subsidies toegekend vanuit de overheden aan gezelschappen en podia; vanaf 1988 gebeurt dit voor veel instanties vierjaarlijks (zie hoofdstuk 1). De rijkssubsidies gaan anno 2009 naar de instellingen die binnen de basisinfrastructuur vallen. Andere instellingen kunnen subsidies aanvragen bij het Fonds voor

de Podiumkunsten dat ook door het rijk gesubsidieerd wordt (zie hoofdstuk 1). De groei of afname van het budget voor de podiumkunsten is een belangrijke indicator voor de financiële positie van de sector en kan eveneens dienen ter bevestiging of ontkrachting van het protectoraatmodel.

Ook voor de overheidssubsidie geldt dat de beschikbare data vanuit de rijksoverheid komen. Het CBS heeft tussen 1975 en 1998 in verschillende publicaties de jaarlijkse subsidiebedragen gepresenteerd, vanaf 1999 heeft het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OC&W) dit gedaan. Binnen deze bedragen vallen niet de subsidies voor de podiumaccommodaties, maar wel de subsidies voor gezelschappen. De gemeentelijke en provinciale subsidies worden hier ook buiten beschouwing gelaten. De databronnen worden in de volgende paragraaf beschreven.

§3.1.6. Mecenaat

Eigen inkomsten

Onder de eigen inkomsten van de podiumkunstensector vallen alle inkomsten die los van overheidssubsidies worden ontvangen: entreegelden, opbrengsten uit winkel en restaurant, sponsorgelden, verhuur en fondsen gelden. De eigen inkomsten worden in dit onderzoek gesplitst in tweeën, ten eerste de inkomsten uit recettes, ten tweede de overige inkomsten, waaronder sponsorgelden, inkomsten uit de horeca en inkomsten uit verhuur vallen. De beschikbare gegevens van de inkomsten uit recettes beslaan, net als voor de overige inkomsten die hieronder worden besproken, de periode 1991-2007. In de onderzoeksoptiek is uiteengezet dat de inkomsten uit recettes hier de indicator zijn voor de eigen inkomsten, wat in dit onderzoek als variabele van het mecenaatmodel wordt gehanteerd.

Cultuurparticipatie

Cultuurparticipatie staat hier voor het aantal bezoeken dat aan de podiumkunsten wordt gebracht in Nederland. Het publieksaantal is net als het aanbod van de podiumkunsten niet in zijn geheel te meten en gemeten. Voor dit onderzoek wordt de ontwikkeling van het totale bezoekersaantal gebruikt als indicator voor cultuurparticipatie in de podiumkunsten. Het is niet relevant om de verandering van de samenstelling van het publiek te bekijken, omdat dit op macroniveau niet vergelijkbaar is met de data komende uit de economische variabelen. In de operationalisering worden de gebruikte data voor het begrip cultuurparticipatie verantwoord.

§3.1.7. Markt

Overige inkomsten

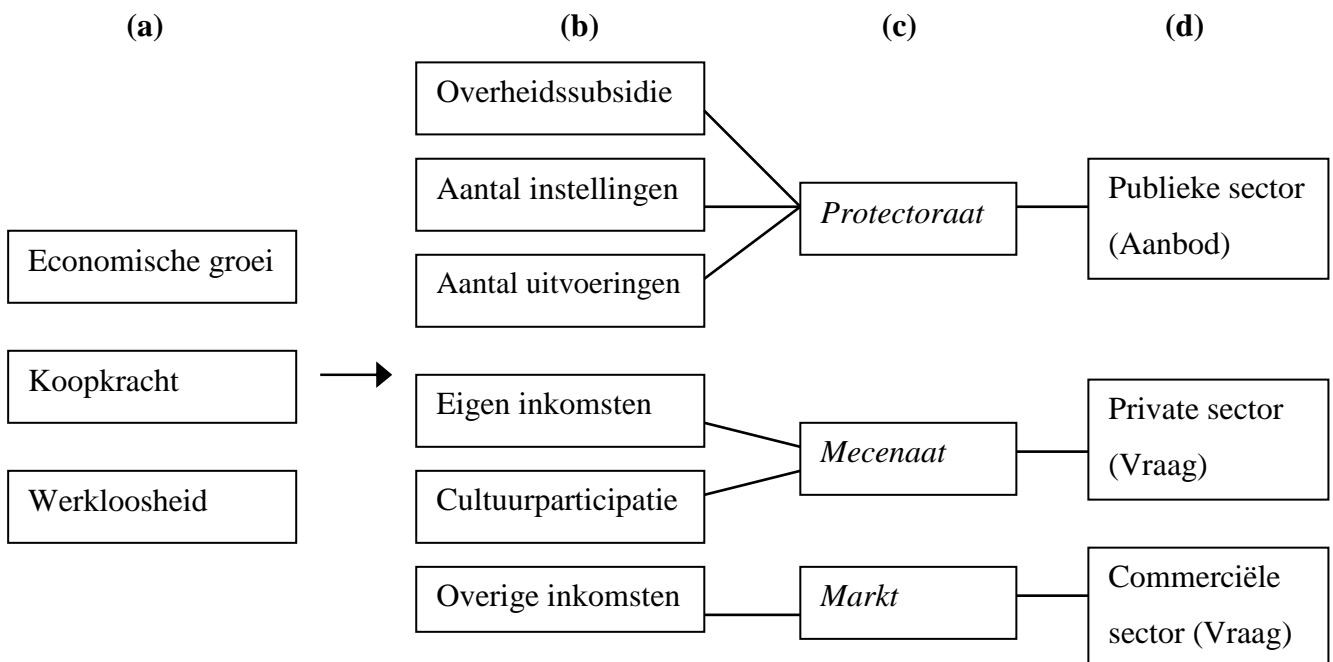
In de onderzoeksoptiek is naar voren gekomen dat de overige inkomsten binnen het marktmodel passen. De beschikbare macrogegevens bevatten naast sponsoring ook inkomsten uit verhuur en horeca. Deze data zullen gebruikt worden om een indicatie van de ontwikkeling van overige inkomsten van de podiumkunsten te geven. De nadruk ligt hier op de indicatieve functie van deze inkomstenbronnen, ook om de functie van het marktmodel te toetsen. Aangezien sponsoring op microniveau plaatsvindt –bij de schouwburgen of gezelschappen zelf– en de sponsorovereenkomsten zeer uiteen lopen (sponsoring in materiaal of geld) blijft het ingewikkeld om hier met zekerheid conclusies aan te verbinden. De sponsoring van de podiumkunstensector is interessant genoeg voor een apart onderzoek; in dit onderzoek is daarom ervoor gekozen om sponsoring samen met inkomsten uit verhuur en horeca te nemen en de invalshoek vanuit het marktmodel van patronage te kiezen.

§3.1.8. Visualisering onderzoeksmethodiek

Door de variabelen in te voeren in Hitters' analytisch kader kan de methodiek van dit onderzoek als volgt worden gevisualiseerd:

Welvaart in Nederland

Financiële situatie podiumkunsten Nederland

In de analyse worden de effecten van de variabelen van de welvaart in Nederland (a) op de verschillende variabelen van de financiële situatie van de podiumkunsten (b) gemeten.

Daarbij zullen de verschillende variabelen (a) individueel of gezamenlijk genomen worden om hun effect op de individuele variabelen (b) te achterhalen. Om binnen de analyse rekening te houden met de drie analytische modellen van patronage (c) en de daaraan gekoppelde financieringsbronnen (d) zullen de variabelen die binnen de verschillende modellen zijn geplaatst met elkaar vergeleken worden om de onderlinge samenhang en de positie ten opzichte van elkaar te constateren.

§3.2. Operationalisering

Om verbanden vast te stellen tussen de welvaartsgroei en ontwikkelingen in de podiumkunsten wordt in dit onderzoek een tijdreeksanalyse gemaakt over de periode 1975-2008. In deze periode hebben, zoals in hoofdstuk één is beschreven, drie perioden van economische recessie plaatsgevonden, van welke de laatste momenteel nog plaatsvindt. Om een tijdreeksanalyse te maken van twee sectoren van de Nederlandse maatschappij is het uiterst belangrijk een afbakening te maken en een verantwoording te geven van de te gebruiken data. Daarom is voor dit onderzoek een verkenning van de beschikbare gegevens gedaan. Deze zal hieronder worden uiteengezet en vervolgens worden geoperationaliseerd. In de vorige paragraaf zijn de centrale begrippen gedefinieerd; in deze paragraaf zullen de variabelen worden geoperationaliseerd door de indicatoren erbij te definiëren.

§3.2.1. Verantwoording gebruikte bronnen

De data die gebruikt worden in dit onderzoek komen van meerdere bronnen. Er zijn door de jaren heen op verschillende manieren metingen van het aantal uitvoeringen, bezoeken en gezelschappen binnen de podiumkunsten gepubliceerd. Hierdoor heb ik keuzes gemaakt die uit praktisch oogpunt het meest voor de hand lagen en tevens in lijn met het onderzoek te verantwoorden zijn.

Voor de variabelen die dienen om de welvaart te beschrijven, de economische groei, de ontwikkeling van de koopkracht en de ontwikkeling van de werkloosheid in Nederland, zijn de gegevens beschikbaar bij het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Via de elektronische databank van het CBS, Statline, waren de data gemakkelijk te achterhalen. Daarnaast streeft het CBS naar betrouwbare statistieken van veel onderwerpen met betrekking tot Nederland, wat blijkt uit hun kwaliteitsverklaring:

Het CBS heeft als missie het samenstellen en publiceren van onbetwiste, samenhangende, actuele statistische informatie die relevant is voor praktijk, beleid en wetenschap. Deze missie vereist dat de kwaliteit van de statistische informatie gegarandeerd is. Het CBS heeft daartoe een systeem van kwaliteitszorg ingericht, dat gebaseerd is op de hoogste internationale normen. Het CBS wil daarmee op dit terrein tot de best presterende statistiebureaus blijven horen, zonder complex uitgewerkte kwaliteitssystemen te hanteren. (cbs.nl, 26-06-2009).

Dat de door het CBS verstrekte informatie te gebruiken is voor dit onderzoek is hiermee evident. In dit onderzoek worden de cijfers van economische groei en de dynamische koopkrachtontwikkeling vanaf 1976 tot en met 2008 gebruikt. Van de werkloosheid zijn geen gegevens beschikbaar van de jaren voor 1978, waardoor de data vanaf 1978 tot en met 2008 worden gebruikt.

De gegevens van de podiumkunstensector zijn in de periode 1965-1999 door het CBS verzameld door middel van de enquête *Muziek en theater*. Deze enquête werd gehouden onder alle door het rijk gesubsidieerde gezelschappen en had als doel het aantal gezelschappen, uitvoeringen en bezoeken te meten, alsmede het publiek en de financiële regelingen binnen de gesubsidieerde podiumkunsten vast te stellen (CBS, 1990, 12-16). De gegevens werden over de gehele periode gepubliceerd in het *Statistisch Zakboek*, waarvan de titel in 1990 veranderde in *Statistisch Jaarboek*. De enquête *Uitgaan* is vanaf 1980 tot en met 1999 gehouden onder vier typen uitvoeringszalen met minimaal tien voorstellingen per seizoen. Het betrof hier specifieke theaters, multifunctionele zalen, sociaal-culturele centra en kerken. Tot het seizoen 1995-1996 zijn hier de publieksaantallen en –samenstelling, het aantal uitvoeringen en het aantal zalen van de instellingen bijgehouden; na het seizoen '95/'96 is dit exclusief popconcerten gebeurd vanwege onvoldoende betrouwbare data (CBS, 2000, 6). In 1987 zijn de twee enquêtes geïntegreerd in één uitgave, *Podiumkunsten*. In deze serie zijn de data komende uit *Muziek en theater* en *Uitgaan* bij elkaar gevoegd zodat ze elkaar aanvullen, om een breder beeld van de podiumkunsten in Nederland te verkrijgen. De publicatie *Podiumkunsten* had als doel de bezoeken aan, uitvoeringen van, het publiek van en de demografie van de podiumkunsten weer te geven. De serie is verschenen vanaf 1987 tot en met het seizoen 1998-1999. Vanaf 1999 tot 2008 zijn cijfers over de gesubsidieerde podiumkunsten verschenen in *Kerncijfers* en *Bestel in beeld*, uitgaven van het Ministerie van OC&W. De in *Kerncijfers* gepubliceerde cijfers zijn gebruikt voor dit onderzoek.

Naast gegevens over de gezelschappen in Nederland is vanaf 1996 informatie verzameld door de Vereniging van Schouwburg- en Concertzaaldirecties (VSCD) onder haar leden. Het ledenbestand bestaat in 2007 uit ruim 150 schouwburgen, concertgebouwen, vlakke vloertheaters en festivals. Door middel van het door de VSCD gehanteerde Theater Analyse Systeem (TAS) kunnen de leden onderling het aantal uitvoeringen, bezoeken, kosten en opbrengsten met elkaar vergelijken. Het TAS stelt de VSCD ook in staat om een weergave te geven van de situatie van de Nederlandse podia. Sinds 1999 hanteert het CBS de gegevens van de VSCD voor hetzelfde doel.

Tabel 3.1: Schematische weergave beschikbare data

<i>Wat</i>	<i>Bron</i>	<i>Periode</i>	<i>Uitgever</i>
Aantal gesubsidieerde gezelschappen	Statistisch Zakboek/Jaarboek Kerncijfers	1976-1999 1999-2008	CBS OC&W
Aantal podia	Uitgaan Podia	1980-1988 1996-2007	CBS VSCD
Aantal uitvoeringen van gesubsidieerde gezelschappen	Statistisch Zakboek/Jaarboek Kerncijfers	1976-1999 1999-2007	CBS OC&W
Aantal uitvoeringen in podia	Uitgaan Podia	1980-1988 1996-2007	CBS VSCD
Aantal bezoeken aan gesubsidieerde gezelschappen	Statistisch Zakboek/Jaarboek Kerncijfers	1976-1999 1999-2007	CBS OC&W
Aantal bezoeken aan podia	Uitgaan Podia	1980-1988 1996-2007	CBS VSCD
Rijkssubsidie Podiumkunsten	Statistisch Zakboek Podiumkunsten Kerncijfers	1975-1985 1986-1998 1999-2008	CBS CBS OC&W
Recettes gesubsidieerde gezelschappen	Podiumkunsten	1991-1998	CBS
Recettes podia	Podia	1996-2007	VSCD
Overige inkomsten gesubsidieerde gezelschappen	Podiumkunsten	1991-1998	CBS
Overige inkomsten podia	Podia	1996-2007	VSCD

Op basis van de beschikbare gegevens van de podiumkunsten volgde de keuze voor de meest vergelijkbare data over de periode 1980-2009. Bij de beschrijving van de begrippen in §3.1. is al duidelijk gemaakt dat gekozen is voor de rijksge subsidieerde gezelschappen, de uitvoeringen ervan en het publiek dat deze bezoekt. Deze keuze komt voort uit de data die van deze variabelen beschikbaar zijn. Zoals in het schema te zien is kunnen de data uit het *Statistisch Zakboek* en *Jaarboek* met elkaar vergeleken worden, maar ook met de publicatierreeks *Kerncijfers* van het Ministerie van OC&W. De gegevens uit deze twee

publicaties komen onderling overeen en zijn gebaseerd op dezelfde bronnen: de rijksgesubsidieerde gezelschappen in Nederland. Gezamenlijk kunnen uit de data de ontwikkelingen van de gesubsidieerde podiumkunsten over de periode 1976-2007 worden gemeten. Alhoewel de data uit de uitgave *Uitgaan* een breder beeld geven van de gehele podiumkunstensector, laat het beschikbare materiaal niet toe om een tijdreeksanalyse over 33 jaar te doen.

De cijfers die de inkomsten van de podiumkunstensector weergeven worden gehaald uit de overheidssubsidie, de inkomsten uit recettes en overige inkomsten. De overheidssubsidie is door verschillende bronnen gepubliceerd over verschillende perioden, maar desalniettemin vergelijkbaar met elkaar. De eerste twee bronnen zijn beide uitgaven van het CBS; de laatste data komen van het Ministerie van OC&W, dat de gegevens beschikbaar heeft gemaakt voor het CBS over eerdere perioden. De subsidies werden verstrekt door het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM, 1976-1982), het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC, 1982-1994) en het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OC&W, 1994-heden). Omdat de data uit de drie publicaties steeds van de oorspronkelijke bron, de rijksoverheid, zijn gekomen, vormen ze over de hele periode een representatief beeld van de groei/daling van de rijksoverheidssubsidies aan de podiumkunsten in de periode 1975-2008.

De inkomsten uit recettes van voorstellingen van de rijksgesubsidieerde gezelschappen zijn door het CBS verzameld tussen 1991 en 1998. Tussen 1996 en 2007 heeft de VSCD onder haar leden bijgehouden hoeveel de totale inkomsten van de voorstellingen waren. Hetzelfde is gebeurd met de overige inkomsten. In dit onderzoek is gekozen om de data te indexeren zodat er een beeld geschetst kan worden van inkomsten binnen de podiumkunsten tussen 1991 en 2007. Omdat de gegevens uit verschillende bronnen komen zijn ze alleen door indexatie met elkaar vergelijkbaar. Omdat beide databronnen betrouwbare gegevens publiceren, is voor dit onderzoek gekozen om tot samenvoeging van de cijfers over de periode 1991-2007 over te gaan.

Door de indexatie kan een indicatie gegeven worden van de ontwikkeling in eigen inkomsten en overige inkomsten in de sector. Het doel van het opnemen van deze variabelen in het onderzoek is dat ze in een prominente plaats innemen in de financiële situatie van de podiumkunsten, evenals in de modellen van patronage, en aanwijzingen kunnen geven voor de dominantie van het ene model boven het andere. Voor de ontwikkeling van de financiële situatie van de gesubsidieerde podiumkunsten zijn naast de inkomsten vanuit de overheid ook de eigen en overige inkomsten van belang om mee te nemen, omdat ook deze ten slotte de

situatie beïnvloeden. De ontwikkeling van inkomsten uit recettes en overige inkomsten worden over de periode 1991-2007 gemeten en vergeleken met de andere variabelen.

§3.2.2. Indicatoren

Enige uitleg over de indicatoren van de variabelen is al gegeven in de definiëring van de begrippen in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk. Hieronder is schematisch weergegeven welke indicator bij welke variabele wordt gebruikt:

Tabel 3.2: Schematische weergave variabelen, indicatoren en perioden

<i>Variabele</i>	<i>Indicator</i>	<i>Periode</i>
Gezelschappen	Aantal structureel rijks gesubsidieerde gezelschappen in Nederland	1976-2008
Uitvoeringen	Aantal uitvoeringen van de structureel rijks gesubsidieerde gezelschappen in Nederland	1976-2007
Bezoeken	Aantal bezoeken aan de uitvoeringen van de structureel gesubsidieerde gezelschappen in Nederland	1976-2007
Subsidie	Hoeveelheid overheidssubsidie van het rijk aan de gezelschappen in Nederland in miljoenen Euro's	1975-2008
Economische groei	Volumemutatie van het BBP ten opzichte van het voorgaande jaar in procenten	1975-2008
Werkloosheid	Volumemutatie van het aantal geregistreerde werklozen onder de beroepsbevolking ten opzichte van het voorgaande jaar in procenten ¹	1978-2008
Koopkracht	Volumemutatie van de dynamische koopkrachtverandering ten opzichte van het voorgaande jaar in procenten ²	1975-2008
Eigen inkomsten	Index van de inkomsten uit de verkoop van kaartjes voor de voorstellingen aan structureel rijks gesubsidieerde gezelschappen (1991-1998), en VSCD-podia (1998-2007) 1998 = 100.	1991-2007
Overige inkomsten	Index van de overige inkomsten van structureel rijks gesubsidieerde gezelschappen (1991-1998) en VSCD-podia (1998-2007) 1998 = 100.	1991-2007

¹ Volgens de definitie CCS1991 worden tot de geregistreerde werklozen de personen gerekend van 16 tot en met 64 jaar die ingeschreven staan bij het arbeidsbureau en niet werken of minder dan twaalf uur per week werken en beschikbaar zijn voor werk van twaalf uur of meer (statline.cbs.nl, "Historie arbeid, geregistreerde werkloosheid", 08-06-2009)

² De ontwikkeling van de koopkracht van een persoon, berekend als de voor prijsverandering gecorrigeerde verandering van het gestandaardiseerde huishoudinkomen (statline.cbs.nl, "Dynamische koopkrachtontwikkeling 2000-2008", 30-05-2009).

Een indicator is datgene wat een variabele waarneembaar maakt en geeft aan in welke mate het fenomeen dat onderzocht wordt zich manifesteert (Verschuren, P. & H. Doorewaard, 2005, 102). De data van de indicatoren komen uit de in tabel 3.1 genoemde bronnen. Voordat de data onderling te vergelijken waren moesten enkele aanpassingen gedaan worden. De gegevens van de indicatoren van economische groei, werkloosheid en koopkracht waren als jaarcijfers beschikbaar bij het CBS, maar voor de overige indicatoren waren de data niet of gedeeltelijk voor per jaar te verkrijgen. In de publicatie *Muziek en theater, Uitgaan en Podiumkunsten* zijn de data van het aantal gezelschappen, uitvoeringen en bezoeken bijgehouden per seizoen (september–augustus in plaats van januari–december). Dit betekent in praktijk dat alle gegevens moesten worden omgerekend van seizoenen naar jaren om de vergelijking te kunnen maken met de variabelen van de welvaart in Nederland. Voor de periode 1975-1999 zijn de cijfers van de seizoenen omgerekend in cijfers per jaar, telkens gebruikmakend van twee seizoenen voor één jaar (bijvoorbeeld gegevens van seizoenen 1987/'88 en 1988/'89 bij elkaar optellen en delen door twee voor de gegevens van het jaar 1988). Ook voor overheidssubsidie is dit nodig gebleken voor de periode 1975-1985.

Een tweede aanpassing was nodig voor de data van dezelfde publicaties aangaande dezelfde variabelen betreffende de definiëring die veranderde in het seizoen 1985/'86. Tot 1985/'86 werden de cijfers van alle rijksgesubsidieerde gezelschappen gepubliceerd, na dit seizoen alleen van de *structureel* rijksgesubsidieerde gezelschappen. Voor het seizoen 1985/'86 waren de cijfers van beide definiëringen gepubliceerd. Hierdoor waren de cijfers van vóór dit seizoen om te rekenen tot het aantal *structureel* rijksgesubsidieerde gezelschappen, het aantal uitvoeringen ervan en het aantal bezoeken hieraan, die zodoende gebruikt kunnen worden voor de data-analyse. De hoeveelheid subsidie aan de podiumkunsten is door deze wijziging niet veranderd, omdat de meting hiervan zowel voor als na 1985/'86 het gehele rijkssubsidiebedrag voor de podiumkunstensector bleef betreffen.

Een derde aanpassing ter verbetering van de vergelijkbaarheid van de variabelen is gedaan door middel van het indexeren van de cijfers van de recettes en de overige inkomsten. Door de waarden te veranderen in indexcijfers was het mogelijk om een tijdreeks te maken die de mutatie ten opzichte van het vorige jaar weergeeft voor de periode 1991-2007. Het jaar 1998 is hier genomen als basisperiode (100%) omdat van dit jaar de cijfers uit beide publicaties beschikbaar waren. Alle bedragen in de analyse zijn omgerekend naar euro's. In bijlage 3 zijn alle gebruikte data weergegeven.

Nu de variabelen en indicatoren geheel bekend zijn, volgt in het volgende hoofdstuk de daadwerkelijke analyse van de data. Ik zal met behulp van het statistiekprogramma SPSS 17.0 in eerste instantie correlatieanalyses maken, om uit te wijzen in hoeverre de variabelen onderling met elkaar samenhangen. Daarnaast zal ik door middel van regressieanalyses kijken of de variabelen een significant effect hebben op elkaar. Het lage aantal cases, 33 jaar (1976-2008) of minder, heeft mij doen besluiten om het significantieniveau van 5% aan te houden, maar wel te noemen wanneer het significantieniveau tussen de 5% en de 10% zit, omdat er in dat geval nog wel een zekere waarschijnlijkheid in zit dat er wel een verband tussen de betrokken variabelen bestaat. De data laten niet toe dat de hele podiumkunstensector op deze manier onderzocht kan worden. Ik richt mij op de rijksge subsidieerde gezelschappen en hoe de ontwikkelingen ervan effecten ondergaan kunnen hebben van ontwikkelingen in de Nederlandse welvaart. De antwoorden uit de analyse zijn daarom deels representatief voor de podiumkunstensector. Om deze reden is in het eerste hoofdstuk een beschrijving gegeven van ontwikkelingen in de podiumkunstensector die eveneens bepaalde effecten kunnen verklaren. De analyse zal uitwijzen of er effecten van de welvaartsontwikkeling op de podiumkunstensector zijn en hoe deze verbanden zich manifesteren.

Hoofdstuk 4. Analyse van de verbanden tussen welvaartsontwikkeling en de podiumkunsten

Inleiding

In dit hoofdstuk zal een vergelijking worden gemaakt tussen de ontwikkelingen in de welvaart en in de podiumkunsten in Nederland tussen 1975 en 2008 door de verzamelde data, na invoering in het statistiekprogramma SPSS 17.0, met elkaar te vergelijken. De tijdreeksanalyse moet duidelijk maken of er een structuur in de ontwikkelingen in de sectoren is te zien en of er overeenkomsten zijn waar te nemen. Het is de bedoeling te weten te komen of er verbanden bestaan tussen economische factoren en de podiumkunsten. In dit onderzoek zal door middel van verschillende analyses geprobeerd worden deze mogelijke verbanden aan te tonen.

De analyse is opgedeeld in trendanalyse, correlatieanalyse en regressieanalyse. De trendanalyse zal laten zien wat de dominante ontwikkelingen zijn in de economische sector en de podiumkunstensector. In de paragraaf betreffende correlatieanalyse zal worden gekeken wat de correlatie tussen de verschillende variabelen is. De regressieanalyses zullen uitwijzen welke welvaartsindicatoren het meest doorslaggevend zijn voor de ontwikkelingen in de podiumkunsten. De variabelen zijn gecategoriseerd in welvaart, aanbod van de podiumkunsten, participatie aan de podiumkunsten en inkomsten van de podiumkunsten. Deze onderverdeling is gemaakt uit praktisch oogpunt –het maakt het onderzoek overzichtelijk– en wordt doorgevoerd in de analyse.

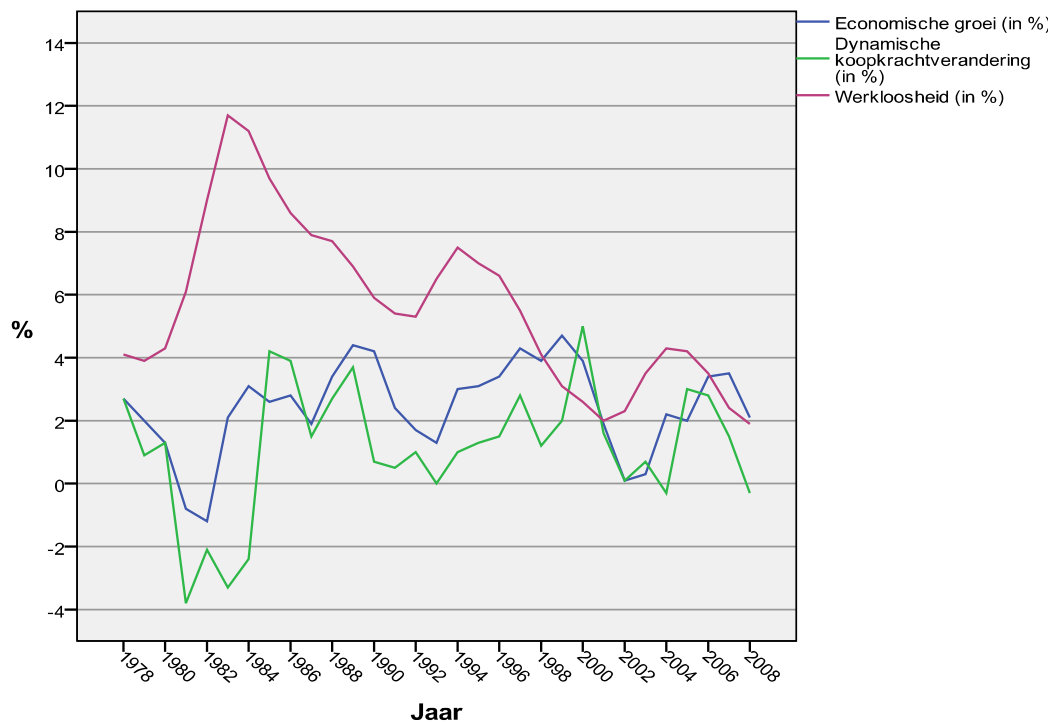
Het vaststellen van verbanden tussen de verschillende variabelen gebeurt door het bepalen van de *correlatie* en de *regressie*. De correlatie geeft de sterkte en de richting van een verband tussen twee variabelen. Met de richting wordt bedoeld of het een positief of negatief verband is en de sterkte geeft aan in welke mate dit verband zich manifesteert, met -1 en 1 als uiterste waarden. Correlaties worden uitgedrukt in *Pearson's correlatiecoëfficiënt* (r). De significantie van het verband, dat wil zeggen de kans dat een gevonden verband door toeval is ontstaan en dus niet zal worden teruggevonden in de populatie, wordt ook gemeten in de correlatieanalyse. Met een regressieanalyse wordt een causale relatie gezocht tussen de variabelen. Hiermee kan worden aangetoond of één of meerdere variabelen effect hebben op andere variabelen. De mate waarin de afhankelijke variabele verklaard wordt door onafhankelijke variabelen wordt uitgedrukt in R^2 . Op basis van de gemeten effecten kunnen voorspellingen gedaan worden.

§4.1. Trendanalyse

§4.1.1. Welvaart

In figuur 4.1. is de ontwikkeling van de welvaartvariabelen te zien. Op het oog lijkt het dat een daling van economische groei een (vertraagde) stijging van de werkloosheid tot gevolg heeft. Ook is zichtbaar dat de economische groei en de dynamische koopkrachtverandering een vergelijkbare ontwikkeling doormaken in de afgelopen drie decennia. De recessie begin jaren '80 is goed zichtbaar in de cijfers. De koopkracht daalt tot een dieptepunt van -3,8% in 1981, de economische groei is -1,2% in 1982 en de werkloosheid stijgt tussen 1981 en 1983 van 3,9% tot 11,7%. De laagconjunctuur aan het begin van het nieuwe millennium is ook waar te nemen: tussen 2001 en 2004 dalen de koopkracht en de economische groei tot rond de 0%. De werkloosheid stijgt echter minder fors dan tijdens de recessie in de jaren '80. Een aanname komende uit figuur 4.1 die relevant is voor dit onderzoek is dat de werkloosheid zich na een economische krimp manifesteert en dat de economische groei en de dynamische koopkrachtverandering sterk samenhangen. In de volgende paragrafen houd ik hier rekening mee door het verband tussen economische groei en werkloosheid te toetsen op significantie met een verschuiving van de economische groei van één jaar. Om in de regressieanalyse rekening te houden met multicollineariteit zal ik de economische groei met de dynamische koopkrachtverandering samenvoegen tot één variabele.

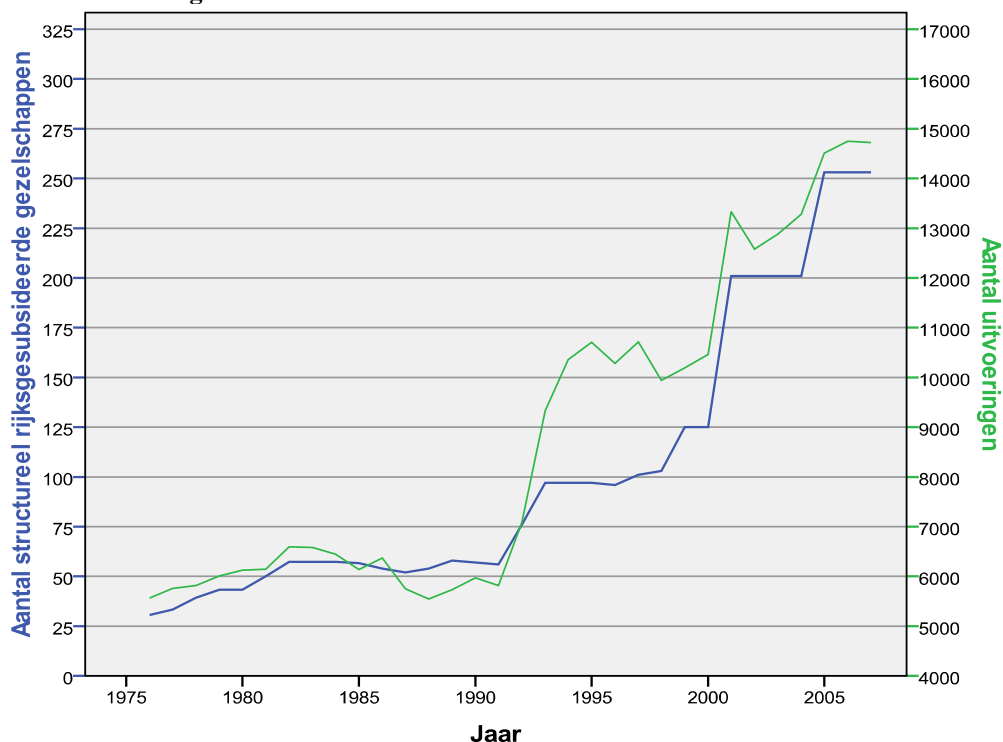
Figuur 4.1: Welvaartsvariabelen

§4.1.2. Aanbod van de podiumkunsten

Het aanbod van de podiumkunsten bestaat uit enerzijds het aantal structureel rijksgesubsidieerde gezelschappen en anderzijds het aantal uitvoeringen van deze gezelschappen. In figuur 4.2 is te zien dat tussen 1976 en 2007 beide aantallen stijgen. Het aantal gezelschappen stijgt van 31 tot 253, het aantal uitvoeringen van deze gezelschappen stijgt van 5.500 naar bijna 15.000 per jaar. Duidelijk zichtbaar is de vierjaarlijkse subsidiëring van de overheid vanaf de jaren '90: tussen 1993-1996 ligt het aantal net onder de 100 structureel rijksgesubsidieerde gezelschappen, de periode 1997-2000 kent een groei naar 125 gezelschappen, het Actieplan Cultuurbereik 2001-2004 maakt een groei tot 201 gezelschappen mogelijk en in de periode 2005-2008 worden 253 gezelschappen structureel door het rijk gesubsidieerd. De ontwikkelingen in de hoeveelheid gezelschappen kent overeenkomsten met de hoeveelheid uitvoeringen. Tussen 1991 en 1993 stijgt het aantal gezelschappen van 56 naar 97. Dit is een direct gevolg van de invoering van het Kunstenplan 1993-1996 (CBS, 1995, p. 8). Door deze stijging worden er ook meer uitvoeringen gegeven. Een indicatie voor een verband tussen de welvaart en het aantal uitvoeringen is te zien in de jaren '80, vanaf 1982 zet een daling in het aantal uitvoeringen in die duurt tot 1993, terwijl het aantal gezelschappen min of meer gelijk blijft. De correlatie- en regressieanalyse zullen uitwijzen of dit verband significant is.

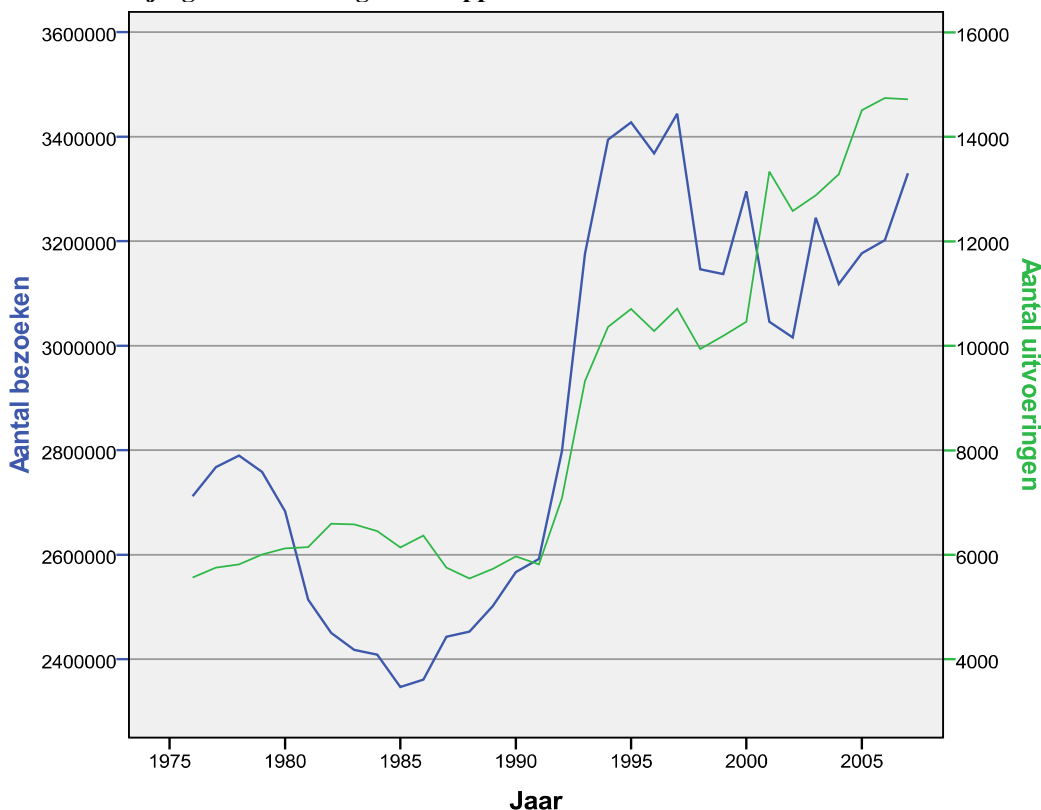
Figuur 4.2: Ontwikkeling van het aantal structureel gesubsidieerde gezelschappen en het aantal uitvoeringen

§4.1.3. Participatie aan de podiumkunsten

Aangezien vraag en aanbod nauw verweven zijn, zijn in figuur 4.3 zowel de ontwikkeling van het aantal bezoeken aan, als het aantal uitvoeringen van de gezelschappen geplaatst. Het aantal bezoeken aan de gesubsidieerde podiumkunsten is tussen 1976 en 2007 gestegen van 2,7 miljoen naar 3,3 miljoen. Wat meteen opvalt is de daling tussen 1979 en 1985 van 2,75 miljoen naar 2,35 miljoen bezoeken. Het aantal uitvoeringen is in deze periode constanter, dus er zouden in deze periode overeenkomsten kunnen zijn met de welvaartsvariabelen. De stijging tussen 1991 en 1994 kan verklaard worden door de stijging van het aantal uitvoeringen. Voor de daling tussen 1997-1998 van bijna 300.000 bezoeken zijn beperkte overeenkomsten met het aantal uitvoeringen zichtbaar, maar geen overeenkomsten met de conjunctuur. Terwijl het aantal uitvoeringen stijgt tussen 2000 en 2001 manifesteert zich een daling in het aantal bezoeken. Hier zijn wel overeenkomsten met de ontwikkelingen in de welvaart in Nederland. Of er een effect is van de welvaartsdaling op de daling in het aantal bezoeken aan de podiumkunsten zal worden uitgezocht door de periode waarin deze daling optreedt apart te vergelijken met de welvaartvariabelen in de correlatie- en regressieanalyse. Daarnaast zal de cultuurparticipatie over de gehele periode met de verschillende variabelen worden gecorreleerd.

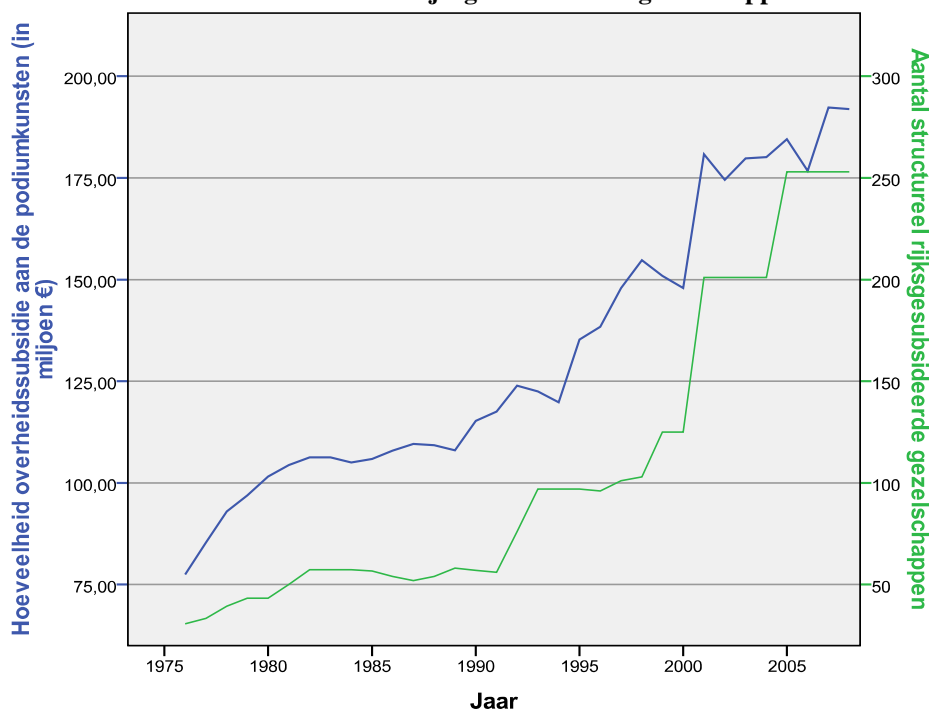
Figuur 4.3: Ontwikkeling van het aantal bezoeken aan, en het aantal uitvoeringen structureel rijks gesubsidieerde gezelschappen

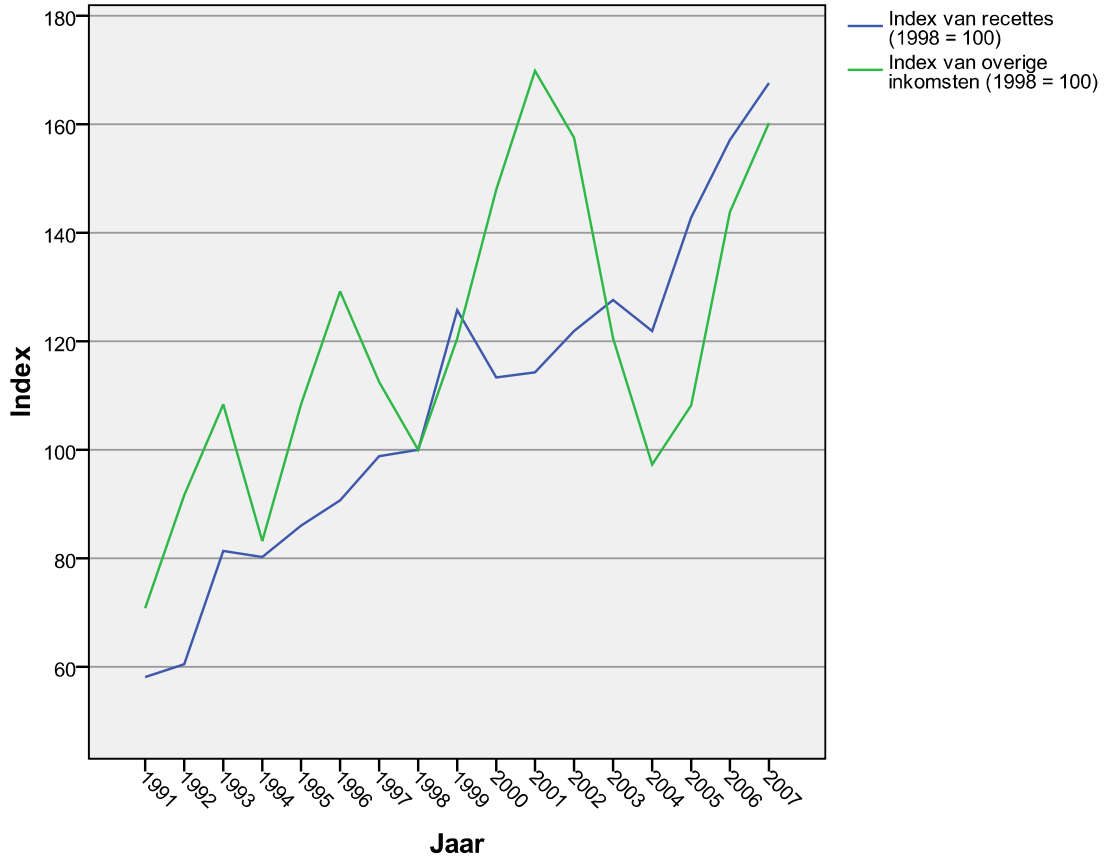
§4.1.4. Inkomsten van de podiumkunsten

De inkomsten van de podiumkunsten vallen in dit onderzoek uiteen in drie categorieën: inkomsten uit overheidssubsidie, inkomsten uit recettes en overige inkomsten. De overheid heeft in Nederland de afgelopen dertig jaar een groot aandeel in de financiering van de podiumkunsten gehad. In grafiek 4.4 is te zien dat het overheidsbudget voor de podiumkunsten stijgt van 77 miljoen euro in 1976 naar 192 miljoen euro in 2008. Verbanden tussen het overheidsbudget en de welvaartsvariabelen is op het oog niet aanwezig. Wel is er een duidelijk verband tussen de stijging van de overheidssubsidie en de toename van gezelschappen in Nederland. De index van de inkomsten uit recettes en overige inkomsten (figuur 4.5) laat een stijging van beide zien, maar de bedragen liggen weliswaar lager: voor de gezelschappen (1991-1998) stijgen de inkomsten uit recettes van €23.000.000,- naar €39.000.000,- en de overige inkomsten van €8.000.00,- naar €11.000.000,-; voor de podia (1998-2007) stijgen de inkomsten uit recettes van €105.000.000,- naar €176.000.000,- en de overige inkomsten van €73.000.000,- naar €117.000.000,-. Deze bedragen moeten gecorrigeerd worden voor de stijging van het aantal gezelschappen/podia, zodat de ontwikkeling van de inkomsten niet door stijging van het aantal gezelschappen/podia wordt beïnvloed. Het aantal podia dat meegenomen wordt in de tellingen van het VSCD stijgt tussen 1998 en 2007 van 124 naar 155; het aantal gezelschappen stijgt van 56 in 1991 naar 103 in 1998. In figuur 4.6 is deze correctie doorgevoerd.

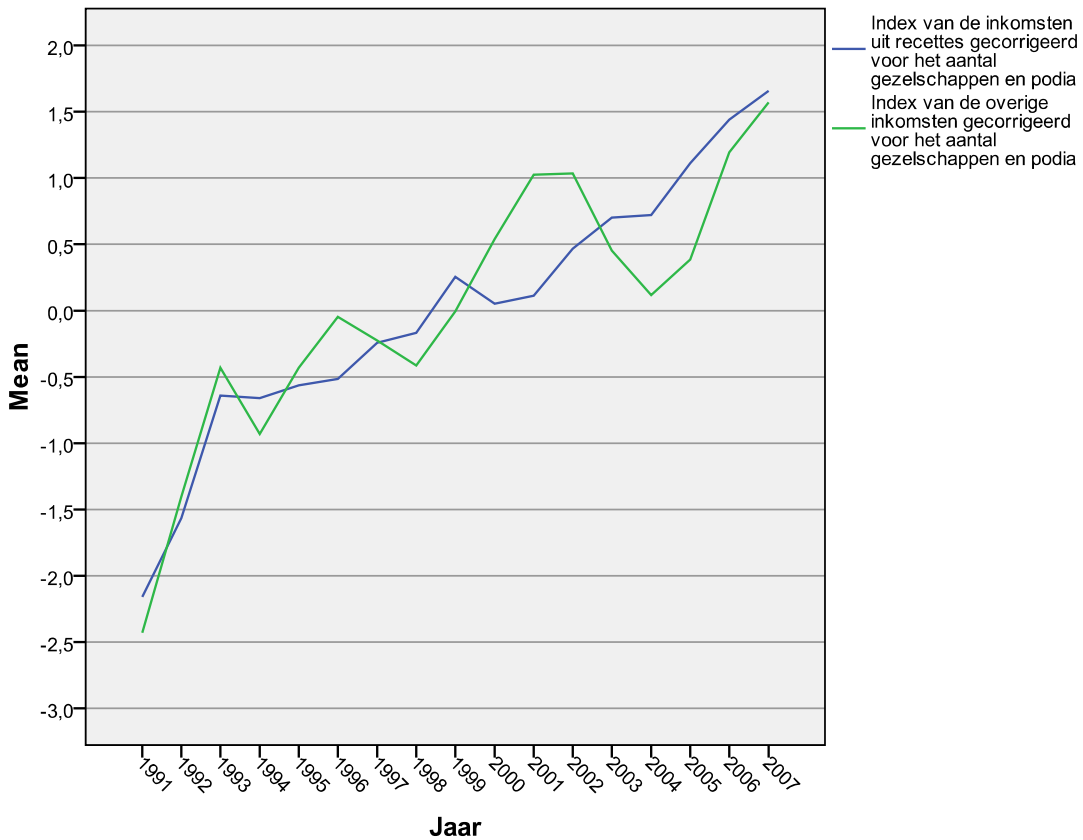
Figuur 4.4: Ontwikkeling van de hoeveelheid overheidssubsidie aan de podiumkunsten en het aantal structureel rijksge subsidieerde gezelschappen

Figuur 4.5: Index van de ontwikkeling van de inkomsten in de podiumkunsten

Figuur 4.6: Ontwikkelingen van de inkomsten podiumkunsten in de podiumkunsten gecorrigeerd voor het aantal gezelschappen en podia

In grafiek 4.5 is al te zien dat de inkomsten van beide bronnen stijgen. De inkomsten uit recettes stijgen geleidelijk, terwijl de inkomsten uit overige bronnen sterker fluctueren. Gecorrigeerd naar de ontwikkeling van het aantal gezelschappen/podia is te zien dat de stijging van de inkomsten in beide gevallen aanwezig blijft. In het vervolg van dit onderzoek zal deze correctie gehandhaafd worden. Opvallend is dat de overige inkomsten tussen 2001 en 2004 sterk dalen, om daarna weer te stijgen. Deze ontwikkeling zou erop kunnen wijzen dat de commerciële inkomsten van de podiumkunstensector afnemen doordat de ‘internetzeepbel’ voor een laagconjunctuur heeft gezorgd. In de volgende paragrafen zal dit mogelijke verband op sterkte en significantie worden gemeten.

De trendanalyse laat een aantal interessante ontwikkelingen zien die wijzen op een mogelijk verband tussen de economie en de podiumkunsten. Uit de voorgaande grafieken kunnen de volgende uitkomsten worden gedestilleerd:

1. De economische groei en de koopkrachtontwikkeling kennen grote overeenkomsten.
2. Wanneer de economie krimpt lijkt de werkloosheid toe te nemen, economische groei lijkt tot een afname van werkloosheid te leiden.
3. Er zijn overeenkomsten zichtbaar tussen de groei van het aantal gezelschappen en de groei van het aantal uitvoeringen.
4. Er lijkt een verband te bestaan tussen de dalende cultuurparticipatie en de dalende welvaart in de jaren '80, na 1990 is dit niet zichtbaar.
5. Er is een verband zichtbaar tussen de ontwikkeling van het budget van de overheid voor de podiumkunsten en het aantal gezelschappen.
6. Er is waarschijnlijk geen verband tussen de overheidsuitgaven aan podiumkunsten en de welvaartsvariabelen.
7. Tussen de overige inkomsten en de welvaartvariabelen bestaat mogelijk een verband.
8. De inkomsten van de podiumkunstensector stijgen in de periode 1976-2008.

De eerste explorerende analyse wordt nu vervolgd met een correlatieanalyse en regressieanalyse. De bovenstaande observaties naar aanleiding van de trendanalyse zullen worden getoetst, alsmede het verband tussen alle variabelen onderling.

§4.2. Correlatieanalyse

§ 4.2.1. Inleiding

Deze paragraaf heeft als doel de significantie, sterkte en richting van de mogelijke verbanden tussen welvaartsvariabelen onderling, podiumkunstenvariabelen onderling en tussen elkaar te meten. In bijlage 1 is een compleet overzicht van de correlaties van de variabelen opgenomen, waaruit de relevante verbanden hieronder worden geëxtraheerd. De waarde waarin wordt gemeten is Pearson's correlatiecoëfficiënt r , waarvoor geldt dat de waarde ligt tussen de -1 en 1. Een negatieve waarde betekent een negatief verband, een positieve waarde een positief verband. Algemeen geldt dat wanneer r groter is dan $(-)0,8$, er een sterk verband is en wanneer r kleiner is dan $(-)0,2$ er een zwak verband is (De Vocht, A., 2005, 206). Het significantieniveau geeft weer in welke mate het verband aanwezig is. Bij 0,05 is het verband 95% betrouwbaar, bij 0,01 is dit 99%. Dit zijn in de statistiek gangbare significantieniveaus, waar in dit onderzoek 0,10 aan wordt toegevoegd vanwege het lage aantal cases (N). Van elk jaar tussen 1975 en 2008 zijn gegevens verzameld, zodat de variabelen aan de hand van deze 34 jaren met elkaar vergeleken kunnen worden. Deze N is vrij klein waardoor de kans groot is dat een verband niet significant wordt bevonden omdat de kans op toeval groter is. Door een hogere significantiegrens te bepalen, worden eventuele interessante bevindingen die een significantie tussen de 0,05 en 0,10 halen, niet uitgesloten. Aan de hand van correlaties zullen enkele conclusies getrokken worden, die in de regressieanalyse verder worden onderzocht en worden geïnterpreteerd.

§4.2.2. Welvaart

Uit de trendanalyse bleken twee opvallende zaken naar voren te komen, ten eerste de overeenkomst tussen economische groei en koopkracht en ten tweede de toename/afname van de werkloosheid bij krimp/groei van de economie. Uit tabel 4.1 blijkt dat de correlatie tussen economische groei en de koopkracht matig sterk positief (0,577) en sterk significant is (0,001). Om een verband te vinden tussen de economische groei en de werkloosheid is gekeken of de economie een vertraagd effect heeft op de werkloosheid. Met andere woorden, door de economische ontwikkeling één, twee en drie jaar later te plaatsen is gemeten of economische krimp/groei pas later een effect heeft op de werkloosheid.

Tabel 4.1: Correlatie tussen economische groei en dynamische koopkrachtverandering

		Economische groei (in %)	Dynamische koopkrachtverandering (in %)
Economische groei (in %)	Pearson Correlation	1	,577**
	Sig. (2-tailed)		,001
	N	34	31
Dynamische koopkrachtverandering (in %)	Pearson Correlation	,577**	1
	Sig. (2-tailed)	,001	
	N	31	31

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

De correlaties (tabel 4.2) maken duidelijk dat de economische ontwikkeling niet onmiddellijk gevolgen heeft voor de werkloosheid maar na één, twee en drie jaar wel, waarvan na twee jaar het verband het sterkst (-0,519) en meest significant (0,002) is. De correlaties zijn negatief, wat erop wijst dat wanneer de economie krimpt, de werkloosheid stijgt. Het verband dat tussen de economische ontwikkeling en de werkloosheidsontwikkeling bestaat is hoogstwaarschijnlijk een causaal verband. Dit wordt getoetst in de regressieanalyse. IN tabel 4.3 is dezelfde correlatieanalyse gedaan voor de koopkrachtontwikkeling en de werkloosheid. Hieruit blijkt dat wat geldt voor de economische groei, ook geldt voor de koopkrachtontwikkeling.

Tabel 4.2: Correlatie tussen werkloosheid en economische groei en economische groei plus één/twee/drie jaar

		Werkloosheid (in %)	Economische groei (in %)	Economische groei plus één jaar	Economische groei plus twee jaar	Economische groei plus drie jaar
Werkloosheid (in %)	Pearson Correlation	1	-,025	-,379*	-,519**	-,454*
	Sig. (2-tailed)		,888	,030	,002	,010
	N	34	34	33	32	31

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tabel 4.3: Correlatie tussen werkloosheid en dynamische koopkrachtverandering en dynamische koopkrachtverandering plus één/twee/drie jaar

		Werkloosheid (in %)	Dynamische koopkrachtverandering (in %)	Dynamische koopkrachtverandering plus één jaar	Dynamische koopkrachtverandering plus twee jaar	Dynamische koopkrachtverandering plus drie jaar
Werkloosheid (in %)	Pearson Correlation	1	-,282	-,543**	-,604**	-,463*
	Sig. (2-tailed)		,124	,002	,001	,013
	N	34	31	30	29	28

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

§4.2.3. Aanbod podiumkunsten

De correlatieanalyses uitgevoerd op de variabelen van het aanbod van de podiumkunsten wijzen uit dat er geen direct verband is te leggen tussen het aantal uitvoeringen en aantal gezelschappen enerzijds, en de economische groei of koopkrachtverandering anderzijds (tabel 4.4). Dit kan wijzen op de relatieve autonomie van de gesubsidieerde kunsten. Omdat de podiumkunstensector die hier onderzocht wordt de structureel rijksgesubsidieerde gezelschappen betreft, is het waarschijnlijk dat de overheid de eventuele gevolgen van economische veranderingen opvangt. Wat opvallend is, is dat er wel een sterk negatief verband bestaat tussen de werkloosheid en het aanbod van de podiumkunsten. Zowel bij het aantal uitvoeringen als het aantal gezelschappen heeft het verband een significantiewaarde van 0,01. Dit wil zeggen dat de kans op toeval minder dan 1% bedraagt. Het verband is relatief sterk: -0,534 voor het aantal uitvoeringen en -0,582 voor het aantal structureel rijksgesubsidieerde gezelschappen.

Deze uitkomst betekent dat wanneer de werkloosheid stijgt, het aanbod afneemt. De sterkte van dit verband ten opzichte van andere onafhankelijke variabelen wordt in de regressieanalyse getoetst door middel van een multivariate analyse. Dit is nodig om te bepalen of dit verband sterker is dan het verband tussen inkomsten of participatie en het aanbod van de podiumkunsten. Na die analyse kunnen de uitkomsten geïnterpreteerd worden. Op basis van deze uitkomsten kan er nog geen logische verklaring voor dit verband gegeven worden. In bijlage 1 zijn de correlatieanalyses tussen het aanbod en de verlate economische groeivariabelen te zien, maar ook daarvoor geldt dat er geen significant verband bestaat.

Tabel 4.4: Correlatie tussen het aanbod van de podiumkunsten en de welvaartsvariabelen

		Aantal uitvoeringen	Aantal structureel rijksgesubsidieerde gezelschappen	Economische groei (in %)	Dynamische koopkrachtverandering (in %)	Werkloosheid (in %)
Aantal uitvoeringen	Pearson Correlation	1	,959**	,015	,163	-,534**
	Sig. (2-tailed)		,000	,934	,391	,002
	N	32	32	32	30	32
Aantal structureel rijksgesubsidieerde gezelschappen	Pearson Correlation	,959**	1	-,061	,104	-,582**
	Sig. (2-tailed)	,000		,734	,578	,000
	N	32	33	33	31	33

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

De variabelen betreffende de podiumkunstensector kennen onderling sterke verbanden. De verbanden tussen het aantal uitvoeringen en het aantal gezelschappen, overheidssubsidie, inkomsten uit recettes en overige inkomsten zijn zeer sterk positief en sterk significant; hetzelfde geldt voor het aantal gezelschappen en de podiumkunstenvariabelen (tabel 4.5). Het aantal bezoeken correleert ook sterk met het aantal uitvoeringen (0,805) en het aantal gezelschappen (0,640), maar niet zo sterk als de andere variabelen. Een verklaring hiervoor kan zijn dat het aanbod minder afhankelijk is van de participatie dan van de verschillende inkomstenbronnen. De regressieanalyse zal uitwijzen of dit inderdaad het geval is.

Tabel 4.5: Correlatie tussen het aanbod van de podiumkunsten en de participatie- en inkomstenvariabelen

		Aantal uitvoeringen	Aantal structureel rijksgesubsidieerde gezelschappen	Aantal bezoeken	Hoeveelheid overheidssubsidie aan de podiumkunsten (in miljoen €)	Index van de inkomsten uit recettes gecorrigeerd naar aantal gezelschappen /podia	Index van de overige inkomsten gecorrigeerd naar aantal gezelschappen /podia
Aantal uitvoeringen	Pearson Correlation	1	,959**	,805**	,950**	,951**	,896**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000	,000
	N	32	32	32	32	17	17
Aantal structureel rijksgesubsidieerde gezelschappen	Pearson Correlation	,959**	1	,640**	,958**	,915**	,833**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,000	,000
	N	32	33	32	33	17	17

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

§4.2.4. Participatie podiumkunsten

De participatie aan de podiumkunsten in Nederland wordt gemeten aan het aantal bezoeken aan uitvoeringen van de structureel rijksgesubsidieerde gezelschappen. In tabel 4.6 is te zien dat ook hier een significant negatief verband bestaat tussen deze variabele en de werkloosheid. Een stijgende werkloosheid heeft een dalend aantal bezoeken aan de podiumkunsten tot gevolg, kan hieruit geconcludeerd worden. Een interpretatie van de cijfers zou kunnen zijn dat wanneer mensen minder te besteden hebben vanwege werkloosheid, geen behoefte hebben om geld uit te geven aan een uitvoering. Dit is echter nog niet met zekerheid te zeggen omdat ook dit verband getoetst moet worden in combinatie met andere factoren die correleren met het aantal bezoeken.

In tabel 4.5 is al naar voren gekomen dat het verband tussen het aantal bezoeken en het aantal uitvoeringen alsmede het aantal gezelschappen significant positief is, maar ook het

verband tussen het aantal bezoeken en de hoeveelheid overheidssubsidie is significant. In mindere mate is er een verband zichtbaar tussen de inkomsten uit recettes en overige inkomsten en het aantal bezoeken (tabel 4.7).

Tabel 4.6: Correlatie tussen het aantal bezoeken aan de podiumkunsten en de welvaartvariabelen

		Aantal bezoeken	Economische groei (in %)	Dynamische koopkrachtverandering (in %)	Werkloosheid (in %)
Aantal bezoeken	Pearson Correlation	1	,216	,241	-,574**
	Sig. (2-tailed)		,236	,200	,001
	N	32	32	30	32

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Tabel 4.7: Correlatie tussen het aantal bezoeken aan de podiumkunsten en de inkomstenvariabelen

		Aantal bezoeken	Hoeveelheid overheidssubsidie aan de podiumkunsten (in miljoen €)	Index van de inkomsten uit recettes gecorrigeerd naar aantal gezelschappen/podia	Index van de overige inkomsten gecorrigeerd naar aantal gezelschappen/podia
Aantal bezoeken	Pearson Correlation	1	,688**	,453~	,461~
	Sig. (2-tailed)		,000	,068	,062
	N	32	32	17	17

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

~ . Correlation is significant at the 0.10 level (2-tailed).

Tabel 4.7 maakt zichtbaar dat het verband tussen het aantal bezoeken en de inkomsten uit recettes en overige inkomsten niet significant is. Het lage aantal cases (het aantal jaren, 17) op basis waarvan de correlatie wordt getoetst maakt deze hoge correlaties toch vermeldenswaardig, met significanties die met respectievelijk 6,8% en 6,2% de grenswaarde maar net overschrijden. Vermoedelijk bestaat er daadwerkelijk een verband tussen het aantal bezoeken en de inkomstenbronnen, waarbij het aantal bezoeken afhankelijk kan zijn van de hoeveelheid overheidssubsidie en de recettes en overige inkomsten afhankelijk zijn van het aantal bezoeken. Deze verbanden worden in de regressieanalyse verder onderzocht. Het verwachte verband naar aanleiding van de trendanalyse tussen het dalende aantal bezoeken en de dalende welvaart in de jaren '80 is niet opgegaan.³

³ Dit blijkt uit een reeks van correlatieanalyses waarbij telkens een periode apart werd geanalyseerd. Dit is gedaan voor de periode 1976-1984, 1976-1985, 1976-1986, 1976-1987, 1976-1988, 1976-1989. Alleen voor de eerstgenoemde periode werden significante correlaties gevonden op 0.10-niveau tussen het aantal bezoeken en economische groei. Deze resultaten zijn voor dit onderzoek niet betrouwbaar genoeg geacht.

§4.2.5. Inkomsten podiumkunsten

De laatste correlaties worden berekend tussen de inkomstenvariabelen en de welvaartsvariabelen. In tabel 4.4 werd duidelijk dat er een zeer sterk positief verband bestaat tussen de inkomsten en het aanbod van de podiumkunsten en in tabel 4.6 is te zien dat er ook een correlatie is met het aantal bezoeken, wat voor de variabele overheidssubsidie sterk en de andere inkomstenvariabelen minder sterk aanwezig is. De analyse gevisualiseerd in tabel 4.7 maakt zichtbaar dat ook tussen de inkomstenvariabelen onderling een sterk verband is, wat waarschijnlijk verklaard kan worden door de algehele stijging van inkomsten van de podiumkunsten in de periode 1991-2007 zoals in de figuren 4.4, 4.5 en 4.6 van de trendanalyse al naar voren kwam. Ook hier is opvallend dat er geen overeenkomsten zijn tussen de inkomsten in de podiumkunsten en de economische groei en koopkracht, maar wel een vrij sterk negatief verband met de werkloosheid. In bijlage 1 is ook te zien dat de economische groei na twee en drie jaar een licht verband hebben met dalende inkomsten uit recettes. Dit verband is maar voor respectievelijk 6,2% en 9,8% significant, dus niet zeer betrouwbaar.

Tabel 4.8: Correlatie tussen de inkomstenvariabelen en de welvaartsvariabelen

		Hoeveelheid overheidssubsidie aan de podiumkunsten (in miljoen €)	Index van de inkomsten uit recettes gecorrigeerd naar aantal gezelschappen/podia	Index van de overige inkomsten gecorrigeerd naar aantal gezelschappen/podia	Economische groei (in %)	Dynamische koopkrachtverandering (in %)	Werkloosheid (in %)
Hoeveelheid overheidssubsidie aan de podiumkunsten (in miljoen €)	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	1 33	,897** ,000 17	,843** ,000 17	-,018 ,921 33	,125 ,501 31	-,577** ,000 33
Index van de inkomsten uit recettes gecorrigeerd naar aantal gezelschappen/podia	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,897** ,000 17	1 17	,906** ,000 17	,024 ,927 17	,257 ,320 17	-,604* ,010 17
Index van de overige inkomsten gecorrigeerd naar aantal gezelschappen/podia	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,843** ,000 17	,906** ,000 17	1 17	-,038 ,886 17	,296 ,248 17	-,680** ,003 17

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

De correlatieanalyse levert uitkomsten op die vergelijkbaar zijn met de uitkomsten uit de trendanalyse. De belangrijkste correlaties bestaan tussen:

1. de economische groei en de koopkracht.
2. de economische groei en de werkloosheid, met twee jaar vertraging.
3. de podiumkunstenvariabelen onderling (aantal gezelschappen, uitvoeringen en bezoeken; overheidssubsidie, inkomsten uit recettes en overige inkomsten).
4. de werkloosheid en de podiumkunstenvariabelen

Alle uitkomsten tot zover worden in de volgende paragraaf getoetst met regressieanalyses en worden de uitkomsten vervolgens geïnterpreteerd.

§4.3. Regressieanalyse

§4.3.1. Inleiding

De regressieanalyses die hieronder worden gepresenteerd hebben als doel de hierboven gevonden verbanden tussen de variabelen te controleren voor relaties met andere variabelen. Men spreekt van een causaal verband wanneer een fenomeen een ander fenomeen tot gevolg heeft. Bijvoorbeeld naar aanleiding van uitkomsten uit de correlatieanalyse lijkt het dat economische krimp werkloosheid tot gevolg heeft. Door middel van regressieanalyse worden de effecten van werkloosheid en economische krimp tegelijk onderzocht, zodat kan worden vastgesteld welke van deze twee samenhangende kenmerken mogelijk een causale relatie met ontwikkelingen in de podiumkunsten heeft. Ditzelfde wordt gedaan met de andere gevonden verbanden. De afhankelijkheid van een fenomeen wordt dus zowel getoetst aan afzonderlijke factoren als aan de gezamenlijke invloed, door multiple regressieanalyses. Door deze analyses kan bepaald worden op welke manier de variabelen met elkaar in verband staan. Wellicht kunnen de uitkomsten bijdragen aan de verwachtingen van de gevolgen van de huidige economische recessie.

In de correlatieanalyse werd wel het verband gemeten, maar werden niet de afhankelijke/onafhankelijke variabelen gedefinieerd. Dit is voor de regressieanalyse wel van belang, aangezien bij de interpretatie van de analyse oorzaak en gevolg omgedraaid zouden kunnen worden. Een logisch oorzaak-gevolgrelatie is bijvoorbeeld dat de hoeveelheid overheidssubsidie invloed heeft op het aantal gezelschappen en het aantal uitvoeringen; de overheid subsidieert het aanbod tenslotte. Het aantal uitvoeringen beïnvloedt op haar beurt het aantal bezoeken en de inkomsten uit recettes. Uitgaande van dit principe en aan de hand van de uitkomsten van de trend- en correlatieanalyses worden de volgende verbanden door middel van de regressieanalyse getoetst:

Afhankelijke variabelen

Werkloosheid

Koopkracht

Aantal uitvoeringen

Aantal gezelschappen

Aantal bezoeken

Onafhankelijke variabelen/beïnvloedende factoren

Economische groei (vertraagd effect)

Werkloosheid, economische groei

Werkloosheid, overheidssubsidie

Werkloosheid, overheidssubsidie

Werkloosheid, aanbod van de podiumkunsten, overheidssubsidie

Afhankelijke variabelen

Inkomsten uit recettes

Overige inkomsten

Onafhankelijke variabelen/beïnvloedende factoren

Werkloosheid, aanbod van de podiumkunsten, aantal bezoeken

Werkloosheid, aanbod van de podiumkunsten, aantal bezoeken

In de subparagrafen worden de uitkomsten uit de enkelvoudige en multiple regressieanalyses behandeld. Ten eerste wordt gekeken naar de individuele invloed van variabelen op andere variabelen (univariate analyse), ten tweede naar de gezamenlijke invloed (multivariate analyse). De parameters waar het in deze regressieanalyse om draait zijn *Beta* voor de relatieve invloed van de onafhankelijke variabele(n) op de afhankelijke variabele, en de eenheid R^2 als indicator van de proportie verklaarde variantie. *Beta* is de gestandaardiseerde coëfficiënt die de invloed van een variabele op een andere variabele weergeeft. R^2 geeft aan in welke mate de onafhankelijke variabelen de afhankelijke variabele verklaren. Als R^2 gelijk is aan 1 is het model perfect toepasbaar, bij 0 is er geen verband (De Vocht, A., 2005, 213). Met deze waarde kunnen de gevolgen van een fenomeen, zoals conjunctuur in dit onderzoek, tot op zekere hoogte worden voorspeld.

Uit de correlatieanalyse kwam een aantal zeer sterke verbanden naar voren die in deze regressieanalyse zouden kunnen leiden tot multicollineariteit. Wanneer de Pearson's correlatiecoëfficiënt r groter is dan 0,9 treedt dit fenomeen op. Multicollineariteit wil zeggen dat wanneer de onafhankelijke variabelen te sterk correleren ze ongeveer hetzelfde meten, en dan is het niet meer mogelijk om het effect van iedere variabele afzonderlijk te bepalen (De Vocht, 2005, 215). Voor de volgende combinaties van variabelen is hier sprake van:

- Aantal uitvoeringen en aantal gezelschappen.
- Aantal uitvoeringen en overheidssubsidie.
- Aantal uitvoeringen en inkomsten uit recettes.
- Aantal gezelschappen en overheidssubsidie.
- Aantal gezelschappen en inkomsten uit recettes.
- Inkomsten uit recettes en overige inkomsten.

Wanneer deze variabelen beide als onafhankelijke variabelen in het regressiemodel worden opgenomen, komt de validiteit van het model in gevaar. In dit onderzoek is een samenvoeging van het aantal gezelschappen en het aantal uitvoeringen noodzakelijk geweest. Deze nieuwe

variabele is “aanbod podiumkunsten” genoemd. De andere combinaties zijn in de regressieanalyse niet gezamenlijk als onafhankelijke variabelen gebruikt.

§4.3.2. Welvaart

De regressieanalyses zijn toegepast op de welvaartsvariabelen om te weten te komen in hoeverre de verschillende factoren elkaar beïnvloeden. In tabel 4.9 zijn de uitkomsten gepresenteerd. Het vertraagde negatieve effect van de economische groei op de werkloosheid is aanwezig. De proportie verklaarde variantie is 0,269, wat niet zeer sterk is maar wel de aanname dat werkloosheid wordt beïnvloed door de economie bevestigt. De effecten van de economische groei en de werkloosheid op de koopkracht zijn ook vastgesteld in tabel 4.9. Uit de univariate analyse blijkt dat 33,3% van de koopkracht door de economische groei kan worden verklaard. De multivariate analyse laat zien dat de economische groei en de werkloosheid voor 44,5% de koopkracht verklaren. Daarbij is de invloed van werkloosheid groter dan de invloed van de economische groei (Beta is respectievelijk -0,406 en 0,346).

De uitkomsten betekenen dat economische groei de werkloosheid en de koopkracht beïnvloedt en de werkloosheid ook de koopkracht beïnvloedt. Dit betekent voor dit onderzoek dat koopkracht geen factor van betekenis is, omdat ten eerste al bleek uit de correlatieanalyse dat er geen significant verband bestond tussen de dynamische koopkrachtontwikkeling en de podiumkunstenvariabelen, en ten tweede de regressieanalyse uitwijst dat koopkracht geen invloed heeft op andere variabelen maar enkel beïnvloed wordt. De economische groei heeft invloed op de werkloosheid, en de werkloosheid heeft significante verbanden met de variabelen van de podiumkunsten. Daarom kan gesteld worden dat de podiumkunstensector wordt beïnvloed door de werkloosheid, dat beïnvloed wordt door de economische groei. Hoe sterk de invloed van werkloosheid op de podiumkunsten is wordt hieronder onderzocht.

Tabel 4.9: Afhankelijkheid welvaartsvariabelen ten opzichte van elkaar

	<i>Werkloosheid (in %)</i>		<i>Koopkracht (in %)</i>		<i>Koopkracht plus twee jaar</i>	
	Univariate regressieanalyse		Univariate regressieanalyse		Multivariate regressieanalyse	
	Beta	R ²	Beta	R ²	Beta	R ²
<i>Economische groei plus twee jaar</i>	-,519**	,269			,346~	
<i>Economische groei (in %)</i>			,577**	,333		,445
<i>Werkloosheid (in %)</i>					-,406*	

** Significant at the 0,01 level (2-tailed).

* Significant at the 0,05 level (2-tailed).

~ Significant at the 0,10 level (2-tailed).

§4.3.3. Aanbod podiumkunsten

Het aanbod van de podiumkunsten bestaat uit het aantal gezelschappen en het aantal uitvoeringen. Tabel 4.10 bevat de regressieanalyses die op deze (in dit geval afhankelijke) variabelen zijn toegepast. De invloed van de werkloosheid groter is op het aantal gezelschappen dan op het aantal uitvoeringen (Beta = -0,582 en 0,534). De werkloosheid verklaart deze variabelen voor een deel ($R^2 = 0,339$ en $0,285$). Het aanbod van de podiumkunsten wordt echter zeer sterk verklaard door de hoeveelheid overheidssubsidie. Maar liefst 91,8% van het aantal gezelschappen en 90,3% van het aantal uitvoeringen kan verklaard worden door de hoeveelheid overheidssubsidie. De subsidiëring heeft een sterk positieve invloed op het aanbod van de podiumkunsten (Beta = 0,958 voor gezelschappen en 0,950 voor uitvoeringen).

De multiple regressieanalyse onderschrijft de belangrijke rol van overheidssubsidie ten opzichte van de werkloosheid voor het aanbod van de podiumkunsten. Zichtbaar is dat de invloed van de werkloosheid op het aantal gezelschappen niet meer significant is en dat de overheidssubsidie 93,2% invloed heeft. Er is te zien dat de hoeveelheid overheidssubsidie 90,4% van het aantal uitvoeringen verklaart. Dit bevestigt de autonomie van de podiumkunsten ten opzichte van de welvaart. Alhoewel in eerste instantie de proportie verklaarde variantie van de werkloosheid op het aanbod van de podiumkunsten duidelijk is, blijkt dat dit teniet wordt gedaan wanneer de hoeveelheid overheidssubsidie hier aan toegevoegd wordt. Hieruit kan geconcludeerd worden dat wanneer de overheid geen subsidies meer verstrekt, de werkloosheid een negatief effect op het aantal gezelschappen en uitvoeringen heeft. Dit is in de periode 1975-2008 niet het geval.

Tabel 4.10: Afhankelijkheid van het aanbod van de podiumkunsten van de werkloosheid en de hoeveelheid overheidssubsidie

	<i>Aantal gezelschappen</i>				<i>Aantal uitvoeringen</i>			
	Univariate regressieanalyse		Multivariate regressieanalyse		Univariate regressieanalyse		Multivariate regressieanalyse	
	Beta	R ²	Beta	R ²	Beta	R ²	Beta	R ²
<i>Werkloosheid (in %)</i>	-,582**	,339	-,045	,919	-,534**	,285	-,027	,904
<i>Hoeveelheid overheidssubsidie aan de podiumkunsten</i>	,958**	,918	,932**		,950**	,903	,936**	

** Correlation is significant at the 0,01 level (2-tailed).

§4.3.4. Participatie podiumkunsten

Het aantal bezoeken geldt als indicator voor de participatie aan de podiumkunsten in dit onderzoek. Dit kan worden beïnvloed door de werkloosheid, het aanbod van de podiumkunsten en de overheidssubsidie. De relatie met overheidssubsidie is gelegd vanuit de gedachte dat overheidssubsidie het aanbod positief beïnvloedt en daardoor ook het aantal bezoeken beïnvloedt. Door de eerder besproken collineariteit tussen het aantal gezelschappen en het aantal uitvoeringen zijn deze samengevoegd tot één variabele: het aanbod van de podiumkunsten. Omdat deze variabele ook sterk correleert met de overheidssubsidie kan helaas niet gekeken worden of het aanbod meer of minder invloed heeft op het aantal bezoeken dan de hoeveelheid overheidssubsidie. De multivariate analyses om de invloed van werkloosheid ten opzichte van het aanbod en de overheidssubsidie op de participatie te bepalen, zijn daarom eenmaal voor de werkloosheid en het aanbod, en eenmaal voor de werkloosheid en de hoeveelheid overheidssubsidie gedaan. De uitkomsten zijn zichtbaar in tabel 4.11.

De enkelvoudige (univariate) regressieanalyses wijzen uit dat het aantal bezoeken het sterkst beïnvloed wordt en verklaard kan worden door het aantal uitvoeringen. De Beta-waarde uit deze analyse is 0,805 en de R²-waarde is 0,648. Vervolgens hebben respectievelijk overheidssubsidie, het aantal gezelschappen en de werkloosheid invloed op de participatie aan de podiumkunsten (Beta-waarden zijn achtereenvolgens 0,688, 0,640 en -0,574). Ook de proportie verklaarde variantie kent deze volgorde (R² = 0,474, 0,409 en 0,330).

Tabel 4.11: Afhankelijkheid van het aantal bezoeken van de werkloosheid, het aanbod en de hoeveelheid overheidssubsidie

	Aantal bezoeken					
	Univariate regressieanalyse		Multivariate regressieanalyse 1		Multivariate regressieanalyse 2	
	Beta	R ²	Beta	R ²	Beta	R ²
<i>Aantal gezelschappen</i>	,640**	,409				
<i>Aantal uitvoeringen</i>	,805**	,648				
<i>Aanbod podiumkunsten</i>			,593**			
<i>Werkloosheid (in %)</i>	-,574**	,330	-,251~	,577	-,285~	,531
<i>Hoeveelheid overheidssubsidie aan de podiumkunsten</i>	,688**	,474			,534**	

** Correlation is significant at the 0,01 level (2-tailed).

~ Correlation is significant at the 0,10 level (2-tailed).

De multiple regressieanalyses laten zien dat de invloed van de werkloosheid na controle voor het aanbod (multivariate regressieanalyse 1) en de overheidssubsidie (multivariate regressieanalyse 2) niet meer significant is op 0,05-niveau, maar wel op 0,10-niveau. De

Beta-waarde is vergeleken met de univariate analyse van de werkloosheid en het aantal bezoeken, en vergeleken met het aanbod en de overheidssubsidie in de multivariate analyse vrijwel gehalveerd. Dit houdt in dat de invloed van het aanbod van de podiumkunsten en de hoeveelheid overheidssubsidie op het aantal bezoekers groter (en meer significant) is dan de invloed van de werkloosheid. Het proportie verklaarde variantie is vrij hoog, voor het aanbod en de werkloosheid gezamenlijk is dit 57,7% en voor de overheidssubsidie en de werkloosheid is het 53,1%. Net als bij het aanbod van de podiumkunsten komt uit deze regressieanalyse naar voren dat er weinig effect van welvaartsveranderingen op de participatie aan de podiumkunsten bestaat. Wel is de invloed van de werkloosheid meer significant en sterker dan voor het aanbod geldt. Hieruit is te concluderen dat er wel een effect waar te nemen is, maar dat dit wordt gereduceerd door het effect van het aanbod van de podiumkunsten en door overheidssubsidies.

§4.3.5. Inkomsten podiumkunsten

De inkomsten van de podiumkunsten is onderverdeeld in de hoeveelheid overheidssubsidie, de inkomsten uit recettes en de overige inkomsten. Om de verbanden tussen de inkomsten en de uitvoeringen en het aantal gezelschappen te constateren is wederom de variabele “aanbod van de podiumkunsten” gebruikt. De resultaten van de enkelvoudige en meervoudige regressieanalyses zijn staan in tabel 4.12.

De eerste enkelvoudige regressieanalyse is in dit onderzoek opgenomen om te laten zien dat de werkloosheid een negatieve invloed heeft op, en in beperkte mate een verklaring geeft voor de hoeveelheid overheidssubsidie. Er zijn geen andere factoren die invloed op de hoeveelheid overheidssubsidie opgenomen in dit onderzoek, waardoor de sterkte van het verband tussen de werkloosheid en de overheidssubsidie ten opzichte van bijvoorbeeld beleidsmatige factoren niet kan worden gemeten. Op basis van deze uitkomst kan dus niet gesteld worden dat de invloed groot is, maar wel dat er sprake is van een bepaalde invloed. Een onderzoek naar de factoren die effect hebben op de hoeveelheid overheidssubsidie zou kunnen bepalen of de mate van invloed groot of klein is, en daarmee of de welvaartsontwikkeling het overheidsbeleid aangaande de podiumkunsten beïnvloedt. Met deze analyse is aangetoond dat er een verband is, wat een interessante mogelijkheid biedt voor een (vervolg-)onderzoek.

Uit de univariate regressieanalyse aangaande de inkomsten uit recettes blijkt dat het model bijna perfect toepasbaar is voor het aanbod van de podiumkunsten: de proportie verklaarde variantie is 89,4%. De invloed en de proportie verklaarde variantie van de

werkloosheid en het aantal bezoeken zijn niet zo hoog. Ook in de multivariate regressieanalyse is zichtbaar dat het effect van het aanbod van de podiumkunsten op de inkomsten uit recettes sterk aanwezig is (Beta = 0,732), op grote afstand gevolgd door het aantal bezoeken (Beta = 0,276) en de werkloosheid (Beta = -0,217). De proportie verklaarde variantie is zeer hoog ($R^2 = 0,948$). Dit wil zeggen dat er weinig andere factoren nog invloed hebben op de inkomsten uit recettes.

Wat geldt voor de inkomsten uit recettes geldt gedeeltelijk ook voor de overige inkomsten. De enkelvoudige regressieanalyses laten zien dat de invloed van het aanbod van de podiumkunsten op de overige inkomsten 0,876 is (0,000 significant), van de werkloosheid -0,680 en van het aantal bezoeken 0,461 (0,062 significant). Ook de mate waarin het aanbod de overige inkomsten verklaart ligt hoger dan de mate waarin het aantal bezoeken en de werkloosheid dit verklaart: 76,7% om 46,3% en 21,3%. Wanneer deze uitkomsten worden getoetst ten opzichte van elkaar in de multivariate regressieanalyse, blijkt dat de (negatieve) invloed van de werkloosheid sterker is dan de (positieve) invloed van het aanbod en het aantal bezoeken (Beta is respectievelijk -0,489, 0,454 en 0,421). Gezamenlijk verklaren de drie variabelen vrijwel geheel de overige inkomsten ($R^2 = 0,924$).

De verhouding tussen de werkloosheid, het aantal bezoeken en het aanbod van de podiumkunsten met betrekking tot hun invloed op de inkomsten uit recettes is in het voordeel van het aanbod van de podiumkunsten. De analyse laat wel zien dat de invloed van werkloosheid significant is, en dat geldt des te meer voor de overige inkomsten. In verhouding heeft de werkloosheid het meeste invloed op de overige inkomsten. Dit bevestigt dat er meer effect van welvaartveranderingen op commerciële inkomsten zijn dan op private of publieke inkomsten.

Tabel 4.12: Afhankelijkheid van de overheidssubsidie, de inkomsten uit recettes en de overige inkomsten van de werkloosheid, het aantal bezoeken en het aanbod van de podiumkunsten

	<i>Overheidssubsidie</i>		<i>Inkomsten uit recettes</i>				<i>Overige inkomsten</i>			
	Univariate regressieanalyse		Univariate regressieanalyse		Multivariate regressieanalyse		Univariate regressieanalyse		Multivariate regressieanalyse	
	Beta	R ²	Beta	R ²	Beta	R ²	Beta	R ²	Beta	R ²
<i>Werkloosheid (in %)</i>	-,577**	,333	-,604**	,365	-,217*		-,680**	,463	-,489**	
<i>Aantal bezoeken</i>			,453~	,205	,276**	,948	,461~	,213	,421**	,924
<i>Aanbod podiumkunsten</i>			,946**	,894	,732**		,876**	,767	,454**	

** Significant at the 0,01 level (2-tailed).

* Significant at the 0,05 level (2-tailed).

~ Significant at the 0,10 level (2-tailed).

§4.3.6. Conclusies op basis van de analyses

De regressieanalyses hebben het mogelijk gemaakt om een aantal oorzaak-gevolgrelaties te ontdekken tussen welvaart, het aanbod van de podiumkunsten, de participatie aan de podiumkunsten en de inkomsten van de podiumkunsten. De verhoudingen tussen de onafhankelijke variabelen die effect hebben op de afhankelijke variabelen, leiden tot de volgende conclusies:

1. De economische groei beïnvloedt de werkloosheid met een vertraging van twee jaar matig sterk.
2. Het effect van economische groei op de koopkracht is kleiner dan het vertraagde effect van de werkloosheid op de koopkracht. Een hogere werkloosheid heeft dus eerder een lager besteedbaar inkomen tot gevolg dan een lagere economische groei.
3. Er is een causaal verband tussen de werkloosheid en het aanbod van de podiumkunsten, maar het effect van werkloosheid vervalt door het effect van de hoeveelheid overheidssubsidie. De hoeveelheid overheidssubsidie verklaart voor meer dan 90% het aantal gezelschappen. Dit bevestigt de belangrijke positie van de overheid in de financiering van de podiumkunsten.
4. De participatie aan de podiumkunsten wordt het sterkst beïnvloed en verklaard door het aantal uitvoeringen.
5. Uit de multivariate analyse van participatie is gebleken dat effect van werkloosheid door het aanbod van de podiumkunsten en de overheidssubsidie wordt gehalveerd, maar op 0,10-niveau nog wel significant is. Dit betekent dat er wel effecten van welvaartsveranderingen op de participatie aan de podiumkunsten zijn, maar dat deze niet groot zijn vergeleken met het effect van het aanbod en de subsidies.
6. Er is een effect van de werkloosheid op de overheidssubsidie geconstateerd, maar de sterkte ten opzichte van andere factoren kan in dit onderzoek niet worden gemeten.
7. De inkomsten uit recettes en de overige inkomsten worden vrijwel geheel verklaard door de werkloosheid, de participatie aan en het aanbod van de podiumkunsten.
8. De inkomsten uit recettes en de overige inkomsten zijn het sterkst afhankelijk van het aanbod van de podiumkunsten.
9. Het effect van welvaartsveranderingen is het meest zichtbaar bij de commerciële inkomsten.

De invloed van de welvaart op de podiumkunsten kan als een reeks effecten worden omschreven. Een lagere economische groei heeft met een vertraging van twee jaar een hogere werkloosheid tot gevolg, wat tot gevolg heeft dat de participatie aan en het aanbod van de podiumkunsten afneemt, waardoor de inkomsten uit recettes afnemen. Dit effect komt te vervallen wanneer de overheid het aanbod van de podiumkunsten subsidieert. Een groter gesubsidieerd aanbod heeft meer participatie en inkomsten uit recettes tot gevolg. Een hogere werkloosheid heeft wel een groot effect op de overige inkomsten, hoewel de participatie en het aanbod wel deze inkomstenbron positief beïnvloeden.

De effecten van de welvaartsontwikkeling op de podiumkunsten moeten los van de cijfermatige ontwikkelingen waarop deze analyse is gebaseerd, ook geplaatst worden in de context van de data. In het volgende hoofdstuk zullen de uitkomsten geïnterpreteerd worden aan de hand van de in het eerste hoofdstuk geschetste algemene ontwikkelingen en het analytisch kader beschreven in het tweede hoofdstuk.

Hoofdstuk 5. Conclusies

Inleiding

In dit hoofdstuk zullen de uitkomsten uit de trendanalyse, de correlatieanalyse en de regressieanalyse worden geplaatst in het kader van de algemene ontwikkelingen in de podiumkunsten zoals beschreven in hoofdstuk één, zodat er geen eventuele onjuiste vooronderstellingen worden gedaan. Ook zal de invloed van welvaartsontwikkeling op de podiumkunsten, op de modellen van patronage en de financieringsbronnen geplaatst worden. In dit afsluitende hoofdstuk wordt daarnaast ingegaan op de mogelijke effecten die de huidige recessie kan hebben op de podiumkunsten en wat de verwachtingen binnen de sector zijn. Tot slot zal de hoofdvraag beantwoord worden en zullen enige aanbevelingen voor vervolgonderzoek worden gegeven.

§5.1. Conclusies op basis van algemene ontwikkelingen in de welvaart en de Podiumkunsten in Nederland

De cijfers van de economie, koopkracht en werkloosheid die zichtbaar zijn in de trendanalyse maken duidelijk dat in de economie in de jaren '80 een recessie plaatsvond, evenals een periode van bloei eind jaren '90 en een korte periode van laagconjunctuur aan het begin van het nieuwe millennium. Dit strookt met de ontwikkelingen zoals beschreven in het eerste hoofdstuk. Tussen 1980 en 1984 waren de effecten van de tweede oliecrisis dat de welvaart in Nederland aanzienlijk afnam. De stijgende welvaart tussen 1994 en 2000 kan worden verbonden aan de opkomst van de ICT-sector en de wereldhandel. Het ineensinken van de aandelen in 2000 heeft in Nederland negatieve gevolgen voor de koopkracht en de economische groei, maar de exponentiële groei van werkloosheid blijft uit. Het aantal werklozen komt tussen 2000 en 2008 niet boven de 5% uit, terwijl dat in de jaren '80 tot bijna 12% steeg. Hieraan is af te meten dat de 'internetzeepbel' geen desastreuze gevolgen had voor de welvaart van Nederland. De lagere jaarcijfers van 2008 vergeleken met 2007 geven een eerste indicatie van de effecten van de kredietcrisis op de welvaart.

De gevolgen van de recessie begin jaren '80 voor de podiumkunsten zijn in de kwantitatieve analyse niet significant gebleken. Hoewel de participatie tussen 1978 en 1985 daalt ligt de oorzaak niet bij de stagnerende welvaart in dezelfde periode. Eerder liggen de

oorzaken bij een veranderende artistieke visie bij de gezelschappen, zoals A. Krans beschrijft in *Vertraagd effect* (2005, 38-42). De ontwikkelingen in de gesubsidieerde sector in de jaren '80 kunnen samengevat worden in de herziening van het orkestenbestel, de opkomst van de moderne dans en een (inhoudelijk) hoogtepunt in het theater in 1987-1988 (zie §1.2.2). Deze ontwikkelingen zijn in de kwantitatieve analyse hooguit terug te zien in de stijging van het aantal bezoeken aan een licht dalend aantal uitvoeringen in de tweede helft van het decennium. De rijksoverheid heeft tijdens de recessie niet gekort op uitgaven aan de podiumkunsten, maar ook niet veel meer geïnvesteerd. Dit geldt ook voor de gemeentelijke en provinciale subsidies aan de uitvoerende gezelschappen, waarvan de cijfers over deze periode gepubliceerd zijn in het *Statistisch Zakboek* (CBS, 1981-1990). De komst van de vierjaarlijkse nota heeft wel zichtbare positieve gevolgen voor de subsidiering, deze stijgt tussen na 1989 veel sterker dan voor 1989. Ook het aanbod van de podiumkunsten kent deze stijging, wat vrijwel geheel verklaard kan worden door de stijging van overheidssubsidie.

De sterke stijging van het aantal gezelschappen en uitvoeringen begin jaren '90 loopt synchroon met de opkomst van de musical en cabaret in de podiumkunsten. Het aantal bezoeken aan de structureel rijksge subsidieerde gezelschappen stijgt ook zeer sterk tussen 1992 en 1994. Hoewel de overheidssubsidie ook toeneemt is dit verhoudingsgewijs niet zo significant als de participatie en het aanbod. De welvaart in deze periode neemt enigszins af, waardoor er in deze periode geen verband tussen welvaart en de podiumkunsten te leggen is. De stijging van het aantal bezoeken is verhoudingsgewijs het beste te verklaren door de stijging van het aanbod, maar de inhoud van het aanbod zal ook invloed hebben op de publieksparticipatie, zo werd al duidelijk uit de beschrijvingen van A. Krans. Cabaret en musical vallen echter veelal binnen de vrije sector, dat buiten de kwantitatieve analyse is gelaten. De doorwerking van het positieve imago dat de podiumkunsten krijgen door de ontwikkeling in deze genres zal wellicht ook invloed hebben gehad op de stijging in de gesubsidieerde sector. In een vervolgonderzoek kan een vergelijking met data uit de vrije sector dit uitwijzen. Op basis van dit onderzoek wordt de stijging van het aanbod en de participatie verklaard door de stijging van de hoeveelheid overheidssubsidie.

Het is niet aangetoond dat bezuinigingen door de overheid, naar aanleiding van economische oorzaken zoals een recessie, zichtbare effecten hebben op de subsidiëring van de podiumkunsten. In de jaren '80 blijft het budget vrijwel gelijk, om in de jaren '90 en in het afgelopen decennium fors te stijgen. Deze ontwikkeling kent geen overeenkomsten met de ontwikkelingen in de welvaart. Wat daarnaast opvallend is, is dat dit niet strookt met de beleidsvisie van de rijksoverheid die juist een *hands-off* functie wil krijgen. Door in de jaren

'80 het orkestenbestel te veranderen hoopte de overheid een beter aanbod te creëren, terwijl dit geen zichtbaar financieel voordeel opleverde, de overheidsuitgaven aan de podiumkunsten daalden niet. Ook de huidige matchingsregeling is in feite geen bezuinigingsmaatregel, omdat het overheidsbudget voor de podiumkunsten blijft stijgen.

Na het doen van de kwantitatieve analyse is het in sommige gevallen gemakkelijk om algemene ontwikkelingen zoals beschreven in hoofdstuk één terug te vinden, voor andere gevallen geldt dit niet. De belangrijkste conclusies die zijn te trekken uit de algemene ontwikkelingen en de kwantitatieve analyse gezamenlijk zijn:

1. De welvaart daalt tussen 1980-1985, stijgt tussen 1985-1990, daalt tussen 1990-1994, stijgt tussen 1994-2000, daalt tussen 2000-2004 en stijgt tussen 2004 en 2007 om daarna licht te dalen.
2. De daling in participatie aan de gesubsidieerde podiumkunsten in de jaren '80 ligt veeleer aan de inhoudelijke artistieke visie dan aan de welvaartdaling.
3. De stijging in aanbod van en participatie aan de gesubsidieerde podiumkunsten wordt voor een zeer groot deel verklaard door de stijging van de hoeveelheid overheidssubsidie. De stijgende populariteit van cabaret en musical kan ook een licht positief effect hebben gehad.
4. De rijksoverheid voert vrijwel geen bezuinigingen door in de podiumkunsten. De podiumkunstensector ondervindt voornamelijk effecten van beleidsmaatregelen van de rijksoverheid.

De gesubsidieerde podiumkunsten ondervinden weinig effecten van welvaartsontwikkelingen. Binnen de podiumkunstensector zijn wel effecten tussen de participatie, het aanbod en de inkomsten gemeten maar deze effecten staan autonoom ten opzichte van veranderingen in de welvaart. Door deze autonomie van het veld, mogelijk gemaakt door de overheid die dit door middel van subsidiëring in stand houdt, hebben macro- economische ontwikkelingen weinig invloed op de podiumkunstensector. Deze autonomie geldt niet voor de vrije podiumkunstensector, waarover in §5.3 meer wordt geschreven.

§5.2. Conclusies op basis van de modellen van patronage

Het toepassen van de verbanden tussen de variabelen op de modellen van patronage om te ontdekken hoe deze zich in de financiering van de podiumkunsten presenteren maakt duidelijk dat het protectoraatmodel nog steeds sterk van toepassing is op de gesubsidieerde podiumkunstensector. De analyse heeft uitgewezen dat de overheid het effect van een dalende welvaart, zichtbaar in de stijgende werkloosheid, door middel van subsidiëring ongedaan maakt voor het aanbod van en, in mindere mate, voor de participatie aan de podiumkunsten. Het aantal gezelschappen wordt voor meer dan 90% bepaald door de overheidssubsidie in de afgelopen drie decennia. De krimpende economie met een stijgende werkloosheid als gevolg is van minimale invloed op het aanbod van de podiumkunsten doordat de overheid als buffer optreedt, zo is te verklaren vanuit het protectoraatmodel. De variabelen die zijn gekozen om het protectoraatmodel te illustreren zijn vanaf 1976 tot 2008 sterk in omvang toegenomen, wat leidt tot de conclusie dat het protectoraatmodel in deze periode het best toepasbaar is.

Er van uitgaande dat degenen die van de uitvoeringen genieten ook de podiumkunsten financieren, is het mecenaatmodel geïllustreerd door de ontwikkelingen in de inkomsten uit recettes en de participatie aan de podiumkunsten als variabelen te nemen. In de data van deze variabelen is te zien dat tussen 1991 en 2007 de inkomsten uit recettes vrij gestaag toenemen, terwijl de participatie tussen 1976 en 2007 eerst behoorlijk daalt, dan sterk stijgt om vervolgens weer enigszins af te nemen. Gecorrigeerd voor de stijging in het aantal uitvoeringen, is nog steeds een stijgende lijn zichtbaar in de participatie vanaf 1990. Hieruit volgt de conclusie dat het mecenaatmodel aan betekenis intoet in de jaren '80, om weer meer betekenis te krijgen in de jaren '90 en het laatste decennium. Het mecenaatmodel van Hitters (1996) is geënt op de financiële situatie van de podiumkunsten in de 19^e en 20^e eeuw tot de Tweede Wereldoorlog. Het staat voor het belang dat de bevolking bij cultuur heeft en daar graag een bijdrage aan wil leveren. Wanneer de indicatoren aangeven dat het mecenaatmodel meer betekenis krijgt, betekent dit wellicht ook dat de burger meer betekenis ziet in het financieren van cultuur.

Uit dit onderzoek blijkt dat de inkomsten uit recettes en de participatie aan de podiumkunsten sterker beïnvloed worden door het aanbod van de podiumkunsten dan door de welvaart. Organisaties met een warm hart voor cultuur en die niet overheidsgebonden zijn zoals het VSB Fonds, die ook binnen het mecenaatmodel geplaatst kunnen worden, hebben echter de effecten van de economische crisis wel ondervonden. Kijkend naar de

financieringsbronnen is te concluderen dat de welvaartsontwikkeling meer effect heeft op de private financiering dan op de publieke financiering.

Het marktmodel benadert de cultuursector als een markt van vraag en aanbod, wat in de podiumkunsten het sterkst zichtbaar is in de inkomsten uit commerciële bronnen zoals sponsoring, verhuur en horeca. Deze bronnen zijn in de kwantitatieve analyse onder de variabele “overige inkomsten” geschaard. Uit de index van overige inkomsten kwam net als uit de index van de recettes een stijgende lijn voort over de periode 1991-2007. Hitters’ conclusie dat de betekenis van het marktmodel vanaf de jaren ’90 toeneemt is in de analyse juist gebleken, de overige inkomsten verdubbelen vanaf 1991 tot 2007. Wel is de ontwikkeling van overige inkomsten minder geleidelijk als die van de recettes. Met pieken en dalen neemt de hoeveelheid overige inkomsten toe. Wat uit de analyse geconcludeerd kan worden is dat de overige inkomsten het sterkst beïnvloed worden door de werkloosheid. Dit duidt erop dat de welvaartveranderingen het meest effect hebben op de commerciële inkomsten. Hierin is ook het marktmodel terug te vinden: bij een dalende welvaart neemt de vraag af.

De analyse maakt duidelijk dat de publieke sector (het aanbod van de podiumkunsten en de publieke financiering door middel van overheidssubsidie) het minst gevoelig is voor conjunctuurveranderingen. De private sector (met als financieringsbron de inkomsten uit recettes en met cultuurparticipatie deel van de vragende partij) ondervindt wel effecten van welvaartsveranderingen, maar deze zijn niet zo sterk gebleken als de effecten van de welvaart op de commerciële sector. De overheid heeft de grootste rol in de financiering van de gesubsidieerde podiumkunsten, waardoor het aanbod kunstmatig, dat wil zeggen los van marktwerking, in stand gehouden wordt. De vraag naar podiumkunsten wordt wel kleiner naarmate de welvaart daalt. Dit uit zich het duidelijkst in de inkomsten uit sponsoring, verhuur en horeca.

Het toepassen van de modellen van patronage van de podiumkunsten op dit onderzoek maken het, naast de algemene ontwikkelingen, mogelijk om de ontwikkelingen in de financiële situatie van de podiumkunsten zoals de kwantitatieve analyse uitwijst in een context te plaatsen. Op basis van de modellen van patronage zijn de volgende conclusies te trekken:

1. Het protectoraatmodel is het best toe te passen op de financiële situatie van de podiumkunsten tussen 1975 en 2008.
2. Binnen het protectoraatmodel is de invloed van welvaart nihil.

3. Het mecenaatmodel neemt aan betekenis toe in de afgelopen drie decennia en is gevoeliger voor ontwikkelingen in de welvaart dan het protectoraat.
4. Het marktmodel neemt ook aan betekenis toe en is het sterkst beïnvloedbaar door ontwikkelingen in de welvaart.
5. De publieke financiering is minder gevoelig voor economische veranderingen dan de private en commerciële financiering van de podiumkunsten.

Ook hier is de conclusie dat het aanbod autonoom is aan welvaartsontwikkelingen. Het aanbod wordt in stand gehouden terwijl de vraag daalt. Het aanbod van de vrije sector echter wordt niet kunstmatig in stand gehouden door middel van subsidies van de overheid. Als de gesubsidieerde sector effecten van een dalende welvaart ervaart in de private en commerciële inkomsten, zal dit in de vrije sector hoogstwaarschijnlijk ook het geval zijn. Dit is aan de hand van dit onderzoek niet vast te stellen, maar zeker interessant voor een vervolgonderzoek.

§ 5.3. Verwachtingen van de gevolgen van de huidige economische crisis

Nu de conclusies uit de kwantitatieve analyse zijn geïnterpreteerd met de algemene ontwikkelingen en de modellen van patronage in beschouwing genomen, is er met enige zekerheid iets te zeggen over de gevolgen van de huidige economische crisis en recessie voor de financiële situatie van de gesubsidieerde podiumkunsten. Los van dit onderzoek worden hier ook een interview met A. Kluwen van het Ministerie van OC&W (bijlage 2) en een recent onderzoek van de werkgroep KunstCases van de Erasmus Universiteit Rotterdam onder leiding van D. Noordman getiteld *Kunsten in crisis?* (Kunstcases, 2009) voor gebruikt.

Naar aanleiding van de kwantitatieve analyse van dit onderzoek is de verwachting dat de gevolgen van de huidige economische crisis voor de gesubsidieerde podiumkunsten niet ernstig zijn. De overheidssubsidie ondervindt geen directe invloed van de dalende welvaart, en verklaart vrijwel het gehele aanbod van de gesubsidieerde podiumkunsten. De directe invloed van de welvaart op het aanbod wordt afgeschermd door de overheidssubsidie. Ook de participatie aan de podiumkunsten wordt niet sterk beïnvloed door de welvaart maar wel door het aanbod. Het enige pijnpunt van een dalende welvaart ligt in de overige inkomsten van de gesubsidieerde podiumkunstensector. Op basis hiervan kan gesteld worden dat de gevolgen van de huidige crisis op de podiumkunsten zijn dat het aanbod gegarandeerd blijft door de

overheid, de participatie niet significant zal afnemen, maar dat de inkomsten uit sponsoring, verhuur en horeca wel af zullen nemen.

Het onderzoek *Kunsten in crisis?* komt met eenzelfde soort conclusies. Op basis van een enquête uitgestuurd naar 19 gezelschappen en podia in de regio Rotterdam waarin gevraagd wordt naar de inkomsten van deze instellingen en verwachtingen van de gevolgen van de crisis, wordt geconcludeerd dat de verwachtingen zijn dat de inkomsten uit sponsoring en niet-overheidsgebonden fondsen zullen afnemen. Een effect is dat er minder mogelijkheid is tot het ondernemen van artistieke en educatieve projecten, omdat de instellingen de inkomsten uit die bronnen investeren in deze projecten (KunstCases, 2009, 13). De verwachting is ook dat de participatie zal afnemen. In het debat dat op 3 juni 2009 naar aanleiding van het onderzoek werd gehouden, werd de oorzaak hiervan bij de stijgende werkloosheid gelegd (Sykora, 2009, 4). Uit *Kunsten in Crisis?* blijkt dat deze verklaring voor de mogelijke daling in het aantal bezoeken niet voldoet. De verwachtingen binnen de sector zijn dat in 2010 de effecten van de crisis pas echt duidelijk worden in de podiumkunsten (KunstCases, 2009, 13). Hiermee wordt al rekening gehouden in de begrotingen van de 19 onderzochte instellingen. Het is zeer aannemelijk dat de inkomsten van de podiumkunsten afnemen, zo blijkt ook uit de kwantitatieve analyse, maar dit zal niet kunnen worden toegeschreven aan een afname van overheidssubsidie. Wel is de oorzaak hiervan te leggen bij de afname van de overige inkomsten. In deze scriptie zijn de podia niet tot het aanbod gerekend vanwege ontbrekende data. Het onderzoek *Kunsten in crisis?* vult dit op en maakt duidelijk dat de effecten die uit de kwantitatieve analyse kwamen, ook gelden op gemeentelijk niveau voor zowel gezelschappen als podia.

Om de rol van de overheid in tijden van crisis duidelijker te maken is een interview met senior-beleidsmedewerker A. Kluwen van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap gehouden. In bijlage 2 is dit interview weergegeven. Hieruit blijkt dat de overheid rekening houdt met de economische recessie en de gevolgen voor de culturele sector, maar deze sector geen beschermde status geeft. Mochten er noodzakelijke bezuinigingen plaats moeten vinden, dan is het dus ook goed mogelijk dat de culturele sector hierin betrokken wordt. Kluwen geeft aan dat dit in de jaren '80 ook het geval is geweest, wat gek genoeg niet in de ontwikkeling van het budget voor de podiumkunsten is terug te vinden. Wel is dit een verklaring voor de gelijkblijvende hoeveelheid overheidssubsidie in deze periode.

In het interview is ook aandacht geweest voor de Matchingsregeling, die ook in hoofdstuk één is besproken. De Matchingsregeling wordt tegelijk ingevoerd met een nieuwe

inkomstennorm, waarvan het advies van het ‘NIBIS-overleg’⁴ aan minister Plasterk op 24 juni 2009 bekend is gemaakt. Het advies is dat de minimumnorm van eigen inkomsten per 2010 wordt verhoogd van 15% naar 17,5% met een groeinorm van 4% over vier jaar. De overheid ‘matcht’ (beloont) de instellingen die meer inkomsten weten te genereren. In 2009 is de inkomstennorm van 15% vervallen vanwege de crisis, maar vanaf 2010 wordt deze dus waarschijnlijk weer (verhoogd) ingevoerd. Ook hieruit is te concluderen dat de financiële situatie van de gesubsidieerde podiumkunsten afhangt van de effecten van het beleid dat de overheid voor ogen heeft. Het advies is nog niet opgenomen in het cultuurbeleid, maar zal naar alle waarschijnlijkheid wel doorgevoerd worden (Eykelenburg, C., 2009).

Op basis van de tot nu toe vergaarde informatie kunnen de verwachtingen van de gevolgen van de economische crisis op de (gesubsidieerde) podiumkunsten als volgt worden beschreven:

1. Het aanbod zal gegarandeerd blijven, hoofdzakelijk door de rijksoverheid die dit subsidieert. Het aantal gezelschappen en uitvoeringen zal niet afnemen.
2. De participatie zal niet zo sterk afnemen als door de sector wordt verwacht.
3. De gevolgen van de crisis zijn minder sterk dan de gevolgen die de beleidsmaatregelen van de rijksoverheid hebben op de gesubsidieerde podiumkunsten.
4. De inkomsten uit sponsoring, verhuur en horeca zullen afnemen wanneer de werkloosheid stijgt als gevolg van de economische crisis.

De laatste conclusie is getrokken op basis van de kwantitatieve analyse. Hieraan moet toegevoegd worden dat een economische crisis ook een teruglopende vraag in de markt naar diensten bij de podiumkunsten tot gevolg heeft, zoals verhuur en sponsoring. Het wegvallen van deze inkomsten heeft gevolgen voor artistieke en educatieve projecten, zo kwam uit het onderzoek *Kunsten in Crisis?*. De grote rol van de overheid op de inkomsten van de podiumkunsten heeft ook gevolgen voor de inhoudelijke ontwikkeling ervan. Beleidsmaatregelen vanuit de overheid streven verbetering van de kwaliteit na, maar de marktgerichte insteek van de overheid, met als voorbeeld de Matchingsregeling, legt meer financiële verantwoordelijkheid bij de gezelschappen. Minder financiële mogelijkheden

⁴ NIBIS staat voor: Nieuwe Inkomstennormen Basis Infrastructuur. Het overleg tussen vertegenwoordigers van brancheverenigingen en medewerkers van het ministerie van OC&W heeft deze titel gekregen. Het overleg werd geleid door C. van Eykelenburg.

vanwege een korting op de subsidie als gevolg van het niet halen van eigen inkomstennormen, kan leiden tot een verandering in het artistiek beleid van een gezelschap met als doel het verhogen van de eigen inkomsten. Het cultuurbeleid kan op deze manier een averechts effect hebben.

§5.4. Beantwoording hoofdvraag

Dit onderzoek begon vanuit de interesse of er gevolgen zijn van de economische crisis voor de podiumkunsten. Deze vraag leidde tot een meer afgebakende vraag die luidde:

Zijn er verbanden te leggen tussen de welvaartsontwikkeling en ontwikkelingen in de podiumkunsten in Nederland tussen 1975-2008?

Dit antwoord is ja. Er zijn verbanden tussen de welvaartsontwikkeling en de podiumkunsten en deze zijn op een kwantitatieve manier aangetoond. De verbanden zijn te leggen tussen enerzijds de effecten van economie op de werkloosheid, en anderzijds de effecten van de werkloosheid op de podiumkunsten. Nu spelen er binnen de podiumkunstensector meer factoren een rol, waardoor dit laatste verband minder van invloed is in verhouding met factoren binnen het veld. De overheid heeft een sterkere invloed op de podiumkunsten dan de welvaartsontwikkeling heeft en heeft gehad in de afgelopen dertig jaar. Deze invloed is tweeledig, namelijk door middel van subsidie en door middel van beleid.

Het aantal rijksgesubsidieerde gezelschappen en het aantal uitvoeringen ervan is sinds 1975 sterk gegroeid. Ook het aantal bezoeken aan de podiumkunsten is gestegen, hoewel niet zo sterk als het aanbod (zie bijlage 3). De inkomsten zijn in de periode 1975-2008 ook sterk gegroeid. De rijksoverheidssubsidies aan gezelschappen stegen van 77,46 miljoen euro in 1976 naar 191,90 miljoen euro in 2008. De inkomsten uit recettes en overige inkomsten zijn ook sterk gestegen. Hieruit volgt dat de gesubsidieerde podiumkunsten zich in de afgelopen drie decennia positief hebben ontwikkeld.

De rijksoverheid heeft een belangrijke functie in de gesubsidieerde podiumkunsten, zij fungeert als belangrijkste financieringsbron. Hierdoor is de sector grotendeels autonoom aan de ontwikkelingen in de welvaart. Zonder rijkssubsidies zou er een groter effect van de veranderingen in de welvaart in de podiumkunsten zichtbaar zijn. Dat de overheid essentieel is voor het bestaan van het aanbod van de gesubsidieerde podiumkunsten, is evident. De

participatie aan de podiumkunsten wordt het sterkst verklaard door het aantal uitvoeringen, waardoor het erg belangrijk is om dit in stand te houden en te ontwikkelen. Om het culturele leven te verbeteren moet de hoeveelheid subsidie worden gehandhaafd of worden vergroot.

Door het vergelijken van de cijfers van economische groei, koopkracht, werkloosheid gezelschappen, uitvoeringen, bezoeken, overheidssubsidie, eigen inkomsten en overige inkomsten is in dit onderzoek het doel bereikt om een beeld te schetsen van de ontwikkelingen in de financiële situatie van de gesubsidieerde podiumkunsten tussen 1975 en 2008. Wat dit onderzoek heeft opgeleverd is dat er verbanden zijn gelegd tussen welvaart en de podiumkunsten, maar ook verbanden binnen de podiumkunsten. Op basis hiervan zijn oorzaak-gevolgrelaties zichtbaar geworden welke het mogelijk hebben gemaakt om voorspellingen te doen van de gevolgen van de huidige economische crisis voor de podiumkunstensector.

Dit onderzoek geeft aanleiding tot vervolgonderzoek. De beschikbare data hebben het onmogelijk gemaakt om de gehele podiumkunstensector in het onderzoek op te nemen. De subsidies vanuit gemeenten en provincies zijn buiten beschouwing gebleven, evenals data uit de vrije podiumkunstensector. Wanneer deze data meegenomen worden in een vervolgonderzoek kunnen de conclusies die hier zijn getrokken getoetst worden om uit te wijzen of zij representatief zijn voor de gehele podiumkunstensector. Het analyseren van jaarverslagen van instellingen in de vrije sector kan wellicht andere uitkomsten opleveren dan dit onderzoek heeft voortgebracht. De grote rol van de overheid geldt tenslotte niet in de vrije podiumkunstensector, waardoor de invloed van de welvaartsontwikkelingen hierin waarschijnlijk groter is.

Nu blijkt dat de overige inkomsten verbanden vertoont met de welvaartsontwikkeling lijkt een vervolgonderzoek hiernaar erg relevant. Wat ook in het onderzoek *Kunsten in crisis* naar voren kwam kan op landelijke schaal onderzocht worden, zodat de ontwikkelingen in cultuursponsoring ten tijde van crisis –maar ook daarbuiten– duidelijker zichtbaar worden. Er is sprake van een effect; hoe dit effect verklaard kan worden is zeer interessant om te weten te komen.

Literatuur

Publicaties

- Bevers, T. & E. Hitters (1990). "Het spel en de knickers. Particuliere zorg, overheid en podiumkunst na 1945". In: *De hulpbehoevende mecenas. Particulier initiatief, overheid en cultuur, 1940-1990*. p. 130-188. Amsterdam: Boekmanstichting.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1990-2000). *Podiumkunsten 1988, 1989, 1993, 1998/'99*. Voorburg/Heerlen: CBS.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1981-1990). *Statistisch Zakboek 1980-1989*. Voorburg/Heerlen: CBS.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1991-2000). *Statistisch Jaarboek 1990-1999*. Voorburg/Heerlen: CBS.
- Eykelenburg, C. e.a. (2009). *Advies aan de minister van OCW: Eigen inkomstennormen voor cultuurproducerende instellingen in de basisinfrastructuur*. Den Haag: Ministerie van OC&W.
- Grijp, L. (2001). *Een muziekgeschiedenis der Nederlanden*. Amsterdam: University Press.
- Grubben, B.H.G.M., J.H.M. Pelsers & G.L.P.C. Timmermans (2000). *Jaarboek welvaartverdeling 2000. Feiten en cijfers over inkomen en consumptie in Nederland*. Voorburg/Heerlen: CBS.
- Hitters, E. (1996). *Patronen van patronage. Mecenaat, protectoraat en markt in de kunstwereld*. Utrecht: Jan van Arkel.
- Hull, J.C. (2008). *The credit crunch of 2007: What went wrong? Why? What lessons can be learned?* Toronto: University of Toronto.
- Jacobs, D. (2001). *Van kenniseconomie naar wild kapitalisme en terug*. Schiedam: Scriptum.
- Klink, P. van (2005). *Kunsteconomie in nieuw perspectief: rijkskunstbeleid beoordeeld*. Groningen: K's Concern.
- Krans, A. (2005). *Vertraagd effect. Hedendaags theater in 1 inleiding en 18 interviews*. Amsterdam: Theater Instituut Nederland.
- KunstCases. (2009). *Kunsten in crisis?* Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Kunsten '92 (2009). *Verslag bijeenkomst Kunsten '92 en Ministerie van OCW, Stadsschouwburg Utrecht 3 februari 2009*. Amsterdam: Vereniging Kunsten '92.

- Langeveld, C. (2006). *Economie van het theater. Vestiging, prijsvorming en economies of scale in een wereld met bezieling*. Breda: Langeveld.
- Langeveld, C. (2009). *Zaken van Zalen. Vestiging en exploitatie van theaters, concertzalen en poppodia*. Amsterdam: Boekmanstichting.
- Maanen, H. van (1995). *Het Nederlandse toneelbestel van 1945 tot 1995*. Amsterdam: University Press.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2000-2009). *Kerncijfers 1999-2003, 2002-2006, 2003-2007, 2004-2008*. Zoetermeer: OC&W.
- Nieuwkerk, M. van & C. Kroeze (2007). *Bubbels. Spraakmakende financiële crises uit de geschiedenis*. Arnhem: Sonsbeek Publishers.
- Nijdam, A.D. (2003). *Statistiek in onderzoek 1. Beschrijvende technieken*. Groningen/Houten: Wolters Noordhoff.
- Nijdam, A.D. (2004). *Statistiek in onderzoek 2. Inductieve technieken*. Groningen/Houten: Wolters Noordhoff.
- NFPK+ (2008). *Beleidsuitgangspunten 2009-2012*. Den Haag: Nederlands Fonds voor de Podiumkunsten+.
- Nuchelmans, A. (2002). *'Dit gebonk dient tot het laatste toe te worden bestreden': Popmuziek en overheidsbeleid 1975-2001*. Amsterdam: Boekmanstudies.
- Puffelen, F. van. (2000). *Culturele economie van de lage landen. De bijdragen van Nederlandse en Vlaamse economen aan kunstbeleid en management*. Amsterdam: Boekmanstudies.
- Raad voor Cultuur (2008). *Basisinfrastructuur 1.0 : advies vierjaarlijkse cultuursubsidies voor instellingen, sectorinstituten en fondsen in de Basisinfrastructuur : 2009-2012*. Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Schöndorff, R., J.F.B. Pleus & C.A. de Kam (2004). *Macro-economie en de publieke sector*. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.
- Smithuijsen, C.B. (2007). *Cultuurbeleid in Nederland*. Den Haag/Amsterdam: Ministerie van OCW/Boekmanstudies.
- Stichting Code Cultuursponsoring (1993). *Code Cultuursponsoring; gedragsregels voor sponsoring van culturele activiteiten*. Zoetermeer: Hageman B.V.
- Sykora, S. (2009). "Verslag debat: Kunsten in crisis?" 03-06-2009, De Unie, Rotterdam.
- Thijsen, G. (1998). *Cultuursponsoring bij schouwburgen; een wetenschappelijke reflectie op deze vorm van sponsoring*. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.

- Throsby, C.D. & G.A. Withers (1979). *The economics of the performing arts*. London: Edward Arnold.
- Udell, G.F. (2009). "Wall Street, Main Street, and a credit crunch: Thoughts on the current financial crisis". In: *Business Horizons*, 52, p. 117-125.
- Utrecht, L. (1988). *Van hofballet tot postmoderne dans*. Zuthpen: De Walburg Pers.
- Verschuren, P. & H. Doorewaard (2005). *Het ontwerpen van een onderzoek*. Utrecht: Lemma B.V., 3^e druk, 7^e oplage.
- Vocht, A. de (2005). *Basishandboek SPSS 13 voor Windows*. Utrecht: Bijleveld Press.
- Vereniging van Schouwburg en Concertzaaldirecties (2002). *Theaters 2001: cijfers en getallen*. Amsterdam: VSCD.
- Vereniging van Schouwburg en Concertzaaldirecties (2004-2008). *Podia 2003, 2004, 2005, 2006, 2007: cijfers en getallen*. Amsterdam: VSCD.
- Zanden, J.L. van & R.T. Griffiths (1989). *Economische geschiedenis van Nederland in de 20^e eeuw*. Utrecht: Het Spectrum (Aula paperback; 190).
- Zanden, J.L. van (1997). *Een klein land in de 20^e eeuw. Economische geschiedenis van Nederland 1914-1995*. Utrecht: Het Spectrum B.V.
- Zanden, J.L. van (2004). "De geschiedenis herhaalt zich, en geen crisis is hetzelfde". In: *Crisis, what crisis? Cahier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging 5*. p. 11-18.

Kranten

- De Volkskrant, "Kunstsector moet verzakelijken", p.8, 01-02-2008.
- De Volkskrant, "Cultuurinstellingen moeten 10 miljoen zelf verdienen", p.9, 16-02-2008.
- De Volkskrant, "Grote klappen gevallen bij verdeling kunstsubsidies – Theaters moeten hard werken voor publiek", p.9, 21-08-2008.
- De Volkskrant, "Kamer: minder sponsors door crisis", Kunst, p.8, 28-10-2008.
- NRC Handelsblad, "Kunstsubsidie maakt lui en gemakzuchtig", Kunst, p.9, 01-02-2008.
- NRC Handelsblad, "Extra geld voor cultuur 'onvoldoende' – Theater: 'regio toch slecht af'", Kunst, p.9, 17-09-2008.
- NRC Handelsblad, "Het gaat in de kunst om relatief kleine bedragen", Overig, p.9, 04-10-2008.
- NRC Handelsblad, "Gevolgen kredietcrisis in de kunst", Kunst, p.10, 28-10-2008.
- NRC Handelsblad, "Halvering donaties door VSBfonds treft kunstsector", Voorpagina, p.1, 10-11-2008.

- NRC Handelsblad, “*Kredietcrisis raakt concertleven*”, Overig, p.8, 26-01-2009.
- NRC Handelsblad, “*Kunstsector vindt eisen Plasterk in crisistijd onhaalbaar*”, Kunst, p.9, 04-02-2009.
- NRC Handelsblad, “*Crisis is zwaarder voor grote podia*”, Kunst, p.9, 03-06-2009.

Internet

- statline.cbs.nl, “Macro-economische gegevens, economische groei in BBP”, 27-05-2009.
(<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=7530NR&D1=0&D2=1&D3=6-38&HDR=G1,T&STB=G2&VW=T>)
- statline.cbs.nl, “Dynamische koopkrachtontwikkeling 2000-2008”, 30-05-2009.
(<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=71015NED&D1=0&D2=0&D3=a&VW=T>)
- statline.cbs.nl, “Historie Arbeid, geregistreerde werkloosheid”, 08-06-2009.
(<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37543&D1=126&D2=44-74&HDR=T&STB=G1&CHARTTYPE=1&VW=T>).
- www.regering.nl, “Bruto Binnenlands Product”, 19-05-2009.
(http://www.regering.nl/Begrippenlijst/B/Bruto_Binnenlands_Product_BBP)
- www.cbs.nl, “Economische groei en bestedingen”, 28-05-2009.
(<http://www.cbs.nl/nl-nl/menu/themas/macro-economie/beschrijving/2005-economische-groei-en-bestedingen-nationale-rekeningen.htm>).
- www.cbs.nl, “Kwaliteitsverklaring”, 26-06-2009.
(<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/organisatie/kwaliteitsverklaring/default.htm>)

Bijlage 1: Correlaties tussen de variabelen

		Correlations								
		Economi- sche groei (in %)	Economi- sche groei plus één jaar	Dynami- sche koop- krachtver- andering (in %)	Samenvoeg- ing van economische groei en koopkracht	Werkloos- heid (in %)	Aantal structureel rijksgesub- sidieerde gezelschap- pen	Aantal uitvoering- en	Aantal bezoeken	Hoeveelheid overheids- subsidie aan de podiumkunsten (in miljoen €)
Economische groei (in %)	Pearson Correlation	1	,503**	,577**	,888**	-,025	-,061	,015	,216	-,018
	Sig. (2-tailed)		,003	,001	,000	,888	,734	,934	,236	,921
	N	34	33	31	31	34	33	32	32	33
Economische groei plus een jaar	Pearson Correlation	,503**	1	,574**	,682**	-,379*	,033	,017	,184	,138
	Sig. (2-tailed)	,003		,001	,000	,030	,854	,928	,312	,443
	N	33	34	31	31	33	33	32	32	33
Dynamische koopkrachtveran- dering (in %)	Pearson Correlation	,577**	,574**	1	,888**	-,282	,104	,163	,241	,125
	Sig. (2-tailed)	,001	,001		,000	,124	,578	,391	,200	,501
	N	31	31	31	31	31	31	30	30	31
Samenvoeging van Economische groei en Koopkracht	Pearson Correlation	,888**	,682**	,888**	1	-,180	,050	,128	,273	,105
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,333	,791	,500	,144	,575
	N	31	31	31	31	31	31	30	30	31
Werkloosheid (in %)	Pearson Correlation	-,025	-,379*	-,282	-,180	1	-,582**	-,534**	-,574**	-,577**
	Sig. (2-tailed)	,888	,030	,124	,333		,000	,002	,001	,000
	N	34	33	31	31	34	33	32	32	33
Aantal structureel rijksgesubsidie- erde gezelschappen	Pearson Correlation	-,061	,033	,104	,050	-,582**	1	,959**	,640**	,958**
	Sig. (2-tailed)	,734	,854	,578	,791	,000		,000	,000	,000
	N	33	33	31	31	33	33	32	32	33
Aantal uitvoeringen	Pearson Correlation	,015	,017	,163	,128	-,534**	,959**	1	,805**	,950**
	Sig. (2-tailed)	,934	,928	,391	,500	,002	,000		,000	,000
	N	32	32	30	30	32	32	32	32	32
Aantal bezoeken	Pearson Correlation	,216	,184	,241	,273	-,574**	,640**	,805**	1	,688**
	Sig. (2-tailed)	,236	,312	,200	,144	,001	,000	,000		,000
	N	32	32	30	30	32	32	32	32	32
Hoeveelheid overheids- subsidie aan de podiumkunsten (in miljoen €)	Pearson Correlation	-,018	,138	,125	,105	-,577**	,958**	,950**	,688**	1
	Sig. (2-tailed)	,921	,443	,501	,575	,000	,000	,000	,000	
	N	33	33	31	31	33	33	32	32	33
Index van de inkomsten uit recettes gecorrigeerd naar aantal gezelschappen/ podia	Pearson Correlation	,024	-,266	,257	,135	-,604*	,915**	,951**	,453~	,897**
	Sig. (2-tailed)	,927	,303	,320	,606	,010	,000	,000	,068	,000
	N	17	17	17	17	17	17	17	17	17
Index van de overige inkomsten gecorrigeerd naar aantal gezelschappen/ podia	Pearson Correlation	-,038	-,108	,296	,112	-,680**	,833**	,896**	,461~	,843**
	Sig. (2-tailed)	,886	,679	,248	,668	,003	,000	,000	,062	,000
	N	17	17	17	17	17	17	17	17	17

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

~ Correlation is significant at the 0.10 level (2-tailed).

Correlations								
		<i>Index van de inkomsten uit recettes gecorrigeerd naar aantal gezelschappen/podia</i>	<i>Index van de overige inkomsten gecorrigeerd naar aantal gezelschappen/podia</i>	<i>Economische groei plus twee jaar</i>	<i>Economische groei plus drie jaar</i>	<i>Dynamische koopkrachtverandering plus één jaar</i>	<i>Dynamische koopkrachtverandering plus twee jaar</i>	<i>Dynamische koopkrachtverandering plus drie jaar</i>
<i>Economische groei (in %)</i>	Pearson Correlation	,024	-,038	,139	-,181	,336	-,056	-,126
	Sig. (2-tailed)	,927	,886	,447	,329	,070	,775	,521
	N	17	17	32	31	30	29	28
<i>Economische groei plus één jaar</i>	Pearson Correlation	-,266	-,108	,503**	,139	,577**	,336	-,056
	Sig. (2-tailed)	,303	,679	,003	,447	,001	,070	,775
	N	17	17	33	32	31	30	29
<i>Dynamische koopkrachtverandering (in %)</i>	Pearson Correlation	,257	,296	,437*	-,015	,434*	,082	-,046
	Sig. (2-tailed)	,320	,248	,014	,938	,016	,673	,816
	N	17	17	31	31	30	29	28
<i>Samenvoeging van Economische groei en Koopkracht</i>	Pearson Correlation	,135	,112	,329~	-,110	,433*	,014	-,097
	Sig. (2-tailed)	,606	,668	,071	,555	,017	,941	,624
	N	17	17	31	31	30	29	28
<i>Werkloosheid (in %)</i>	Pearson Correlation	-,604*	-,680**	-,519**	-,454*	-,543**	-,604**	-,463*
	Sig. (2-tailed)	,010	,003	,002	,010	,002	,001	,013
	N	17	17	32	31	30	29	28
<i>Aantal structureel rijks gesubsidieerde gezelschappen</i>	Pearson Correlation	,915**	,833**	,028	,015	,190	,196	,160
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,881	,937	,315	,307	,415
	N	17	17	32	31	30	29	28
<i>Aantal uitvoeringen</i>	Pearson Correlation	,951**	,896**	-,004	,065	,182	,110	,083
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,984	,733	,345	,576	,681
	N	17	17	31	30	29	28	27
<i>Aantal bezoeken</i>	Pearson Correlation	,453~	,461~	,149	,230	,207	,194	,202
	Sig. (2-tailed)	,068	,062	,423	,221	,282	,323	,312
	N	17	17	31	30	29	28	27
<i>Hoeveelheid overheidssubsidie aan de podiumkunsten (in miljoen €)</i>	Pearson Correlation	,897**	,843**	,143	,133	,252	,270	,228
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,435	,475	,179	,156	,244
	N	17	17	32	31	30	29	28
<i>Index van de inkomsten uit recettes gecorrigeerd naar aantal gezelschappen/podia</i>	Pearson Correlation	1	,906**	-,461~	-,414~	,277	-,058	-,295
	Sig. (2-tailed)		,000	,062	,098	,282	,826	,250
	N	17	17	17	17	17	17	17
<i>Index van de overige inkomsten gecorrigeerd naar aantal gezelschappen/podia</i>	Pearson Correlation	,906**	1	-,190	-,187	,516*	,050	-,273
	Sig. (2-tailed)	,000		,464	,472	,034	,848	,289
	N	17	17	17	17	17	17	17

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

~ Correlation is significant at the 0.10 level (2-tailed).

Bijlage 2: Interview Annemieke Kluwen, 19-06-2009, senior-beleidsmedewerker afdeling Instellingen, beleid en informatie, Directie Kunsten

Er zijn drie afdelingen binnen de Directie Kunsten van OC&W:

1. Financiën en Controle
2. Beleid en Bestuur (o.a. evaluatie van beleid 2009-1012). Deze heeft een grote koppeling met:
3. Instellingenbeleid en -informatie: beleid op instellingenniveau en op sectorniveau.

Ik houd me voornamelijk met theater bezig, maar ook met podiumkunsten in het algemeen. Voor elke sector, dans, orkesten, jeugdtheater en producties, als functies binnen de basisinfrastructuur, maar ook voor bouwkunst, film en architectuur zijn er beleidsmedewerkers. Wij hebben allemaal een groep van instellingen waar wij het eerste aanspreekpunt voor zijn en we beheren die subsidies, beoordelen de jaarrekeningen en zijn verantwoordelijk voor de subsidievestigingen. We zijn het eerste aanspreekpunt bij bijvoorbeeld financiële crises en dienen daar ook de minister over te informeren en te adviseren. Verder houden wij ons bezig met het verzamelen van informatie over allerlei gebieden, ons netwerk, sectorinstituten zoals het TIN en fondsen als het NFPK+. Die laatste instellingen voeren ook het beleid van de minister uit, vooral het NFPK+ is in deze bestuursperiode heel groot geworden, omdat daar heel veel subsidierelaties van het ministerie over zijn gegaan waar ze zelf over heeft besloten overigens, instellingen als Barre Land, Dood Paard en enkele tweede gezelschappen in de grote steden. Deze informatie staat ook in het Subsidieplan.

Kunst van Leven is het beleidsplan van de minister, daarvoor heeft de RvC het advies Innoveren Participeren geschreven en daarna heeft de RvC Basisinfrastructuur 1.0 uitgebracht.

1: Hoe wordt het budget voor de podiumkunsten bepaald?

Wij hebben een budget voor cultuur algemeen, dat gaat breder dan waar de Directie Kunsten zich mee bezig houdt. We hebben binnen het ministerie drie directies die zich bezig houden met cultuur: de directie media, letteren en bibliotheken (grootste aandeel cultuurbudget naar media), de directie cultureel erfgoed (musea, monumentenzorg) en de Directie Kunsten. Dat

cultuurbudget is historisch gegroeid, en historisch worden daar soms bedragen aan toegevoegd of bezuinigd. Over de laatste jaren is het budget gegroeid, maar dan neemt in zijn totaliteit vaak het budget toe. Als dat niet het geval is wordt er op basis van prioriteiten van de minister aangegeven waar er eventuele bezuinigingen of groei moeten komen (meestal bezuinigingen) ofwel op basis van prioriteiten van de RvC. De RvC krijgt een budgettair kader voor de totale advisering mee, wij zeggen daar niet van 'zoveel voor podiumkunsten'. In feite worden de budgetten van de instellingen die binnen zo'n sector vallen bij elkaar opgeteld en die bepalen dan voor de RvC het kader. Het kan zijn dat de RvC op basis van ontwikkelingen zegt dat er ergens meer naar toe moet of dat er wordt geschoven maar dat is uitzonderlijk.

2. Is de groei absoluut of procentueel ten opzichte van het budget?

Dat is moeilijk te zeggen, want dat kan per keer verschillen. Het kan zijn dat de Tweede Kamer na de adviesronde zoals dat nu is gebeurd met 10 miljoen erbij, een bedrag bijdoet en binnen dat bedrag dan aangeeft wat waar heen moet. In de periode van Rick van der Ploeg, volgens mij met motie 40, kwam er 20 miljoen bij en dat is toen wel procentueel verdeeld op basis van het bedrag wat door de Raad is toegekend. Toen is gekeken naar het aangevraagde budget door instellingen. De Raad adviseert 9 van de 10 keer een lager bedrag toe te kennen dan het bedrag wat gevraagd wordt. Over dat toegekende budget is toen procentueel een toevoeging gedaan tot een maximum van het gevraagde budget.

Iedere periode wordt er weer gelobbyd om extra geld. Dan wordt er soms door de Tweede Kamer gekeken waar binnen de totale rijksbegroting geld kan worden weggehaald. Dan wordt er geschoven met miljoenen en bepaald hoeveel naar het cultuurbudget gaat. In deze periode is aan de minister gevraagd hoe de 10 miljoen kan worden ingezet en daarvoor heeft de minister de Tweede Kamer een voorstel gedaan.

3. Wordt hij daarin geadviseerd door de RvC?

De laatste 10 miljoen dat erbij gekomen is door de Tweede Kamer daar heeft de minister voor de verdeling ervan de Tweede Kamer een voorstel gedaan, gebaseerd op het advies van de RvC dat er al lag. De RvC is 26 miljoen boven het kader uitgegaan met zijn advisering. Daar was de minister niet blij mee maar hij heeft ook tijdens de zomer van 2008 geconcludeerd dat blijven bij het oude budget stilstand of teruggang zou betekenen. Hij heeft toen binnen het OC&W-budget gekeken of er meer geld kon worden vrijgemaakt. Met de Algemene Beschouwingen (na Prinsjesdag) heeft de Kamer daar nog iets bovenop gedaan. En de

minister heeft het advies van de RvC gebruikt om de kamer te adviseren hoe die 10 miljoen verdeeld moest worden.

4. Wordt het budget voor de podiumkunsten binnen het ministerie bepaald?

Nee, het is een groot bedrag binnen dat hele budget. Het heeft te maken met hoeveel er aangevraagd wordt en hoeveel prioriteit de RvC er aan geeft. Dat valt binnen een kader waarmee ze het moeten doen. Dit keer is dus daarboven geadviseerd door de RvC omdat de Raad van mening was dat de basisinfrastructuur niet te realiseren viel voor het budget dat er voor stond.

Ieder jaar verhogen wij het budget als we daar door de wetgever in staat worden gesteld, met loon- en prijsbijstelling en dat opgeteld vormt na vier jaar het kader waar de RvC over mag adviseren.

5. Spelen ook economische factoren mee in de bepaling?

In de jaren '80 is dat wel zo geweest, toen zijn er stevige bezuinigingen gekomen. Toen bestond het subsidieplan zoals we dat nu hebben nog niet. Toen ging het economisch slecht en toen is er op heel het rijksbegroting gekort en dus ook binnen het cultuurbudget. Binnen de podiumkunsten is de commissie Sutherland aan het werk gegaan die de minister adviseerde over het orkestenbestel. De orkesten kregen vaak gemeentelijke en rijkssubsidie. Daar is in die tijd een nieuwe structuur bedacht. Over het algemeen is het zo dat de laatste jaren het budget elke keer is toegenomen.

6. Heeft dit ook te maken met economische groei en inflatie?

Ja, en ingegeven door keuzes. Je kunt alleen keuzes maken voor iets erbij als er ook extra geld is. Nu zitten we in een periode dat er bezuinigd moet worden maar de afgelopen 8 tot 12 jaar is het budget iedere keer gegroeid.

7. Heeft de culturele sector een beschermde status?

Nee. Je zou wel kunnen zeggen dat wij vanwege de vierjarige systematiek beschikkingen weggeven/slaan waarin wij aangeven een instelling voor vier jaar te subsidiëren. Die besluiten zijn genomen op 21 september vorig jaar, op Prinsjesdag. Dat was net voordat de crisis ook hier z'n gevolgen begon te laten zien. Voorlopig liggen die besluiten dus gewoon vast en dat heeft niets te maken met een beschermde status. Op het moment dat de crisis, die ook moeilijk voorspelbaar is, het noodzaakt dat er meer bezuinigd moet worden, dan kan dat mogelijk bij

najaarsnota of bij voorjaarsnota door de wetgever besloten worden. Dit is ook vastgelegd in de subsidietoekenning. Dus mocht de wetgever zeggen ‘wij gaan grote bezuinigingen toepassen’, dan zou dat in theorie ook het cultuurbudget kunnen treffen. Vooral nog is dat niet het geval. Het grootste gedeelte van het cultuurbudget van het ministerie is weggezet in meerjarige subsidies. Daarnaast zijn er nog kleinere budgetten voor projecten als digitalisering of cultuurprofijt. Daar is over het algemeen makkelijker op te bezuinigen. Dat wil niet zeggen dat er voor vier jaar een hek staat om het subsidieplan. Als de crisis Nederland nog harder treft is het mogelijk dat er meer bezuinigd moet worden en de beschikkingen opgebroken worden. Dit is echter nog nooit eerder gebeurd.

8. Houdt de overheid rekening met conjunctuurschommelingen in de begroting of wordt alles uitbegroot?

Op dat niveau maak ik geen beleid. Op zich zijn de begrotingen wel echt sluitend, maar dat zou je aan iemand anders moeten vragen. Er zijn geen enorme reserves.

9. De Matchingsregeling is op 1 januari 2009 ingevoerd maar er was wel enige voorzichtigheid rond deze regeling vanwege de crisis. Hoe groot is de kans dat de regeling wordt doorgevoerd?

100%. De 10 miljoen staan op de begroting. Met de jaarrekeningen van 2009 op 1 mei 2010 wordt er voor het eerst gekeken of er meer inkomsten gegenereerd zijn.

10. Stel dat dit een negatief saldo is?

Het is voor ons heel lastig geweest om de gevolgen van de recessie te voorspellen, vooral nog hebben wij wel op sommige gevolgen willen anticiperen. De Matchingsregeling is ontstaan uit de adviezen van de RvC en de Commissie Cultuurprofijt o.l.v. Martijn Sanders. Alle cultuurproducerende instellingen hebben over de periode 2009-2012 een korting gekregen op hun subsidie. Het eerste jaar is dat een korting van 1,7%, de andere jaren van 3,4%. Zo is het hele bedrag waarmee de subsidies zijn gekort op alle instellingen omgeslagen. Dat is anders dan de Commissie Cultuurprofijt heeft voorgesteld, die vond (kort door de bocht) dat alleen de instellingen die ondermaats presteerden op het genereren van eigen inkomsten, gestraft zouden moeten worden. De instellingen die al heel goed scoorden zouden beloond moeten worden. Wij hebben daarvan gemeend dat de instellingen die nu al moeite hebben met het verkrijgen van extra inkomsten, door een fikse korting mogelijk voor desastreuze gevolgen zouden komen te staan. Want de hele korting zou over een kleine groep instellingen

omgeslagen moeten worden en dat zijn dan vervolgens zijn dat ook nog instellingen die het al moeilijk hebben. Alle cultuurproducerende instellingen kunnen nu voor matching in aanmerking komen. In mei 2010 wordt gekeken in hoeverre het de instellingen gelukt is om extra inkomsten te krijgen. We waren al met de regeling bezig toen de crisis begon toe te slaan in Nederland. Dat speelde ook toen de minister in november 2008 zijn begroting moest verdedigen voor de Kamer. Toen heeft de Kamer ook verzocht om rekening te houden met de crisis en begon de sector door de Matchingsregeling zich ook behoorlijk te roeren over de invoering van de Matchingsregeling. Toen heeft de minister gezegd dat hij het niet wilde uitstellen, maar stelde voor om binnen de regeling de verschillende inkomsten in drie categorieën te verdelen. Dan zouden alle extra inkomsten op deze categorieën afzonderlijk worden beoordeeld en gematched. De categorieën zijn Publieksinkomsten, Inkomsten uit het VSBFonds en Overige inkomsten waar ook sponsoring onder valt. Als een instelling erg terugloopt in de VSB-inkomsten hoeft dat niet gecompenseerd te worden door bijvoorbeeld de sponsoring en daarbovenop nog extra inkomsten dat het gemiddelde overstijgt. Dat is als een tegemoetkoming ingevoerd vanwege de crisis en de kortingen op het budget van het VSBFonds die daar mee samenhangt. Dus groei in welke categorie dan ook leidt meteen tot 1 op 1 matching.

11. Op rijksniveau worden voornamelijk gezelschappen gesubsidieerd maar die instellingen hebben meer moeite met het binden van sponsors, wordt hier rekening mee gehouden?

De grote stadsgezelschappen hebben vaak wel een vaste speelplek of gebouw. Het ene gezelschap zal zich makkelijker lenen voor sponsoring dan het andere. Musea zullen wel bijvoorbeeld makkelijker grote sponsors aan zich trekken dan de podiumkunsten. Voor producties is het minder gemakkelijk, maar niet onmogelijk. Dit probleem is ook aangegeven door de sector. Zij zullen zich toch met name richten op het verhogen van de publieksinkomsten. Het is afwachten voor alle partijen.

12. In de jaren '80 subsidieerde de overheid de gehele podiumkunsten. Dit is later veranderd en zijn er normen opgesteld. Dient de overheid als buffer voor het tegenvallen van inkomsten uit eigen bronnen?

Voorlopig niet. Wij hebben de eigen inkomstennorm deze periode laten vallen, de 15%-publieksinkomsteneis. Het voorstel om deze eis te verhogen naar 25% kwam van de Commissie Cultuurprofijt. Op 24 juni presenteert de een gecombineerde commissie van

mensen uit de sector en medewerkers van dit ministerie het plan voor de nieuwe inkomstennormen voor de basisinfrastructuur. Deze gelden niet alleen voor de podiumkunsten maar voor alle cultuurproducerende instellingen, dus onder meer ook voor musea en jeugdtheatergezelschappen.

13. Wordt dit in verband gebracht met de educatiefunctie van jeugdtheater?

Dat was de reden tot vrijstelling van het jeugdtheater van de publieksinkomstennorm tot nu toe. Vanaf deze periode is dat voor de eigen inkomsteneis dus niet meer zo. De nieuwe normen worden ingevoerd per 1 januari 2010. Voorstel is alleen om de instellingen er niet te direct op af te rekenen. Bijvoorbeeld als je 18% eigen inkomsten hebt gegenereerd en het doel was 20%, dan moet dat niet 1 op 1 worden afgerekend. Maar de minister zal wel de Raad vragen om in hun integrale afweging voor de periode 2013-2016 de prestaties rond de eigen inkomstennorm als onderdeel van het cultureel ondernemerschap mee te laten wegen. De commissie heeft dit meegekregen en geeft hierover op 24 juni de minister advies.

14. In de podiumkunsten is er een vrije sector en een gesubsidieerde sector. Verwacht u in de vrije sector gevolgen voor de podiumkunsten in de publieksaantallen en de inkomsten vanwege de recessie/crisis?

Dat zou kunnen, maar of de gevolgen daar groter zijn weet ik niet. Je ziet in Amerika wel dat op Broadway veel zalen de deuren hebben gesloten, daar zijn geen gesubsidieerde gezelschappen. Daar zijn de gevolgen heftig zichtbaar. Deze signalen zijn in Nederland nog niet zichtbaar. De hoogte van het rijksbudget zegt natuurlijk ook iets over de mogelijkheden van instellingen om eigen inkomsten te verwerven. We proberen daar rekening mee te houden. Wat de gevolgen zijn kunnen we pas volgend jaar meten, dat maakt het ook lastig. Een aantal Kamerleden heeft voorgesteld om op te houden met de korting en de 10 miljoen te verdelen. De minister heeft dit niet gedaan omdat de gevolgen van de crisis nog niet zichtbaar zijn. De regeling houdt voorlopig voldoende rekening met de crisis en in 2010 wordt er weer naar gekeken. Daar heeft de Kamer genoeg mee genomen. De Matchingsregeling is daarop ingevoerd en loopt door tot 2013 met elk jaar 10 miljoen om te besteden.

Bijlage 3: Gegevens van podiumkunsten en welvaart

	Jaar	Gezelschappen	Uitvoeringen	AanbodPodium kunsten	Bezoeken	Overheidssub sidie
1	1975
2	1976	31	5563	-1,02238	2711710	77,46
3	1977	33	5757	-0,97286	2767401	85,33
4	1978	39	5818	-0,92033	2789540	93,00
5	1979	43	6007	-0,86203	2758545	96,92
6	1980	43	6123	-0,84382	2683272	101,56
7	1981	50	6144	-0,79266	2514128	104,41
8	1982	57	6594	-0,66946	2450367	106,27
9	1983	57	6581	-0,67156	2417601	106,30
10	1984	57	6450	-0,69208	2408746	105,01
11	1985	57	6138	-0,74580	2346756	105,85
12	1986	54	6368	-0,72882	2361000	107,93
13	1987	52	5754	-0,83957	2443000	109,59
14	1988	54	5547	-0,85774	2453000	109,29
15	1989	58	5733	-0,79986	2502000	108,02
16	1990	57	5972	-0,76950	2567000	115,26
17	1991	56	5815	-0,80132	2592000	117,53
18	1992	76	7087	-0,45824	2798000	123,88
19	1993	97	9328	0,04417	3176000	122,52
20	1994	97	10360	0,20622	3394000	119,80
21	1995	97	10704	0,26023	3427000	135,23
22	1996	96	10282	0,18680	3368000	138,40
23	1997	101	10711	0,29000	3444000	147,93
24	1998	103	9938	0,18296	3146000	154,74
25	1999	125	10193	0,38068	3137000	150,90
26	2000	125	10460	0,42260	3295000	147,90
27	2001	201	13332	1,41829	3046000	180,80
28	2002	201	12578	1,29990	3016000	174,50
29	2003	201	12883	1,34779	3245000	179,80
30	2004	201	13283	1,41060	3118000	180,10
31	2005	253	14508	1,97565	3177000	184,50
32	2006	253	14745	2,01287	3202000	176,70
33	2007	253	14722	2,00926	3330000	192,30
34	2008	253	.	.	.	191,90
35
36
37

	Index Recettes	Index Overige Inkomsten	Economische groei	Koopkracht	Werkloosheid
1	.	.	0,0	.	4,0
2	.	.	4,5	.	4,3
3	.	.	2,5	.	4,1
4	.	.	2,7	2,7	4,1
5	.	.	2,0	0,9	3,9
6	.	.	1,3	1,3	4,3
7	.	.	-0,8	-3,8	6,1
8	.	.	-1,2	-2,1	9,0
9	.	.	2,1	-3,3	11,7
10	.	.	3,1	-2,4	11,2
11	.	.	2,6	4,2	9,7
12	.	.	2,8	3,9	8,6
13	.	.	1,9	1,5	7,9
14	.	.	3,4	2,7	7,7
15	.	.	4,4	3,7	6,9
16	.	.	4,2	0,7	5,9
17	58,13	70,79	2,4	0,5	5,4
18	60,47	91,64	1,7	1,0	5,3
19	81,37	108,36	1,3	0,0	6,5
20	80,22	83,20	3,0	1,0	7,5
21	86,04	108,36	3,1	1,3	7,0
22	90,67	129,20	3,4	1,5	6,6
23	98,82	112,49	4,3	2,8	5,5
24	100,00	100,00	3,9	1,2	4,1
25	125,71	120,55	4,7	2,0	3,1
26	113,33	147,95	3,9	5,0	2,6
27	114,29	169,86	1,9	1,6	2,0
28	121,90	157,53	0,1	0,1	2,3
29	127,62	120,55	0,3	0,7	3,5
30	121,90	97,26	2,2	-0,3	4,3
31	142,86	108,22	2,0	3,0	4,2
32	157,14	143,84	3,4	2,8	3,5
33	167,62	160,27	3,5	1,5	2,4
34	.	.	2,1	-0,3	1,9
35
36
37